

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV

**METODIKA TVORBY
STANDARDIZOVANÉHO ZÁZNAMU
KRAJINNÉ PAMÁTKOVÉ ZÓNY**

PRAHA 2014

METODIKA TVORBY STANDARDIZOVANÉHO ZÁZNAMU KRAJINNÉ PAMÁTKOVÉ ZÓNY

Ing. arch. Věra Kučová, NPÚ GnŘ v Praze

Ing. Jiří Dostálek, VUKOZ, v.v.i.

Ing. Marek Ehrlich, NPÚ ÚOP v Českých Budějovicích

Ing. arch. Karel Kuča, ČVUT v Praze

Ing. Božena Pacáková, NPÚ GnŘ v Praze

Certifikovaná metodika

(osvědčení č. 46 Ministerstva kultury ČR, odboru výzkumu a vývoje, č.j. MK 38166/2015 OVV, Sp. zn. MK-S 100/2012 OVV, ze dne 24. 6. 2015)

Tato metodika vznikla v rámci výzkumného projektu Ochrana a péče o historickou kulturní krajinu prostřednictvím institutu krajinných památkových zón (kód projektu DF12P010VV001), financovaného z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje Národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury České republiky. Mezioborový projekt je koordinován Výzkumným ústavem Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v.v.i (příjemce podpory) a v roli dalších příjemců podpory jsou Národní památkový ústav, Fakulta stavební ČVUT a Zahradnická fakulta MENDELU.

Národní památkový ústav jako odborná organizace státní památkové péče v České republice vydává metodiku v zájmu zabezpečení jednoty metodických hledisek pro danou oblast ochrany, dokumentace a evidence kulturních památek, památkových území a dalších kulturně-historických hodnot na základě svých kompetencí podle § 32 odst. 1 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

Metodika je určena pracovníkům památkové péče, dále pracovníkům v územním plánování, na stavebních úřadech, v odborných institucích i výkonných orgánech ochrany přírody a životního prostředí, představitelům obcí, podnikatelským subjektům i zájmovým sdružením či jednotlivcům. Stěžejní význam má metodika pro pracovníky památkové péče, kteří budou tvůrci i uživateli standardizovaného záznamu. Pro široký okruh uživatele je záznam využitelný jako matrice pro přiřazení vědeckých, statistických a oborových dat. Metodika vytváří podobu evidenčního listu pro vkládání těchto dat a zároveň vylučuje informace zástupné povahy. Vytváří terminologický slovník využitelný v procesu územního plánování a pro chápání hodnot kulturní krajiny.

Lektorovali:

Doc. Ing. Matouš Jebavý, h.D., katedra zahradní a krajinné architektury FAPPZ, ČZU v Praze
PhDr. Dalibor Prix, CSc., Ústav dějin umění Akademie věd České republiky, v.v.i.

© 2014, Národní památkový ústav, generální ředitelství

Text: © 2014, Ing. arch. Věra Kučová, Ing. Jiří Dostálek, Ing. Marek Ehrlich,

Ing. arch. Karel Kuča, Ing. Božena Pacáková

Fotografie: © 2014, Archeologický ústav AV ČR Praha, v.v.i., prof. PhDr. Martin Gojda

(str. 1, 8, 12, 33, 34, 37, 39, 44, 123, 124), Ing. Božena Pacáková (str. 26, 43, 48, 49, 50, 55, 59), Ing. Marie Pavlátová (str. 115, 116, 117, 118, 119, 122, 123, 124, 125), Ing. arch. Věra Kučová (str. 36, 47, 66, 92, 96), Mgr. Ondřej Malina, PhD. (str. 46, 52, 57, 58), Ing. arch. Václav Bouška (119, 120, 121, 122), Ing. arch. Karel Kuča (str. 41, 45), Ing. Libor Sváček (str. 4, 31), Mgr. Josef Slavíček (str. 20, 56), Václav Vlček (116, 119), Ing. Marek Ehrlich (123), Mgr. Karel Foud (str. 63), PhDr. Pavel Hájek (125).

Mapky: © Ing. Svatava Podrazilová, Mgr. Ondřej Malina, Ph.D., Bc. Kryštof Maryško, Ing. arch. Simona Švecová, podkladová data map Gisat, ZABAGED

Obsah

1. Předmluva	5
2. Vstupní údaje	9
2.1 Výzkumná aktivita	9
2.2 Název metodiky	9
2.3 Cíl metodiky	9
2.4 Předmět metodiky a její popis	9
2.5 Zdůvodnění novosti postupu	10
2.6 Uplatnění metodiky	11
3. Krajinné památkové zóny v systému památkové péče a v mezinárodních souvislostech	13
3.1 Výchozí situace pro památkovou ochranu ucelených částí kulturní krajiny	13
3.2 Krajinné památkové zóny v systému územní památkové ochrany v ČR	17
4. Metodická východiska, zásady a terminologie	21
4.1 Právní předpisy, mezinárodní dokumenty a oborové materiály	21
4.2 Vazba standardizovaného záznamu KPZ na ÚSKP A IISPP	22
4.3 Struktura standardizovaného záznamu – evidenčního listu KPZ	24
4.4 Definice pojmů podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění	27
4.5 Definice pojmů podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění	28
4.6 Terminologický slovník k historické kulturní krajině	32
5. Metodika naplňování standardizovaného záznamu KPZ	67
5.1 Kvalifikační předpoklady zpracovatele standardizovaného záznamu KPZ	67
5.2 Mapové prameny	67
5.3 Pokyny pro naplňování standardizovaného záznamu o KPZ	74
6. Použitá literatura	93
7. Přílohy	97
7.1 Seznam prohlášených KPZ	97
7.2 Zobrazení prohlášených KPZ v území ČR	98
7.3 Přehled velikosti a nadmořských výšek prohlášených KPZ	98
7.4 Vzorový standardizovaný záznam – evidenční list KPZ	101

1. Předmluva

Historická kulturní krajina představuje významný fenomén kulturního bohatství. Ochrana a péče o historickou kulturní krajinu je veřejný zájem a vzhledem k tomu i důležitý úkol. Jeho splnění vyžaduje ustanovení a rozvinutí systémové ochrany a péče o kulturní krajinu, dosažení metodické mezioborové shody a zvýšení širokého společenského povědomí o hodnotách historické kulturní krajiny. Úloha je vnímána ve vztahu k domácím podmínkám v rámci České republiky a v souladu se závazky, které pro Českou republiku vyplývají z Evropské úmluvy o krajině.

V rámci programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) byl pro roky 2012–2015 schválen projekt zaměřený na ochranu a péči o nejcenější části historické kulturní krajiny prostřednictvím institutu krajinných památkových zón.

Cílem tohoto projektu je prohloubení poznatků o kulturně historických hodnotách kulturní krajiny, využití těchto poznatků ke zlepšení podmínek pro jejich uchování i ochranu a v neposlední řadě i jejich srozumitelnou prezentaci a edukaci.

Metodika standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny (KPZ), zpracovaná v rámci uvedeného projektu, stanovuje druh informací, které mají charakterizovat území KPZ a vyjádřit kulturní hodnoty krajiny, a to jednotně tak, aby mohly být začleněny do systému oborových dat. Zároveň určuje, jak mají být tyto informace interpretovány, aby kulturní hodnoty krajiny co nejlépe vystihovaly a aby sloužily jak pro nastavení odpovídajících mechanismů ochrany a péče o území příslušných KPZ, tak pro posuzování všech potenciálních změn.

Standardizovaný záznam je primárně určen pro praxi památkové péče. Široký řešitelský projektový tým se však shodl na tom, že kromě všeobecných údajů a oborových informací z oblasti státní památkové péče je třeba do něj zařadit také přírodní charakteristiky a základní informace o součástech KPZ, cenných a chráněných z titulu státní ochrany přírody. Metodika tak reflektuje potřebu celostního pohledu na území KPZ i mezioborového sjednocení přístupu k jejich hodnotám. Proto obsahuje jak instrukce k podrobně strukturované náplni, tak vysvětlení důležitých pojmů, soustředěné v definicích pojmů podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění i v definicích pojmů podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění. Definice, určené zákony, doplňuje nově sestavený terminologický slovník hlavních pojmů, důležitých pro vyjádření kulturních hodnot historické krajiny.

Evropská úmluva o krajině jasně hovoří o tom, že zájmovým územím ochrany krajiny by mělo být území celého státu, zahrnující nejrůznější typy krajin. Zvláštní doporučení pro krajiny, v nichž dominují přírodní nebo kulturní složky, nespécifikuje. V České repub-

lice je implementace Evropské úmluvy o krajinně primárně uložena Ministerstvu životního prostředí a ostatní resorty spolupracují podle své působnosti. Přínosem za resort kultury jsou památkové zóny krajinného typu, jejichž prezentace vychází z potřeb památkové péče. Zvýšený důraz na tyto hodnoty umožňuje, aby se KPZ v mezioborovém kontextu staly modelovými územími, jejichž prostřednictvím lze nejlépe vysvětlovat hodnoty veškeré kulturní krajiny a ověřovat principy ochrany a péče o kulturní krajinu.

Sjednocení charakteristik a co možná nejvýstižnější vyjádření předmětu památkové ochrany u již vyhlášených KPZ může přispět i k prohlášení dalších území za památkové zóny. Jedná se o usnadnění přípravy prohlášení a zpracování podkladů tak, aby jasně artikulovaly smysl prohlášení památkové ochrany, odůvodňovaly rozsah KPZ a vystihovaly principy ochrany a péče. Na pracovištích státní památkové péče byly již od konce 90. let 20. století připravovány podklady pro prohlášení desítek dalších KPZ. Proces však prohlášením nebyl završen. Lze předpokládat potřebu aktualizace, včetně případného přehodnocení rozsahu nebo vedení hranic. Standardizovaný záznam KPZ, ověřený na územích již chráněných, je pro takový kapacitně náročný záměr významné vodítko. Zároveň napomáhá k urychlení přípravy a prohlášení nových KPZ a k systémovému uchopení přípravného i prolašovacího procesu.

Již v úvodu je třeba konstatovat, že metodika předpokládá využití znalostí a dovedností odborných pracovníků památkové péče, zejména v oblasti specializací, průzkumů a dokumentace. Očekávat lze, že dojde i k rychlému osvojení a využívání externími spolupracovníky, zapojenými do ochrany a péče o kulturní hodnoty krajiny. Z uvedeného vyplývá, že metodika nepočítá s formulováním a zaváděním složitých postupů vyžadujících školení uživatelů. Součástí metodiky není ani vývoj specifické aplikace či software.

V této souvislosti je na místě zdůraznit, že metodika má sloužit jako jednoduchý nástroj pro utřídění, sjednocení a doplnění informací k již prohlášeným krajinným památkovým zónám a zároveň má přispět k pochopení a ošetření hodnot existujících na jejich území. Ambicí metodiky je, aby na základě jejich kvalifikovaného popisu mohly být formulovány principy ochrany a péče a vytvářeny předpoklady k ochraně dalších území, ať prohlášením nových KPZ nebo jinými formami. Hlavní část standardizovaného záznamu, zaměřená na popis, historii a předmět ochrany, může napomoci ke kvalifikovanému vyjádření hodnot například v územně plánovacím procesu nebo při zpracování koncepčních dokumentů zaměřených na rozvoj obcí a regionů.

Jako součást Ústředního seznamu kulturních památek ČR představuje Standardizovaný záznam KPZ soubor informací vystihujících specifika kulturních krajin, a to bez zatížení množstvím informací buď nepodstatných nebo relativně rychle zjistitelných v jiných pramenech.

Metodika se soustřeďuje na ta kulturní a přírodní specifika KPZ, která vedla obor památkové péče k jejich zvýraznění nad rámec principů platných obecně a plošně pro celé území státu. Uplatňování metodiky proto napomůže k překlenutí úzce oborových náhledů na hodnoty území, které se v posledních desetiletích bohužel často projevíly poté, co se obory památkové péče a ochrany přírody rozdělily a spadají do působnosti odliš-

ných resortů. Kromě toho se zároveň v širším rozsahu rozvíjely právní předpisy a tvorba norem v dalších oblastech týkajících se krajiny, například na úseku lesního a vodního hospodářství a nověji i pozemkových úprav.

V obecném povědomí široké veřejnosti je kulturní krajina ceněna a oblíbená. Na krajinu jsou zaměřeny i aktivity mnoha dalších oborů. Tím spíše je na místě vytvářet podmínky pro objektivní chápání kvalit harmonické obhospodařované kulturní krajiny i místních krajin včetně *genia loci* a sjednocovat názor na obhajobu památkových hodnot kulturní krajiny ve veřejném zájmu.

Práce na metodice vyžadovala úzkou součinnost v rámci autorského kolektivu i s dalšími spolupracovníky. Z nich je na místě jmenovitě poděkovat Ing. arch. Zuzaně Syrové za pasáž o provázanosti údajů standardizovaného záznamu KPZ s oborovým informačním systémem památkové péče. Dále Mgr. Ondřeji Malinovi, Ph.D., za spolupráci na definicích pojmů z oblasti montánní krajiny a ověření i vysvětlení nástrojů využívaných v systémech GIS pro zjištění nadmořských výšek. Poděkování zejména zasluhuje Ing. Marie Pavlátová za hlavní podíl na zpracování ukázkového evidenčního listu pro KPZ Čimelicko-Rakovicko, který je přílohou metodiky. Zároveň pro tuto přílohu vzniklo pilotní grafické schéma kulturních hodnot, za které je třeba poděkovat Doc. Ing. arch. Ivanu Vorlovi, CSc. a Bc. Kryštofu Maryškovi.

Za autorský kolektio Ing. arch. Věra Kučová

2. Vstupní údaje

2.1 Výzkumná aktivita

Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI), Projekt DF 12P010VV001 – Ochrana a péče o historickou kulturní krajinu prostřednictvím institutu krajinných památkových zón.

2.2 Název metodiky

Metodika tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny.

2.3 Cíl metodiky

Cílem metodiky je podrobná a vyčerpávající informace k náplni a uspořádání standardizovaných záznamů krajinných památkových zón (dále jen „KPZ“). Obsah standardizovaného záznamu KPZ je nastaven tak, aby se v něm v přehledné a jednotné struktuře soustředilo o KPZ maximální množství informací. Jedná se o údaje administrativně-identifikační i odborné povahy, které poskytují základní ucelenou soustavu oborových dat.

2.4 Předmět metodiky a její popis

Předmětem metodiky je náplň standardizovaného záznamu KPZ, a to z hlediska struktury i věcné povahy údajů, včetně doporučení vycházejících z pilotního ověření v přípravném procesu. Metodika vychází z památkové praxe a vede k poznání a vyhodnocení památkových hodnot území KPZ a specifikaci předmětu památkové ochrany, včetně pojmového vystižení a sjednocení jeho popisu.

Struktura standardizovaného záznamu KPZ je stanovena tak, aby její digitální verze mohla navázat na údaje, které jsou obsaženy v Integrovaném informačním systému památkové péče (dále jen „IISPP“) budovaném v Národním památkovém ústavu (dále jen „NPÚ“). IISPP je otevřený systém, který reflektuje moderní informační technologie a jeho základem je geografický informační systém (ArcGIS). Vazba na tento systém je významná vzhledem k plošné povaze a mnohde velkému rozsahu KPZ a množství nemovitostí, které se v nich nacházejí, ať jde o stavby nebo pozemkový majetek. Geografický informační systém umožňuje jejich identifikaci. Otevřenost tohoto systému zároveň vytváří podmínky pro integraci statistických i vědeckých oborových dat dalšími subjekty. Významnou roli hraje také skutečnost, že jde o nástroj využívaný při výkonu státní správy v oblasti územního plánování a stavebního řádu.

Standardizovaný záznam je svým způsobem evidenční list dané KPZ, zpracovaný pro účely ÚSKP. Množstvím údajů, které jsou do něj zařazeny, ale rámec běžné evidence pře-

sahuje a díky tomu lze od něj očekávat širší využití. Pro jeho označení byl proto v rámci projektu zvolen pojem, který tuto skutečnost lépe vystihuje.

Standardizovaný záznam zavádí jednotnou strukturu datových skupin seřazených do oddílů s tím, že metodika standardizovaného záznamu KPZ stanovuje způsob naplňování jednotlivých oddílů, aby poskytovaly úplné a vyvážené informace o území KPZ.

Metodika do jisté míry navazuje na dlouholetou praxi památkové péče u věcí prohlášených za kulturní památky. Analogicky jako v těchto popisech je také u náplně standardizovaného záznamu KPZ požadováno, aby obsahovala charakteristiku současného stavu a přehled historie. Se zřetelem na identifikaci a pochopení hodnot území KPZ, včetně vrstevnatosti, je ale navíc požadováno, aby standardizovaný záznam obsahoval také informace vztahující se k hmotné a ideové podstatě území KPZ.

Do standardizovaného záznamu metodika zařazuje i administrativní, lokalizační, popisné, hodnotící a bibliografické informace a jako určitou nadstavbu nad čistě oborovými údaji též základní přírodní charakteristiky, včetně vybraných geografických údajů a základních informací o chráněných přírodních hodnotách.

2.5 Zdůvodnění novosti postupu

Základem novosti postupu je nastavení pravidel, která povedou k co možná největšímu výrazovému sjednocení a vystižení hmotné i ideové podstaty území KPZ. Metodika je proto jedním ze zásadních kroků, jimiž obor památkové péče zvýší předvídatelnost a transparentnost svého působení v oblasti této specifické územní památkové ochrany.

Území KPZ představují segment kulturního dědictví, který nebyl dosud oborem památkové péče metodicky jednotně sledován a metodicky dostatečně ukotven. Většina dokumentů, týkajících se a popisujících krajinu, se váže k současnému stavu, zdůrazňuje geomorfologii a existenci stavebních objektů. Vzhledem k náročnosti jednoznačného definování památkových hodnot historické kulturní krajiny a vysvětlení specifik jednotlivých území je pozornost nezřídka zaměřena pouze na jednotlivé nemovitosti, popisy krajiny jsou proto obvykle redukovány na informace o významných architektonických památkách situovaných v krajině. Metodika standardizovaného záznamu KPZ směřuje k vyváženému hodnocení a interpretaci památkových hodnot kulturní krajiny, a to na základě jejich důkladného poznání v terénu a s přispěním pečlivě interpretované historie. Jedním z cílů metodiky je podchycení všech podstatných atributů krajinných památkových zón. K nim patří zejména prostorové souvislosti, pohledové vazby, hierarchie území z hlediska prostorových dominant i existence drobných objektů, které samy nejsou kulturními památkami, avšak pro celkový obraz krajiny jsou důležité a typické.

Agenda zahrnující posuzování záměrů v KPZ přináší v praxi četné problémy. Mnohé z nich vznikají z nedostatku teoretického i praktického poznání KPZ, chybějícího jednoznačného a kvalifikovaného vymezení předmětu památkové ochrany a z toho plynoucích obtíží se stanovením správného způsobu nakládání i s odpovídající aplikací ochrany v rámci státní správy. Přínosné je proto zpracování metodiky v autorském týmu vybaveném teoretickými vědomostmi a znalém praxe i mezioborových souvislostí.

Kulturní krajina v KPZ je kolektivem řešitelů projektu NAKI chápána jako mezioborové téma, které vyžaduje sjednocení pohledu oborů památkové péče a ochrany přírody a krajiny na hodnoty KPZ. Proto metodika stanovuje, že k čistě oborovým údajům spadajícím do oblasti státní památkové péče připojí standardizovaný záznam KPZ též přírodní charakteristiky a základní informace o přírodních hodnotách.

V obraze kulturní krajiny se dominantně uplatňuje utváření krajiny člověkem v různých etapách historického vývoje. Studium pramenů a literatury se potvrdilo, že ani na mezinárodní úrovni nejsou, kromě základního rozdělení kulturních krajín do kategorií a doporučení plynoucích z jednorázových studií, stanoveny detailnější metody optimálního popisu, který by objasnil principy systémového přístupu k ochraně a péči o kulturní krajinu. Nastavení jednotné struktury informací povede k jednotnému utřídění informací získaných průzkumem.

Tvorba standarizovaného záznamu KPZ podle metodiky usnadní pochopení památkových hodnot a jejich reflexi ve vztahu k přírodnímu základu. Záznam se stane výchozím podkladem pro stanovení principů, zásad a limitů směřujících k optimálnímu způsobu nakládání s územím KPZ a kromě toho bude využitelný i pro další odborné i osvětové účely. Ve vztahu k územím KPZ proto metodika standardizovaného záznamu KPZ představuje příspěvek zásadního významu.

2.6 Uplatnění metodiky

Metodika standardizovaného záznamu je zaměřena na krajinné památkové zóny, které představují jednu z forem územní památkové ochrany. Jejich aplikace umožní zavést do systému informací oboru památkové péče standard jednotného záznamu o této specifické části památkového fondu. Standard jednotného záznamu bude využitelný i u dalších částí historické krajiny s významnými kulturními hodnotami, pro něž se připravují návrhy na vymezení KPZ. Metodika poskytuje návod k systematické tvorbě údajů o územích KPZ a jejich soustředění do ucelené soustavy oborových dat napojené na IISPP a tudíž využitelné ke kvalifikovanému výkonu památkové péče i mezioborové spolupráci a komunikaci.

Metodika je určena především pracovníkům odborných složek i výkonných orgánů památkové péče. Vzhledem k zaměření na ucelenou soustavu oborových dat poslouží i pracovníkům působícím v oblasti územního plánování a stavebního řádu a v orgánech ochrany přírody a krajiny. Též může inspirovat nejrůznější společenské skupiny, představitele obcí, místní kulturně společenské instituce, zájmová sdružení, zájemce z řad odborné i laické veřejnosti a v neposlední řadě podnikatelské subjekty v oboru kulturního turismu.

Uplatnění metodiky spočívá v přímém využití v podobě správné tvorby evidenčního listu KPZ, tedy nezbytně oborových dat. Další způsob uplatnění spočívá v tom, že metodika stanovuje a vysvětluje, z čeho se údaje a informace skládají a jak mají být chápány. Metodika se tak zároveň může stát nástrojem pro eliminaci údajů zástupné až znejasňující povahy. Tato skutečnost hraje významnou roli zejména u klíčových oddílů obsahujících základní věcné informace o KPZ a podrobný popis hodnot.

3. Krajinné památkové zóny v systému památkové péče a v mezinárodních souvislostech

3.1 Výchozí situace pro památkovou ochranu ucelených částí kulturní krajiny

Kulturní krajina jako výsledek formování přírodního prostředí, které probíhalo po generace a souviselo s rozvojem osídlení a urbanizace, je vnímána jako součást kulturního dědictví. Na národní úrovni lze v České republice navázat na dlouholetou praxi oboru ochrany přírody a krajiny, která až do roku 1990 působila v resortu Ministerstva kultury. Zejména chráněné krajinné oblasti (CHKO) byly původně vyhlášeny jako území s přírodními¹⁾ hodnotami. Přitom naprostá většina CHKO byla od počátku jednoznačně popisována jako celky sdružující hodnoty přírodní i kulturní. Vědecká publikace²⁾ z roku 1977 již definovala CHKO jako „*nejzachovalejší a přitom typické krajinné celky nebo jejich nejvýznamnější části, krajinářsky působivé a atraktivní s esteticky působivou přírodou, kde jsou ve vyváženém souladu i výsledky dosavadní lidské činnosti – zástavba, využívání přírody i ostatní kulturní ovliv.*“ Je korektní uvést, že v CHKO vždy dominoval přírodní charakter, který stále důsledně sledují i plány péče o jejich území.

Možnost ochrany ucelených částí kulturní krajiny se v České republice v rámci památkové péče otevřela až přijetím zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, s účinností od 1. ledna 1988. Jedná se o prohlášení území za památkovou zónu ve smyslu § 6, který v odstavci 1 stanovuje, že: „*Území sídelního útoaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty, může Ministerstvo kultury po projednání s krajským úřadem prohlásit za památkovou zónu a určit podmínky její ochrany.*“

Vytvoření legislativních podmínek pro zákonnou památkovou ochranu kulturní krajiny v České republice reflektovalo jak specifika vývoje v historických českých zemích, tak mezinárodní impulsy. Pro současnou praxi jsou nejdůležitější dokumenty, které vznikaly v prostředí Evropy a které jsou součástí právního řádu nebo metodických dokumentů odborných institucí platných v mezinárodním kontextu. Mezi nimi

- 1) Zákon č. 40/1956 Sb. o státní ochraně přírody, přitom obsahoval v § 4 odst. 2 poměrně úzkou definici: „*Zachované typické krajinné oblasti s rozptýlenými význačnými přírodními výtvyry lze prohlásit za chráněné krajinné oblasti.*“
- 2) MARŠÁKOVÁ-NĚMEJCOVÁ, Marie, MIHÁLIK, Štefan (eds): *Národní parky, rezervace a jiná chráněná území přírody v Československu*, Academia, Praha 1977.

je nutné uvést především Úmluvu o ochraně architektonického dědictví, kterou přijala Rada Evropy na své konferenci v Granadě dne 3. října 1985. Úmluva definuje kromě stavebních památek a skupin objektů i pojem místa (sites) a jasně hovoří o kombinovaných dílech člověka a přírody³⁾. Definice míst, obsažená v této úmluvě konkrétněji pro „krajinné památkové oblasti“ (Heritage landscape sites), byla v roce 1991 upřesněna skupinou specialistů na zasedání v Lucembursku. Smyslem upřesnění bylo odborné a legislativní propracování ochrany evropského krajinného dědictví jako součásti architektonického dědictví Evropy. Znění výsledné definice je následující: „*Krajinné památkové oblasti jsou topograficky definovaná místa, kde kombinovaná díla člověka a přírody jsou výjimečně hodnotná, kde jednotlivé články jsou vzájemně propojeny fyzickými a duchovními vazbami a jsou vnímány jako celek. Tato místa mají zvláštní význam pro životní prostředí, jsou cenná svou historickou, archeologickou, uměleckou, kulturní, vědeckou, sociální nebo technickou hodnotou. Jsou výjimečně hodnotná vzhledem k existenci doložených vztahů mezi některými hlavními sférami zájmu nebo k existenci pozoruhodné variability v rámci jediné sféry zájmu*“. Výsledkem bylo doporučení Rady Evropy č. R(95)9 O integrované ochraně oblastí kulturní krajiny jako části krajinné politiky.⁴⁾

Kulturní krajina je v mezinárodním kontextu uznávanou kategorií kulturního dědictví. Ochrana, specifikum a typologické různorodosti kulturní krajiny se v posledních desetiletích věnují odborníci v mnoha zemích s narůstající intenzitou. Na národní úrovni je proto důležité zaměřit pozornost na metodické sjednocování pracovních postupů a způsobů poznávání a popisu. Totéž platí pro metody péče pro uchování hodnot kulturní krajiny, nahlížené v mezioborovém dialogu.

Na globální úrovni znamenala významný krok ke sjednocení názorů na hodnoty kulturní krajiny jejich přesnější specifikace, založená na spolupráci v rámci smluvních států Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. Ačkoliv tato Úmluva byla přijata již v roce 1972, na platformě mezistátní spolupráce se její prováděcí dokument postupně zpřesňuje a doplňuje. V týmech expertů a poradních orgánech jsou optimalizovány postupy sestavování seznamu světového dědictví a připravovány takové dokumenty, aby se světové dědictví mohlo stát inspirací pro další segmenty dochovaných hodnot, byť na status světového významu neaspírají. Na základě četných mezinárodních expertních jednání bylo připraveno mnoho odborných výstupů. Z hlediska kulturní krajiny a praxe v České republice patří k nejvýznamnějším závěry ze 16. zasedání Výboru světového dědictví v Santa Fé (USA) v roce 1992, v nichž byly definovány tři základní kategorie kulturních krajin:

3) „*Místa: kombinovaná díla člověka a přírody, jimiž jsou oblasti částečně zastavěné a dostatečně charakteristické a homogenní, aby byly topograficky vymežitelnými jednotkami, která jsou pozoruhodná svým historickým, archeologickým, uměleckým, vědeckým, společenským nebo technickým významem.*“ (Článek 1 Úmluvy, odst. 3, v české verzi publikované ve Sbírce mezinárodních smluv č. 73/2000).

4) BAŠEOVÁ, Olga: K padesátému výročí zákona č. 22/1958. Historické zahrady a parky, in: Zprávy památkové péče, 68, 2008, č. 5, s. 404–407.

Kategorie 1. Komponovaná kulturní krajina navržená a vytvořená záměrně člověkem (*clearly defined landscape designed and created intentionally by man*).

Kategorie 2. Organicky vyvinutá krajina (*organically evolved landscape*), dále studována ve dvou podkategoriích:

a) reliktní nebo „zkamenělá“ krajina (*relict or fossil landscape*)

b) kontinuální, stále se vyvíjející krajina (*continuing landscape*).

Kategorie 3. Asociativní kulturní krajina (*associative cultural landscape*).

Česká republika je smluvním státem Úmluvy o ochraně světového dědictví s účinností členství od roku 1991. Uvedené základní kategorie kulturní krajiny, jejichž přijetí je přínosné pro spolupráci na různých úrovních, nevyklučují specifikaci různých typů kulturních krajin, charakteristických pro naše území. Na území jednotlivých KPZ se často vyskytuje více krajinných typů, které existují vedle sebe nebo do sebe různým způsobem zapadají nebo se prolínají. Široké typologické spektrum, které zahrnuje například krajinu mystickou, loveckou, pastevní, zemědělskou, industriální, montánní, poutní, pietní, memoriální aj., se navíc modifikuje i v kontextu ke slohovým údobím.

Pro dosažení souladu s mezinárodně zavedenými kategoriemi metodika přistupuje na základní členění ve smyslu kulturních krajin světového dědictví a předpokládá využití typologické specifikace v rámci těchto kategorií. Dosavadní poznatky a odborné přístupy, k nimž významně přispěli odborníci české památkové péče v průběhu sedmdesátých až osmdesátých let 20. století, se tak zhodnotí v rámci výše uvedených, co nejobecněji založených kategorií, a to nejen u částí území České republiky, které jsou jako KPZ již chráněny, ale i těch, které by takovou ochranu zasluhovaly. Uvedené poznatky budou navíc využity při vymezení předmětu památkové ochrany, od něž se odvíjí kvalita teoretické i praktické péče o území KPZ.

Nejvýznamnějším dokumentem na mezinárodní úrovni, který je aktuální právě v mezinárodní komunikaci a spolupráci s nejbližšími partnery a který je zaměřen na zajištění ochrany jednotlivých typů evropské krajiny, je Evropská úmluva o krajině. K podpisu této úmluvy došlo 20. října 2000 ve Florencii. Jménem České republiky byla podepsána v následujícím ratifikačním procesu, a to 28. listopadu 2002 ve Štrasburku. Po ukončení ratifikačního procesu úmluva vstoupila v platnost dne 1. října 2004. Základní definice a doporučení k implementaci se dobře doplňují s Úmluvou o ochraně světového dědictví, neboť Evropská úmluva o krajině se vztahuje na celé území signatářských států, kdežto Úmluva o světovém dědictví zdůrazňuje jeho vybrané části se specifickými kvalitami.

Aplikace mezinárodně uznávaných přístupů podle Úmluvy o ochraně světového dědictví i Evropské úmluvy o krajině, není touto metodikou jakkoliv limitována. Metodika standardizovaného záznamu naopak jejich obecné myšlenky rozpracovává pro naše potřeby, ve vztahu k praxi i výkonu státní památkové péče, a to v obecně platném právním rámci zahrnujícím aplikaci správního řádu.

Zájem o kulturní krajiny se postupně stále více zabývá i vnitřním významem krajiny, který nemusí být na první pohled patrný. Pečlivě jsou studovány asociativní hodnoty

i vazby na nemateriální dědictví. Tímto způsobem se kulturní krajiny výrazně posouvají ze sféry přírodovědného zkoumání blíže ke společenským vědám⁵⁾. Na konferenci ICOMOS v roce 2005, která se konala v Číně, se v rámci projednávaného tématu kladl zvláštní důraz na význam prostředí kulturního dědictví v praktické péči o jeho kvalitu, a to v měnicích se městských i volných krajinách. Význam prostředí kulturního dědictví, zdůrazňovaný na uvedené konferenci, vystihuje následující interpretace:

„Prostředí historických struktur lze ve vztahu k jednotlivým místům i větším celkům definovat jako bezprostřední i širší prostředí, v němž je obsaženo kulturní dědictví různého druhu, které zahrnuje jednotlivé budovy a upravené prostory i celá historická města a jejich okolí, krajinu, kulturní koridory a archeologické lokality. Význam historického prostředí je odvozen ze společenské, duchovní, historické, umělecké, estetické, přírodní, vědecké i jiné hodnoty kulturního dědictví. Od této hodnoty se také odvíjí kvalita vztahů spojená s fyzickým, vizuálním, duchovním a dalším kulturním kontextem prostředí.“⁶⁾

Operační směrnice pro provádění Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví uvádí, že: *„V kulturních krajinách je žádoucí uplatňovat specifické techniky udržitelného hospodaření na půdě, které berou zřetel na charakter a limity přírodního prostředí i specifický duchovní vztah k přírodě. Ochrana kulturních krajin může být spojena i s moderními postupy udržitelného využívání půdy, pokud jsou zaměřeny na zachování či zlepšení přírodních hodnot. Biologickou rozmanitost pomáhá zachovat ochrana tradičních kulturních krajin a v mnoha částech světa ji podporují tradiční formy využívání půdy.“⁷⁾*

Kulturní krajina se rovněž samostatně tematizuje v koncepčních dokumentech Ministerstva kultury, aktuálně v Koncepci památkové péče na léta 2011–2016. Materiál jasně uvádí, že *„pro charakter konkrétní krajiny je často velmi důležitá její kulturní složka“* a konstatuje, že *„na úseku památkové péče však schází nástroj, který by umožňoval ochranu této složky krajiny z hlediska památkové péče.“*

Péče o kulturní krajinu byla rovněž definována jako jedno z důležitých témat Koncepce působení Národního památkového ústavu na období 2011–2015 a lze očekávat pokračování v dalších letech. Právě s cílem systematického budování informací a zvýšení předvídatelnosti působení oboru památkové péče v oblasti kulturní krajiny se proto Národní památkový ústav ucházel o podporu vědecko-výzkumné činnosti v této oblasti.

Aspekty kulturní krajiny nepřímo prolínají také právními předpisy jiných resortů České republiky. Jednotlivé složky krajiny, zemědělsky obhospodařované plochy, lesy, vodní toky a vodní díla, velkoplošná i maloplošná území cenná z hlediska přírodních hodnot, ale i optimální vývoj fauny včetně chovu lesní zvěře a ryb, jsou státem sledovány a usměr-

5) TAYLOR, Ken: Landscape and Meaning. Context for a global discourse on cultural landscape values, in: TAYLOR, Ken, LENNON, Jane L. (eds.): *Managing Cultural Landscapes*, Routledge, 2012, ISBN 978-0-415-67225-2.

6) XI'AN DECLARATION ON THE CONSERVATION OF THE SETTING OF HERITAGE STRUCTURES, SITES AND AREAS, dostupné z: <http://www.international.icomos.org/xian2005/xian-declaration.pdf>.

7) UNESCO 2008: Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, (příloha 3, odst. 9), Paris 2008.

ňovány opatřeními a činnostmi, jejichž prostřednictvím by společnost měla zajistit kvalitní stav krajiny. Určitou nadstavbou nad tím jsou pak obecné úkoly a cíle územního plánování, vymezené stavebním zákonem, ve kterých se jasně hovoří o veřejném zájmu na ochraně krajinného dědictví.

3.2 Krajinné památkové zóny v systému územní památkové ochrany v ČR

V rámci platné právní úpravy státní památkové péče je systém územní památkové ochrany podložen zákonem č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči v platném znění a vyhláškou č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon č. 20/1987 sb., o státní památkové péči.

Systém územní památkové ochrany představují památkově chráněná území, která se člení na památkové rezervace a památkové zóny. Pro ochranu jejich vnějšího obrazu mohou být prohlášena památková ochranná pásma. Památkový zákon zároveň vytváří předpoklady pro obecnou ochranu archeologického dědictví, které může mít nejrůznější charakter a může se rovněž týkat územně významných částí krajiny.

Vymezené části kulturní krajiny se za památkově chráněná území dosud prohlašují v kategorii památkových zón. V praxi jsou takováto území označována jako „*krajinné památkové zóny*“, případně „*památkové zóny krajinného typu*“, a to pro odlišení od dalších dvou druhů památkových zón, představovaných zejména památkovými zónami městskými a vesnickými nebo památkovými zónami s ucelenými soubory lidové architektury.

Prohlašování památkových zón umožňuje § 6 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění. Přestože v odst. 2 § 6 je odkaz na další podrobnosti o památkových zónách v podzákoněm dokumentu⁸⁾, požadavky na vlastní popis hodnot a podrobnost informací zákon ani vyhláška nedefinují. Prováděcí vyhláška památkového zákona pouze stanoví, že „*pro prohlášení památkové zóny podle § 6 odst. 1 zákona je určující charakteristika významných kulturních hodnot území, vymezení hranice památkové zóny, popis předmětu ochrany a péče, stanovení podmínek pro stavební a další činnosti směřující k ochraně území a zvýšení kvality životního prostředí.*“⁹⁾

Památkový zákon v § 14 odst. 2 stanovuje povinnosti vlastníků veškerých nemovitostí v památkové zóně, přičemž nemovitostí se rozumí pozemek i stavba spojená s pozemkem pevným základem. V § 14 odst. 4 stanovuje uvedený zákon povinnosti orgánů činných v územním a stavebním řízení. Ochranná pásma památkových zón lze prohlásit podle § 17 odst. 3 citovaného zákona.

Vyhláška č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, zpřesňuje formu prohlašování památkových zón a v § 2, § 9 a v § 17 obsahuje další procesní ustanovení. Požadavky na jednotný standardizovaný záznam o památkových zónách (ani rezervacích) nebo jinou formu specifikace předmětu památkové ochrany vyhláška neupravuje. Výkon památkové péče je kvůli tomu mnohdy velmi obtížný pro

⁸⁾ „Podrobnosti o prohlašování památkových zón stanoví obecně závazný právní předpis.“

⁹⁾ § 2 odst. 1 prováděcí vyhlášky památkovému zákonu. Č.66/1988 Sb.

výkonnou i odbornou složku. Je rovněž zatížen velkým počtem správních řízení, neboť závažnost možných dopadů se bez existence potřebných podkladů obtížně rozlišuje.

Novela památkového zákona č. 307/2008 Sb. upravuje v § 6a zpracování plánů ochrany památkových rezervací a památkových zón. Umožňuje tak vznik materiálů, které by koncepčně a transparentně vyjádřily, zda, jaké práce a na kterých nemovitostech lze event. vyloučit ze schvalovacího procesu ve správním řízení, případně v památkovém území označit nemovitosti, zcela uvolněné z působnosti orgánu památkové péče. Právě u plošně rozsáhlejších území je nastavení diferenciace ochrany potřebné a logická aplikace uvedeného ustanovení to umožňuje. Návazná vyhláška k této novele¹⁰⁾ zároveň mimo jiné vyžaduje, aby v plánech ochrany památkových rezervací nebo památkových zón byly vyznačeny další kulturní hodnoty a zároveň byl stanoven způsob zabezpečení kulturních hodnot řešeného území z hlediska státní památkové péče.¹¹⁾ Správný a standardizovaný popis hodnot kulturní krajiny je proto velmi důležitým předpokladem tvorby takového plánu. Plány ochrany pro památkové zóny krajinného typu jsou předmětem samostatné metodiky, která je z hlediska vnímání hodnot, terminologie a zdůvodnění ochrany jednotlivých památkových zón s metodikou standardizovaného záznamu o KPZ komplementární.¹²⁾

Soubor dosud (2014) prohlášených krajinných památkových zón (dále též „KPZ“) tvoří dvacet čtyři krajinných celků. Jedná se o historická, typově různorodá území, která se liší také celkovým rozsahem a charakterem. Uvedená různorodost přispěla při tvorbě této metodiky ke krystalizaci doporučení týkajících se identifikace památkových hodnot a jejich interpretace v přiléhavém smysluplném popisu.

Příprava návrhů na prohlášení KPZ i vlastních vyhlášek probíhala v zejména období před vznikem spojeného Národního památkového ústavu a vycházela z podkladů různé hloubky a kvality. Pro některé KPZ byly sice souběžně či následně zpracovány i další analytické podklady, ale ve většině případů šlo o podklady pracovního charakteru. Z kapacitních důvodů nedošlo dosud k formálnímu, ale ani obsahovému či terminologickému sjednocení informací, což znesnadňuje aplikaci institutu KPZ a výkon státní správy v těchto územích.

Je třeba konstatovat, že kvůli kapacitně náročné aplikaci ochrany částí kulturní krajiny formou KPZ byl pozastaven proces prohlašování dalších takových památkových zón, přestože potenciál v území České republiky je stále značný. Je jisté, že na řadě míst došlo k dílčím škodám a některá území by bylo možné chránit důslednějším uplatňováním ustanovení o krajinném rázu nebo Evropské úmluvy o krajinně. Ani tyto nástroje však ne-

10) Vyhláška MK ČR č. 420/2008 Sb., kterou se stanoví náležitosti a obsah plánu ochrany památkových rezervací a památkových zón, která nabyla účinnosti dne 1. 1. 2009.

11) Metodika pro tvorbu uvedených plánů ochrany byla v NPÚ s průběžnou konzultací s MK ČR zpracována v období 2009 -2012 pro sídla městského a vesnického charakteru, je zpřesňována v procesu tvorby konkrétních plánů. Je dostupná na stránkách MK ČR jako společný výstup: <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/analyzy-koncepcie-dokumenty/metodika-k-vydavani-planu-ochrany-pamatkovych-zon-a-rezervaci-143357/> (cit. 8. 6. 2014)

12) KUČA, Karel – VOREL, Ivan – KUPKA, Jiří – ŠVECOVÁ, Simona – KUČOVÁ, Věra: Plány ochrany krajinných památkových zón. Praha : NPÚ – ČVUT, v tisku.

mají dosud uspokojivé implementační návazné nástroje. Lze tak očekávat, že dochované kulturní hodnoty krajiny mohou být v budoucnu chráněny prohlášením dalších KPZ. Zpracování podkladů k prohlášení podle principů standardizovaného záznamu usnadní proces přípravy, projednávání i následné aplikace.¹³⁾

Seznam KPZ v ČR podle roku právního prohlášení

Název	Okres	Od roku	Č. rejst. v ÚSKP
Lednicko-valtický areál	Břeclav	1992	2206
Bojiště u Slavkova	Vyškov	1992	2112
Bojiště u Přestanova, Chlumce a Varvažova	Ústí nad Labem	1996	2387
Chudenicko	Klatovy	1996	2383
Lembersko	Česká Lípa	1996	2385
Libějovicko-Lomecko	Strakonice, Prachatice	1996	2381
Náměštsko	Třebíč	1996	2390
Novohradsko	České Budějovice	1996	2378
Orlicko	Písek	1996	2380
Osovsko	Beroun	1996	2376
Plasko	Plzeň-sever	1996	2384
Římovsko	České Budějovice	1996	2379
Slatiňansko-Slavicko	Chrudim	1996	2389
Bojiště u Hradce Králové	Hradec Králové	1996	2388
Valečsko	Karlovy Vary	1996	2382
Zahrádecko	Česká Lípa	1996	2386
Žehušicko	Kutná Hora	1996	2377
Čimelicko-Rakovicko	Písek	2002	2391
Vranovsko-Bítovsko	Znojmo	2002	2392
Hornická kulturní krajina Abertamy-Boží Dar-Horní Blatná	Karlovy Vary	2014	2484
Hornická kulturní krajina Háj-Kovářská-Mědník	Chomutov	2014	2486
Hornická kulturní krajina Jáchymov	Karlovy Vary	2014	2485
Hornická kulturní krajina Krupka	Teplice	2014	2487
Bečovsko	Karlovy Vary	2014	2498

¹³⁾ Jediným „nevyplněným“ údajem oproti situaci přípravy SZ u již vyhlášených KPZ bude číslo a název předpisu, kterým je KPZ vyhlášena. Ostatní rubriky a kapitoly lze připravit již v procesu přípravy nové KPZ.

Jubilejní pomník na úpatí vrchu Horka u Chlumce (KPZ Bojiště u Chlumce, Přestanova a Varvažova).

4. Metodická východiska, zásady a terminologie

4.1 Právní předpisy, mezinárodní dokumenty a oborové materiály

Téma kulturní krajiny je v posledních desetiletích předmětem badatelského i popularizačního zájmu jak v národním, tak zejména mezinárodním záběru. Při přípravě metodiky byly studovány četné prameny. Uvedeny jsou však pouze zdroje, z nichž autoři vzhledem k poměrně úzkému zaměření metodiky vycházeli ve větším rozsahu. Pro Českou republiku jsou metodicky přínosné materiály vznikající na úrovni Rady Evropy, které opakovaně vysvětlují principy Evropské úmluvy o krajině a jsou do nich zapracovány znalosti odborníků s mezinárodním kreditem a zkušenosti s hodnocením krajiny i optimalizace řízení. Na internetových stránkách jsou dostupné jak odborné studie a sborníky z významných mezinárodních jednání,¹⁴⁾ tak i popularizační magazín zaměřený na udržitelný vývoj v krajině.¹⁵⁾

Většina aktuálně platných právních, tedy závazných dokumentů na národní úrovni, byla v jiném kontextu zmíněna již v předchozích informacích. S ohledem na přímý vztah k metodice standardizovaného záznamu o KPZ a ochraně kulturní krajiny v České republice jsou znovu uvedeny též v rámci následujícího přehledu. Základní použitá literatura je obsažena v samostatném oddílu 6.

Zákon č. 20/1987 Sb. o státní památkové péči, v platném znění.

Vyhláška č. 66/1988 Sb., kterou se provádí zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči změny: 139/1999 Sb., 538/2002 Sb.

Sbírka zákonů České a Slovenské federativní republiky č. 159/1991 Sb.: *Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví ze dne 6. 5. 1991.*

Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention, World Heritage Centre, 2012.¹⁶⁾

¹⁴⁾ Většina materiálů je dostupná on-line na internetové stránce rady Evropy: http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/Publications_en.asp.

¹⁵⁾ http://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/Landscape/naturupa_en.asp. Magazín Futuropa vychází od roku 1998 a původně byl s názvem Naturopa zaměřen zejména na přírodní hodnoty krajiny; od roku 2001 se cíleně věnuje kulturní dimenzi krajiny a jejímu udržitelnému rozvoji.

¹⁶⁾ Operační směrnice k implementaci Úmluvy o ochraně světového dědictví jsou periodicky revidovány v návaznosti na relevantní rozhodnutí Výboru světového dědictví. Jsou dostupné on-line na <http://whc.unesco.org/en/guidelines> (anglicky) a <http://whc.unesco.org/fr/orientations> (francouzsky). Kulturní krajiny a definic jejich kategorií se obecně týká příloha s názvem „Směrnice pro zápis specifických typů statků na Seznam světového dědictví“ (v českém jazyce dostupná např. in: VLČKOVÁ, Jitka, KUČOVÁ, Věra, BENEŠ, Michal: *Metodické principy přípravy nominací k zápisu na Seznam světového dědictví UNESCO a zásady uchování hodnot těchto statků*. Odborné a metodické publikace, sv. 42. 1. vyd. Praha, Národní památkový ústav, 2011, s. 102, ISBN 978-80-87104-84-2).

Europe's Environment. The Dobris Assesment, Directorate general for the Environment, European Comission, 1995, ISBN 92-826-5409-5.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 13 ze dne 24. ledna 2005 o sjednání Evropské úmluvy o krajině. In: *Sbírka mezinárodních smluv*, 2005, částka 6, s. 113–129. ISSN 1801-0393.

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 73 ze dne 11. srpna 2000 o sjednání Úmluvy o ochraně architektonického dědictví Evropy. In *Sbírka mezinárodních smluv*. 2000, částka 35, s. 1241-1257. ISSN 1801-0393.

Koncepce památkové péče v České republice na léta 2011–2016, Ministerstvo kultury, Praha 2011.

4.2 Vazba standardizovaného záznamu KPZ na ÚSKP A IISPP

Standardizovaný záznam o KPZ navazuje na dosavadní Ústřední seznam kulturních památek ČR (dále jen ÚSKP). Má charakter evidenčního listu, v němž jsou potřebné údaje podle jejich věcné povahy rozříděny do osmi tematických skupin zahrnujících základní údaje, administrativní údaje, lokalizaci, základní věcné informace o KPZ, podrobný popis hodnot, zájmy státní ochrany přírody v území KPZ, seznam literatury a dokumentace, technické a zpracovatelské informace. Je navržen tak, aby vedle základních identifikačních údajů ÚSKP, umožňujících jeho vazby na databázi a aplikaci, v níž je veden, byly obecně zajištěny jeho vazby na informační systémy památkové péče.

Národní památkový ústav (dále jen NPÚ), tedy odborná organizace určená zákonem o státní památkové péči, odpovědná za celostátní evidenci a dokumentaci, buduje od roku 2007 Integrovaný informační systém památkové péče (dále jen IISPP) s cílem integrovat do té doby věcně i územně odděleně vytvářené, spravované a užívané datové zdroje, aplikace a dílčí informační systémy v oboru památkové péče. IISPP, dostupný na <https://iispp.npu.cz>,¹⁷⁾ je otevřený systém, založený na moderních informačních technologiích. Poskytuje jednotné centrální úložiště pro odborná data a prostředí pro práci s těmito daty. Pro záznamy o kulturní krajině jsou důležitými součástmi IISPP:

- památkový geografický informační systém (dále jen „PaGIS“) dostupný na <http://gis.up.npu.cz/> – umožňující práci s prostorovými daty a zajišťující prostorové identifikátory pro IISPP
- úložiště digitální a digitalizované odborné dokumentace – tzv. Metainformační systém (dále jen MIS), dostupný na http://iispp.npu.cz/mis_public/homepage.htm

Z dosud neintegrováných aplikací je to pak MonumNet (<http://monumnet.npu.cz>), jehož prostřednictvím jsou publikovány záznamy ÚSKP, vedené v aplikaci/databázi MonumIS.¹⁸⁾

¹⁷⁾ Na této adrese najde uživatel rozcestník zpřístupňující integrované aplikace IISPP, pod odkazem *Dokumentace* pak dokumentaci i uživatelské návody k těmto aplikacím. Z rozcestníků jsou prostřednictvím aplikace MonumNet dostupná i data ÚSKP.

¹⁸⁾ Měla by je nahradit nová již plně integrovaná webová aplikace, tzv. Památkový katalog, která má umož-

Výše uvedené aplikace pro vedení ÚSKP jsou tedy místy, v nichž se nacházejí potřebné identifikátory pro zajištění vazby evidenčního listu KPZ na ÚSKP, jímž je rejstříkové číslo.¹⁹⁾ Po zprovoznění aplikace Katalogu památek bude možno evidenční list v něm přímo vyplňovat; přitom po vyplnění základního identifikátoru KPZ, by se měla již řada údajů automatizovaně z aplikací IISPP přímo načíst. Tato metodika bude proto využitelná i po této připravované úpravě.

Klíčovou aplikací je v těchto souvislostech PaGIS. V datech centrální geodatabáze jsou totiž uložena prostorová data celkových polygonových rozsahů KPZ. Prostřednictvím operací tzv. prostorových relací v GIS se zde generují vazby na entity, které se nalézají na ploše vymezené hranicemi KPZ nebo ji protínají, ať již jde o entity evidované v ÚSKP (KP, NKP, chráněná území a OP, případně památky světového kulturního dědictví), entity památkového zájmu, entity evidované ve státním archeologickém seznamu (SAS) nebo ostatní entity, pro něž v centrální geodatabázi existuje prostorové vymezení nebo pouze prostorový identifikátor ve formě definičního nebo návrhového (tzv. přírůstkového) bodu objektu. Obdobně se generují prostorové relace s polygony územního a administrativního členění ČR.

Mimo požadavek získat výše uvedeným způsobem výčty entit, které se v KPZ vyskytují, je proto také potřeba jednoznačně prostorově identifikovat a s informacemi uloženými v IISPP provázat i entity, které se vyhodnotí v rámci průzkumu KPZ. Tuto vazbu v rámci IISPP i ve vazbě na státní evidenci zajišťují prostorové identifikátory (definiční nebo návrhové – tzv. přírůstkové) body objektů a částí objektů PaGIS a definiční body lokalit databáze CZ_Retro.²⁰⁾

PaGIS neslouží pouze k prostorové identifikaci a vyznačení rozsahů sledovaných entit, je v něm systematicky sledována řada atributů těchto entit, díky nimž je možno generovat a formou webových mapových projektů a mapových služeb publikovat řadu tematických analýz/map.²¹⁾ Mezi takto zpřístupněnými daty najde (dle svých oprávnění)²²⁾ uživatel IISPP řadu prostorových dat důležitých pro studium KPZ, jako jsou např. staré mapy a ortofotomapy (viz dále). Formou mapových služeb a webových mapových projektů jsou prostorová data IISPP zpřístupňována orgánům státní správy rovněž pro účely územního plánování.

nit vedení, správu a publikování nejen záznamů ÚSKP, ale i evidence památkového potenciálu.

19) V katalogu by je měl nahradit interní identifikátor, který umožní vazbu i na navrhované KPZ, které dosud rejstříkové číslo přiděleno nemají. Evidenční list by totiž mělo být možno vytvořit již pro návrh KPZ.

20) Podrobněji s principy prostorové identifikace v IISPP seznamuje Metodika prostorové identifikace pro potřeby NPÚ a dalších paměťových institucí a Návod k užívání tzv. Přírůstkových bodů, dostupné v sekci Dokumentace IISPP (https://iispp.npu.cz/doc_admin/docOverview.htm).

21) Přehled tematických map a mapových služeb včetně základních informací k nim najde uživatel na <http://gis.up.npu.cz/>. Ke zpracování tematických map v PaGIS a GIS obecně podrobněji rovněž viz: SYROVÁ, Zuzana, SYROVÝ, Jiří: *Stavebně-historický průzkum sídla a jeho zpracování v geografickém informačním systému*, ZPP, 70, č. 2/2010, s. 137–140.

22) Ne všechna data IISPP jsou dostupná veřejně (neregistrovanému uživateli). Pro přístup ke všem datovým zdrojům pro potřeby tematických analýz KPZ se registrovanými uživateli IISPP mohou stát i externí spolupracovníci a získat tak přístup ke všem datovým zdrojům IISPP.

Dalším důležitým datovým zdrojem je MIS, který slouží pro jednotné ukládání, popis a zpřístupnění digitálních nebo digitalizovaných odborných dokumentů (fotografie, mapy, plány, textové dokumenty apod.), týkajících se objektů zájmu památkové péče, nebo obecně odborné činnosti NPÚ. Systematicky jsou v něm ukládány např. i mapové přílohy, které vznikly při prohlášení jednotlivých KPZ (tzv. legislativní mapy) a jejich aktualizované verze. Uživatel v něm najde i odbornou dokumentaci k entitám, vyskytujícím se na území KPZ.²³⁾

IISPP je informačním systémem, který se dynamicky rozvíjí a do jehož integrovaných částí jsou systematicky vkládána data z výsledků praktické odborné i vědecké činnosti NPÚ. Otevřenost tohoto systému, užívaného při výkonu státní správy v oblasti územního plánování a stavebního řádu, zároveň vytváří podmínky pro paralelní i budoucí integraci statistických i vědeckých oborových dat dalšími subjekty.

4.3 Struktura standardizovaného záznamu – evidenčního listu KPZ

Evidenční list KPZ²⁴⁾ je strukturován do osmi tematických oddílů dále vnitřně členěných tak, aby znalosti o specifickém segmentu kulturního dědictví, představovaném historickou kulturní krajinou, byly utříděny a do záznamu integrovány jednotně na základě metodicky shodného hodnocení a terminologie.

Obsahová náplň jednotlivých oddílů je nastavena tak, aby podala o územích KPZ celistvý soubor informací. V blízké budoucnosti bude evidenční list provázán s dalšími částmi informačního systému (viz výše), z čehož vyplývá, že do oddílů A), B), C) se budou informace přenášet prostřednictvím rejstříkového čísla dané KPZ. Pokud se budou evidenční listy připravovat již pro návrhy KPZ, musí být vazba zajištěna interním identifikátorem ÚSKP. Nadále nezastupitelná však zůstane úloha zpracovatele v oddílu D), vyžadujícím jeho vlastní odborný vklad a v oddílech E) a F), u nichž se předpokládá, že zpracovatel zkontroluje údaje, které se vztahují k chráněným a cenným součástem KPZ, a to z oblasti státní památkové péče i ochrany přírody. V oddílu G) se kombinují informace, které jsou součástí IISPP NPÚ a doplňují je odkazy na prameny dostupné zejména dálkově či prezenčně v jiných institucích. Vzhledem k postupující digitalizaci dokumentů lze očekávat nárůst odkazů k příslušným katalogům databází i možnost přímých náhledů do digitalizovaných materiálů. V tomto oddílu začne proto evidenční list plnit úlohu informační navigace. Závěrečný oddíl H) zahrnuje údaje o vlastním záznamu a jeho zpracovateli. Evidenční list KPZ má následující strukturu:

23) Návody pro užití MIS nalezne uživatel v sekci Dokumentace IISPP (https://iispp.npu.cz/doc_admin/docOverview.htm); základní informace k MIS viz VOLFIK, Petr: *Jednotný systém pro správu odborné digitální dokumentace ve vazbě na Geografický informační systém Národního památkového ústavu*, ZPP, 70, č. 2/2010, s. 86–88.

24) Struktura a obsahová náplň standardizovaného záznamu byla připravena metodickou skupinou tohoto projektu, v rozpracovanosti byla modelově ověřena na některých nově připravovaných KPZ. Konzultována byla v širším řešitelském týmu projektu a následně prověřena na vzorku dalších KPZ vybraných tak, aby reprezentovaly všechny obecné kategorie kulturních krajin podle kategorie kulturních krajin (cultural landscapes / le paysage culturel) světového dědictví UNESCO.

EVIDENČNÍ LIST KRAJINNÉ PAMÁTKOVÉ ZÓNY (KPZ)

dokument pro potřebu Ústředního seznamu kulturních památek ČR

A) ZÁKLADNÍ ÚDAJE

1. Název KPZ
2. Evidenční/rejstříkové číslo
3. Platný právní předpis o prohlášení KPZ

B) ADMINISTRATIVNÍ A ÚZEMNÍ ÚDAJE

4. Kraj/kraje
5. Okres/okresy
6. Obec/obce s rozšířenou působností (ORP)
7. Obec s pověřeným obecním úřadem (POÚ)
8. Obec/obce
9. Část/části obce
10. Katastrální území

C) LOKALIZACE

11. Orientační poloha KPZ v území ČR (mapka)
12. Rozsah KPZ se znázorněním katastrálních území
13. Plošná rozloha
14. Nadmořská výška

D) ZÁKLADNÍ VĚCNÉ ÚDAJE

15. Celková charakteristika krajiny včetně přírodních poměrů
16. Kategorie KPZ
17. Historický vývoj území
18. Současný stav a charakteristika dochovaných jevů
19. Grafické schéma kulturních hodnot KPZ
20. Fotografie současného stavu

E) ZÁJMY STÁTNÍ PAMÁTKOVÉ PÉČE

21. Předmět památkové ochrany
22. Národní kulturní památky (NKP) – vazba s ÚSKP
23. Kulturní památky (KP) – vazba s ÚSKP
24. Ostatní stavby architektonicky cenné
25. Ostatní stavby historicky významné
26. Významné dominanty
27. Památkové rezervace/zóny sídelního typu (PR, PZ) – vazba s ÚSKP
28. Ochranná pásma (OP KP, NKP, PR a PZ) – vazba s ÚSKP
29. Urbanistické hodnoty podle příslušného sledovaného jevu ÚAP
30. Zaniklé, ale známé významné komponenty či součásti s kulturně historickými informacemi

F) ZÁJMY STÁTNÍ OCHRANY PŘÍRODY

31. Zvláště chráněná území
32. Přírodní parky
33. Památné stromy, skupiny a aleje
34. Registrované významné krajinné prvky
35. Další aspekty ochrany přírody a krajiny (biosférické rezervace, biocentra, biokoridory)

G. LITERATURA A DOKUMENTACE

36. Literatura
37. Písemné, mapové a ikonografické prameny a informace o jejich uložení
38. Měřická a jiná grafická dokumentace a informace o jejím uložení
39. Aktuální dokumentace, koncepční materiály a informace o jejich uložení
40. Fotografická, filmová a video dokumentace, historická a současná a informace o jejím uložení

H) TECHNICKÉ A ZPRACOVATELSKÉ INFORMACE

41. Počet stran standardizovaného záznamu
42. Zpracovatel evidenčního listu
43. Záznam o aktualizaci evidenčního listu

Pohled od zámku Kačina přes čestný důr směrem do prostoru bývalého Mikulášského rybníka, na hlavní východo-západní ose zámeckého komplexu (KPZ Žehušicko).

4.4 Definice pojmů podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění

Národní kulturní památky (NKP) jsou takové kulturní památky, které tvoří nejvýznamnější součást kulturního bohatství národa. NKP prohlašuje vláda České republiky nařízením a stanoví podmínky jejich ochrany (§ 4 odst. 1 památkového zákona).

Kulturní památky (KP) jsou nemovité a movité věci, popřípadě jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti, jako projevy tvůrčích schopností a práce člověka z nejrůznějších oborů lidské činnosti, pro jejich hodnoty historické, umělecké, vědecké a technické. Dále mohou být za kulturní památky prohlášeny nemovité a movité věci, které mají přímý vztah k významným osobnostem a historickým událostem (§ 2 odst. 1 památkového zákona). Kulturní památky prohlašuje Ministerstvo kultury České republiky a jsou za ně považovány i kulturní památky zapsané do státních seznamů kulturních památek podle dřívějších právních předpisů, t.j. před 1. 1. 1988 (§ 2 odst. 1 a § 42 odst. 1 památkového zákona).

Památková rezervace (PR) je území, jehož charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů. Památkovou rezervaci vyhláší vláda České republiky nařízením a stanoví podmínky pro zabezpečení její ochrany, jež se mohou v potřebném rozsahu vztahovat i na nemovitosti na území památkové rezervace, které nejsou kulturními památkami (§ 5 odst. 1 památkového zákona).

Památková zóna (PZ) je území sídelního útvaru nebo jeho část s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty. Památkovou zónu vyhláší Ministerstvo kultury po projednání s krajským úřadem a určí podmínky její ochrany (§ 6 odst. 1 památkového zákona). Krajská památková zóna (KPZ), neboli památková zóna krajinného typu, je tedy specifickým druhem památkové zóny.

Ochranné pásmo (OP) nemovité kulturní památky je vymezeno tehdy, vyžaduje-li to ochrana této kulturní památky nebo jejího prostředí. Rozhodnutí o ochranném pásmu vydává příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, po vyjádření odborné organizace státní památkové péče; zároveň určí, u kterých nemovitostí v ochranném pásmu, nejsou-li kulturní památkou, nebo u jakých druhů prací na nich, včetně úpravy dřevin, je vyloučena povinnost vyžádat si předem závazné stanovisko podle § 14 odst. 2 památkového zákona (tato povinnost je přitom ze zákona vyloučena vždy, jde-li o stavbu, změnu stavby, udržovací práce, umístění nebo odstranění zařízení, jejichž provedením se nezasahuje žádným způsobem do vnějšího vzhledu této nemovitosti). V ochranném pásmu je možné omezit nebo zakázat určitou činnost nebo učinit jiná vhodná opatření na základě závazného stanoviska dotčeného orgánu státní správy (§ 17 odst. 1 památkového zákona).

Obdobně je možné vymežit ochranné pásmo na ochranu nemovité národní kulturní památky, památkové rezervace nebo památkové zóny nebo jejich prostředí. Rovněž

je vymezí obecní úřad obce s rozšířenou působností, a to na návrh krajského úřadu po vyjádření odborné organizace státní památkové péče (§ 17 odst. 3 památkového zákona).

4.5 Definice pojmů podle zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění

Zvláště chráněná území (ZCHÚ) podle zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/1992 Sb., v platném znění, jsou vymezena v šesti kategoriích. Za zvláště chráněná se prohlašují území přírodovědecky či esteticky významná nebo jedinečná. Takovými územími jsou nejčastěji lokality s unikátní nebo reprezentativní biologickou rozmanitostí, a to na úrovni druhů, populací i společenstev, dále území s jedinečnou geologickou stavbou, území reprezentující charakteristické části krajinného rázu kulturní krajiny a území významná z hlediska vědeckého výzkumu. Šest kategorií zvláště chráněných území představují národní parky (NP), chráněné krajinné oblasti (CHKO), národní přírodní rezervace (NPR) a národní přírodní památky (NPP) a konečně přírodní rezervace (PR) jakožto ZCHÚ velkoplošná a přírodní památky (PP) jakožto ZCHÚ maloplošná.

Národní parky (NP) jsou v zákoně č. 114/1992 Sb. definovány jako rozsáhlá území, jedinečná v národním či mezinárodním měřítku, jejichž značnou část zaujímají přirozené nebo lidskou činností málo ovlivněné ekosystémy, v nichž rostliny, živočichové a neživá příroda mají mimořádný vědecký a výchovný význam (§ 15 odst. 1). Veškeré využití národních parků musí být podřízeno zachování a zlepšení přírodních poměrů a musí být v souladu s vědeckými a výchovnými cíli sledovanými jejich vyhlášením (§ 15 odst. 2). Poslání a bližší ochranné podmínky národních parků (v ČR v současné době existují čtyři národní parky) se upravují v rámci prohlášení (§ 15 odst. 3).

Chráněné krajinné oblasti (CHKO) jsou v zákoně č. 114/1992 Sb. definovány jako rozsáhlá území s harmonicky utvářenou krajinou, charakteristicky vyvinutým reliéfem, významným podílem přirozených ekosystémů lesních a trvalých travních porostů, s hojným zastoupením dřevin, popřípadě s dochovanými památkami historického osídlení (§ 25 odst. 1). Hospodářské využívání těchto území se provádí podle zón odstupňované ochrany tak, aby se udržoval a zlepšoval jejich přírodní stav a byly zachovány a vytvářeny optimální ekologické funkce těchto území. Rekreační využití je přípustné, pokud nepoškozuje přírodní hodnoty chráněných krajinných oblastí (§ 25 odst. 1). Chráněné krajinné oblasti (v současné době existuje v ČR 25 chráněných krajinných oblastí) vyhláší vlada nařízením (§ 25 odst. 3 zákona č. 114/1992 Sb.).

Národní přírodní rezervace (NPR) jsou v zákoně č. 114/1992 Sb. definovány jako menší území mimořádných přírodních hodnot, v nichž jsou na přirozený reliéf s typickou geologickou stavbou vázány ekosystémy významné a jedinečné v národním či mezinárodním měřítku (§ 28 odst. 1). Národní přírodní rezervace vyhláší Ministerstvo životního prostředí vyhláškou (§ 28 odst. 1 a § 35 odst. 1 ve spojení s § 79 odst. 3 písm. c) zákona č. 114/1992 Sb.).

Národní přírodní památky (NPP) definuje zákon č. 114/1992 Sb. jako přírodní útvary menší rozlohy. Jedná se zejména o geologické či geomorfologické útvary, naleziště nerostů nebo vzácných či ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s národním nebo mezinárodním ekologickým, vědeckým či estetickým významem. Vedle přírody mohl takové útvary svou činností formovat i člověk (§ 35 odst. 1). Národní přírodní památky vyhláší Ministerstvo životního prostředí vyhláškou (§ 28 odst. 1 a § 35 odst. 1 ve spojení s § 79 odst. 3 písm. c) zákona č. 114/1992 Sb.).

Přírodní rezervace (PR) definuje zákon č. 114/1992 Sb. jako menší území soustředěných přírodních hodnot se zastoupením ekosystémů typických a významných pro příslušnou geografickou oblast (§ 33 odst. 1). Vyhláší je rada kraje nařízením (mimo území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem a mimo vojenské újezdy).

Přírodní památky (PP) jsou v zákoně č. 114/1992 Sb. definovány jako přírodní útvary menší rozlohy, zejména geologické či geomorfologické, naleziště vzácných nerostů nebo ohrožených druhů ve fragmentech ekosystémů, s regionálním ekologickým, vědeckým či estetickým významem. Může jít i o útvary, které vedle přírody formoval svou činností člověk. (§ 36 odst. 1) Vyhláší je rada kraje nařízením (mimo území národních parků, chráněných krajinných oblastí a jejich ochranných pásem a mimo vojenské újezdy).

Soustava chráněných území Natura 2000 je podle § 3 písm. r) zákona celistvá evropská soustava území se stanoveným stupněm ochrany, která umožňuje zachovat typy evropských stanovišť a stanoviště evropsky významných druhů v jejich přirozeném areálu rozšíření ve stavu z hlediska ochrany příznivém, popřípadě umožní tento stav obnovit. Na území České republiky je Natura 2000 tvořena vymezenými ptačími oblastmi a vyhlášenými evropsky významnými lokalitami.

Soustavu chráněných území Natura 2000 vytvářejí na svém území podle jednotných principů všechny státy Evropské unie. Cílem této soustavy je zabezpečit ochranu těch druhů živočichů, rostlin a typů přírodních stanovišť, které jsou z evropského pohledu nejcennější, nejvíce ohrožené, vzácné či omezené svým výskytem jen na určité oblasti (endemické).

Vytvoření soustavy Natura 2000 ukládají dva nejdůležitější právní předpisy EU na ochranu přírody: 1) Směrnice 2009/147/ES (nahradila směrnici 79/409/EHS), o ochraně volně žijících ptáků (**Směrnice o ptácích**); 2) Směrnice 92/43/EHS, o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin (**Směrnice o stanovištích**).

Evropsky významné lokality na území ČR, které spadají do soustavy Natura 2000, jsou shrnuty do národního seznamu schváleného nařízením vlády č. 318/2013 Sb.

Přírodní parky (PřP) jsou území cenná pro svůj krajinný ráz s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami. Jejich ochranu lze zřídit obecně závazným právním předpisem a stanovit omezení takového využití území, které by znamenalo zničení, poškození nebo rušení stavu tohoto území (§ 12 odst. 3).

Památné stromy, skupiny a aleje jsou dřeviny, které vykazují nejen přírodní, ale i historickou, kulturní a společenskou hodnotu.

K vyhlášení památných stromů jsou kompetentní pověřené obecní úřady, jim na úroveň postavené úřady statutárních měst a Magistrát hl.m. Prahy. Na územích národních parků, chráněných krajinných oblastí, národních přírodních památek a národních přírodních rezervací a jejich ochranných pásem správy národních parků a správy CHKO.

Na územích přírodních rezervací, přírodních památek a jejich ochranných pásem (mimo národní parky a jejich ochranná pásma, mimo CHKO, vojenské újezdy a objekty důležité pro obranu státu) krajské úřady. Na územích vojenských újezdů újezdní úřady, na pozemcích, které tvoří součást objektů důležitých pro obranu státu mimo vojenské újezdy, Ministerstvo životního prostředí.

Prohlášení vyhláškou některého z uvedených úřadů se opírá o § 46 zákona č. 114/1992, o ochraně přírody a krajiny, který se týká památných stromů a jejich ochranných pásem.

Významný krajinný prvek (VKP) je ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny, která utváří její typický vzhled nebo přispívá k udržení její stability. Významnými krajinnými prvky jsou lesy, rašeliniště, vodní toky, rybníky, jezera, údolní nivy (§ 3 odst.1b).

Registrovaný významný krajinný prvek je ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotná část krajiny, utvářející její typický vzhled nebo přispívající k udržení její stability, tedy jde zejména o mokřady, stepní trávníky, remízy, meze, trvalé travní plochy, naleziště nerostů a zkamenělin, umělé i přirozené skalní útvary, výchozy a odkryvy. Mohou jimi být i cenné plochy porostů sídelních útvarů včetně historických zahrad a parků (§ 6 a 7 vyhlášky č. 395/1992 Sb.).

Uvedené části krajiny ovšem musí nejprve jako významný krajinný prvek zaregistrovat podle § 6 orgán ochrany přírody. Rozhodnutí o registraci vydávají příslušné orgány ochrany přírody, což jsou obce s pověřeným obecním úřadem.

Biosférické rezervace (BR) jsou velkoplošná území, která zahrnují plochy blízké přírodě i plochy narušené činností člověka. Smyslem těchto území je sledovat a hodnotit činnost člověka v přírodním prostředí a podpořit zvyšování biodiverzity v narušených oblastech. Biosférické rezervace se vyhláší v rámci mezinárodního programu UNESCO Člověk a biosféra. Biosférické rezervace představují reprezentativní ukázky přírodní a kulturní krajiny. Dohromady tvoří světovou síť, která pokrývá všechny základní biomy Země.

Územní systém ekologické stability (ÚSES) je vzájemně propojený soubor přirozených i pozměněných, avšak přírodě blízkých ekosystémů, které udržují přírodní rovnováhu. Cílem ÚSES je zejména vytvoření sítě relativně ekologicky stabilních území, ovlivňujících příznivě okolní ekologicky méně stabilní krajinu, zachování či znovuoobnovení přirozeného genofondu krajiny, a zachování či podpoření rozmanitosti původních biologických druhů a jejich společenstev (biodiverzity). Vytváření ÚSES je veřejným zájmem, na kterém se podílejí vlastníci pozemků, obce i stát.

Základními součástmi ÚSES jsou biocentra a biokoridory. Biocentra jsou biotopy nebo soubory biotopů v krajině, která svou velikostí a stavem umožňují trvalou existenci přirozeného nebo pozměněného, avšak přírodě blízkého ekosystému. Biokoridory jsou území, která sice rozhodující části organismů trvalou nebo dlouhodobou existenci nezaručují, ale umožňují, aby tyto organismy mezi biocentry migrovaly. Biokoridory tedy zapojují oddělená biocentra do sítě. Příznivé působení biocenter a biokoridorů na okolní méně stabilní krajinu zprostředkovávají vhodné krajinné segmenty – interakční prvky. Podle významové úrovně se ÚSES dělí na nadregionální, regionální a lokální. Nadregionální ÚSES tvoří ekologicky významné krajinné celky a oblasti, jejichž minimální rozloha je alespoň 1000 ha. Z nadregionálních ÚSES se tvoří síť, která má zajistit podmínky pro existenci charakteristických společenstev s úplnou druhovou rozmanitostí bioty v rámci určitého biogeografického regionu. Regionální ÚSES představují ekologicky významné krajinné celky, jejichž plošný rozsah je 10 až 50 ha podle typů společenstev. Rovněž regionální ÚSES tvoří síť, v níž jsou zastoupeny rozmanité typy biochor v rámci určitého biogeografického regionu. Lokální ÚSES tvoří menší ekologicky významné krajinné celky do 5–10 ha. Také jejich síť reprezentuje rozmanitost skupin typů geobiocénů v rámci určité biochory.

Krajinářský zámecký park v Lednici, jehož osu tvoří prostorová vazba mezi zámekem a Minaretem, je příkladem území, na kterém se překrývají zájmy ochrany kulturních a přírodních hodnot (KPZ Lednicko-valtický areál).

4.6 Terminologický slovník k historické kulturní krajíně

Metodika standardizovaného záznamu KPZ vychází z předpokladu, že při zpracování standardizovaných záznamů se uplatní oborové pojmy používané v zákoně č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů (dále též „památkový zákon“). Ve vztahu k uvedenému zákonu je ale na místě konstatovat, že obsahuje pouze definici kulturní památky, a to v § 2, a že význam řady pojmů je oboru památkové péče odvozen od podmiňujících²⁵⁾ procesů nebo musí být dovozován z kontextu. S ohledem na mezioborový charakter metodika dále předpokládá také přiměřené převzetí pojmů z § 3 odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny v platném znění.

Nad rámec pojmů, uvedených v obou základních právních normách, tedy památkovém zákoně a zákoně o ochraně přírody a krajiny, lze v právním řádu ČR dohledat řadu předpisů, v nichž jsou některé pojmy rovněž definovány.

K předpisům, které byly v souvislosti s metodikou standardizovaného záznamu KPZ z hlediska definic prostudovány, patří znění zákona č. 254/2001 Sb. o vodách a o změně některých zákonů (vodního zákona) a § 2 a 3 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavebního zákona), zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, zákona č. 99/2004 Sb., o rybníkářství, výkonu rybářského práva, rybářské strážní, ochrany mořských rybolovných zdrojů a o změně některých zákonů (zákon o rybářství), nařízení vlády č. 335/2009 Sb., o stanovení druhů krajinných prvků, vyhlášky Ministerstva zemědělství č. 433/2001 Sb., kterou se stanoví technické požadavky pro stavby pro plnění funkce lesa.

Je třeba zdůraznit, že v předpisech a technických normách jiných resortů jde většinou o definice velmi stručné a jejich zařazení do uvedených předpisů a dokumentů většinou sledovalo jiné cíle, než je ochrana kulturní krajiny. Z toho důvodu by většina z nich byla pro odborný popis kulturní krajiny nedostatečná, nepřesná či dokonce zavádějící a metodika je proto nepřebírá.

Metodika standardizovaného záznamu o KPZ vychází ze zásady, že nezbytným předpokladem při vytváření souboru informací je terminologická přesnost, která v maximální míře využívá zavedené oborové pojmy a normativní standardy.

Zároveň metodika reflektuje skutečnost, že výrazová paleta pro vyjádření hodnot KPZ je rozptýlená a mnohdy deformovaná významovými posuny a že v závislosti na multidisciplinárním charakteru kulturní krajiny je nezbytné terminologický rejstřík rozšířit a zpřesnit tak, aby vyhovoval potřebám standardizovaného záznamu a přispěl ke všeobecnému zlepšení vyjadřovací kultury zaměřené na kulturní krajinu.

Pojmy, pokud možno s jednoznačně určeným významem, soustředěné v terminologickém slovníku, doplňují definice pojmů uvedené v kapitolách 4.4 a 4.5, plynoucí ze zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění a ze zákona č. 114/1992 Sb.,

²⁵⁾ Památkový zákon ani jeho prováděcí vyhláška například nepřinášejí kritéria pro prohlášení národních kulturních památek, jejichž specifikum je v § 5 památkového zákona odvozeno pouze od toho, že „*tvorí nejužší součást kulturního bohatství národa*“ a jsou prohlášeny nařízením vlády. Obdobně zákon blíže nevysvětluje atributy ochranného pásma a v § 17 pouze popisuje proces jeho prohlášení.

o ochraně přírody a krajiny, v platném znění. Jedná se o pojmy rozšiřující, sjednocující a upřesňující výrazový rejstřík nezbytný k vystižení charakteru a hmotné i ideové podstaty KPZ. Tyto odpovídají i metodě grafického znázornění hodnot v mapách s odborným obsahem.²⁶⁾

Kulturní krajina a její kategorie²⁷⁾

Kulturní krajina představuje „kombinované dílo přírody a člověka“, jak je uvedeno v článku 1 Úmluvy o ochraně kulturního a přírodního světového dědictví a zejména v článku 1 odst. 3 Úmluvy o ochraně architektonického dědictví Evropy. Právě Evropa je kontinentem, na kterém kulturní krajiny zcela dominují. Kulturní krajina dokládá vývoj společnosti a lidských sídel v průběhu staletí, a to pod vlivem přírodního prostředí i proměnlivé vnější nebo vnitřní společenské, hospodářské a kulturní síly.

Pojem „kulturní krajina“ zahrnuje také různorodé projevy vzájemných vazeb mezi člověkem a přírodním prostředím. Především kulturní krajiny často odrážejí specifické techniky udržitelného využívání půdy, vyplývající z charakteru a limitů daného přírodního prostředí a v neposlední řadě duchovní vztah k přírodě.

- 26)** Kromě definic zpracovaných v této metodice vznikl v rámci stejného projektu také obsáhlý soubor stručných anotací jevů, zobrazovaných v legendách k mapám s odborným obsahem. Definice soustředěné v terminologickém slovníku jsou s těmito anotacemi kompatibilní, většina definic uvedená v terminologickém slovníku je výkladová, a proto obsáhlejší.
- 27)** Definice tří hlavních kategorií kulturní krajiny respektují rozdělení, vysvětlené v kapitole č. 3.1 a v rámci této metodiky jejich stručné charakteristiky zpřesňují na základě praktických znalostí a zkušeností zpracovatelů metodiky.

Mohyla Míru na Prackém kopci, která tvoří asociativní těžišťe v okolní kontinuálně obdělávané organicky vyvinuté krajině (KPZ Bojiště bitvy u Slaokova).

Komponovaná kulturní krajina navržená a vytvořená záměrně člověkem

Jedná se o jasně definovanou krajinu navrženou a záměrně utvářenou člověkem. Je nejsnadněji identifikovatelná. Tato kategorie je provázána s historickými zahradami/parky a zahrnuje komponované krajiny vytvořené z estetických důvodů, které často (ne však vždy) souvisejí se sakrálními a dalšími monumentálními stavbami a soubory staveb.

Komponovaná krajina je výsledkem promyšleného uspořádání podle určitých principů a skladebných pravidel, uplatňovaných v určitém slohovém údobí. Idea komponované krajiny důmyslně využívá přirozeného základu, který je přetvářen ve skladebný celek pomocí dílčích záměrně utvářených vrstev, propojených v různých významových úrovních. Jeho uspořádání je založeno na promyšleném ideově propojeném organizování prostoru, do něž je obvykle zaklíčováno také symbolické sdělení. Zcela charakteristickou součástí komponovaných krajin jsou aleje a stromořadí, drobné stavby a architektonické akcenty.

Za komponované krajiny jsou označovány i krajiny bez výtvarných a ornamentálních ambicí, jejichž organizování je půdorysně i prostorově promyšlené a projevuje se různými formami. Kromě průhledů a pohledového propojení objektů v krajině, utvořených s přirozeným smyslem pro malebnost a prostorovou hierarchii, se projevuje například akcentováním určitého prostoru dřevinami a využitím různých forem dřevin ke členění a tudíž organizování prostoru, udržení biologické rovnováhy (například jako útočiště fauny), ochraně proti erozi apod.

Podstata komponované krajiny se většinou bytostně prolíná s organicky vyvinutou kulturní krajinou a v závislosti na symbolické náplni se projevuje také její asociativní účinek.

Charakteristicky členěná krajina s výraznou kompoziční osou v podobě víceřadé aleje, která propojuje Lázně a kapli sv. Maří Magdalény s Novým zámekem v Libějovicích a poutním místem Jména Panny Marie na Lomci (KPZ Libějo-viceko-Lomecko).

Organicky vyvinutá kulturní krajina a její podkategorie

Organicky vyvinutá kulturní krajina je výsledkem dobových společenských, ekonomických, správních a (nebo) náboženských poměrů a požadavků. Do dnešní podoby se vyvinula ve spojení a v závislosti na přírodních podmínkách, a to v dlouhodobém evolučním procesu, jehož průběh se projevuje postupnými změnami skladebných součástí i vzhledu krajiny. Organická krajina se dělí na dvě podkategorie, mezi nimiž může existovat i málo zřetelný přechod. Jedná se o podkategorie:

- reliktní (neboli zkamenělá) krajina, v níž byl v minulosti vývojový proces v určitém okamžiku ukončen, a to prudkou změnou nebo postupně v průběhu určitého časového úseku, přičemž výrazné charakteristické rysy vývoje jsou v materiální podobě nadále patrné,
- kontinuálně se vyvíjející krajina, která si zachovala aktivní úlohu v současné společnosti, je úzce spojena s tradičním způsobem života a její vývoj stále probíhá, o čemž také svědčí hmotné projevy postupného vývoje.

Do podkategorie reliktní krajiny spadá zejména montánní krajina opuštěných rudných revírů i lokalit, na nichž se těžila rašelina, a krajinné prostředí zaniklých obor a historických dopravních tras (koněspřežka, železnice, včetně viaduktů, mostů, náspů, zářezů, propustků aj. doplňujících objektů a zařízení). Reliktní může být i dříve intenzivně obhospodařované území, jehož úrodnost se vyčerpala anebo se jeho obdělávání stalo neefektivním. Příkladem takové krajiny jsou původní vinice nebo ovocné sady s pozůstatky terasových úprav svažitého terénu, podpůrných konstrukcí, zplanělých dřevin a zplanělých jedinců dřívějších zemědělských rostlin. Charakter reliktní krajiny může mít i území s ladem ležícími plochami orné půdy a bývalých pastvin.

Zcela specifické příklady reliktní krajiny představují opuštěné industriální nebo zemědělské výrobní areály, novodobě nazývané brownfields, které lze nalézt jak v urbanizovaných územích, tak ve volné krajině. Za reliktní lze do jisté míry označit i vojenské újezdy, v nichž změnou využívání došlo k umělému přetržení sídelní historie. Vzhledem k zániku starší podoby sídel a obvykle i všech krajinných struktur lze za reliktní považovat spíše jejich archeologické dědictví. Nesou v sobě vysoký potenciál poznání původní struktury, jejíž nadzemní podoba byla výrazně proměněna nebo zničena.

V reliktní krajině se často změnila i povaha osídlení. Zejména v terénně členitějších a klimaticky drsnějších oblastech došlo až k vylidnění, zejména v důsledku určitých historických událostí nebo v souvislosti s útlumem či úplným ukončením určitého způsobu využívání, zejména těžby. Reliktní krajina se většinou může vrátit do kategorie krajiny kontinuálně se vyvíjející, nejlépe obnovou nebo navázáním na funkce, které ji zformovaly před změnou využívání.

Podkategorie kontinuálně se vyvíjející krajiny se projevuje nejrůznějšími způsoby využívání a je svědectvím tradičního, dlouhodobě ověřeného a tedy udržitelného způsobu nakládání s daným územím. Jedná se o krajinu, která se průběžně pozměňuje ve vazbě na pokrok v technice, technologiích, dopravě, způsobu života. Harmonický poměr čin-

ností, vázaných přímo na geomorfologický, pedologický a klimatický charakter území, se též promítá do estetických kvalit krajiny.

Jedná se především o krajinu s osídlením typickým pro české prostředí, které se odvíjí od historických uzlových bodů. Jde o krajinu, která se obvykle vyznačuje větší hustotou sídel a větším podílem sídel menšího rozsahu, v níž se úplně nebo částečně dochovala půdorysná komunikační síť a dlouhodobě převažující, nejčastěji zemědělský způsob využívání, s typickým základním členěním pluziny.

Do této podkategorie spadají taktéž krajinné komplexy vrchnostenských sídel a dvorů, včetně komunikačních a pohledových vazeb, krajina s technickými díly s dochovanou funkcí (rybníční soustavy, plavební kanály, vodní náhony, soustavy zavlažovacích a odvodňovacích kanálů, vodní mlýny s hamry a náhony) a krajinné prostředí dominant, ikonických scénérií a vyhlídkových míst.

Organická kontinuálně se vyvíjející krajina může existovat jako samostatná kategorie, v mnoha případech však tvoří základ krajiny komponované nebo asociativní.

Vinice jako charakteristická součást organické, kontinuálně se vyvíjející krajiny (KPZ Lednicko-valtický areál).

Asociativní kulturní krajina

Jedná se o specifickou kategorii kulturní krajiny, jejíž působení spočívá v síle propojení náboženských, uměleckých nebo kulturních vlivů a přírodních činitelů s hmotnými kulturními složkami, jejichž zastoupení může být ale v asociativním typu krajiny menší, popřípadě i chybí. Působení ideových, citových a hmotných faktorů vyvolává produktivní asociativní reakci, která je zvláštní tím, že do vnímání existujících jevů zapojuje zkušenosti a představy. Protože jednotliví lidé reagují na různé podněty odlišným způsobem, může být asociativní vnímání takové krajiny u každého člověka jiné, a to zejména v závislosti na míře vědomostí, zkušeností, prožitků i vrozené inteligence.

Podněty mohou vyvolat i více asociativních reakcí. Jak se působení projevuje a jak je intenzivní, do značné míry závisí na typu asociativní krajiny. Nejvýraznější a velmi čas-

tý typ asociativní krajiny představují bojiště, pietní území a poutní místa. Asociativní charakter však může mít i lázeňská krajina, zejména když se k léčivým pramenům vztahuje nějaká událost nebo pověst. Obdobný asociativní potenciál mají i jiná místa spjatá s určitými událostmi nebo osobnostmi, a to i v případě, že jde o krajinu prostorově modifikovanou, případně novodobě přetvořenou, jejíž poselství vyjadřuje příběh, záznamy o dějinné události i místní jména. V takovém případě je žádoucí asociativní podstatu objasnit výstižným popisem, a to ve spojení s konkrétními částmi krajiny.

Asociativní kulturní krajina většinou existuje v symbióze s organicky vyvinutou nebo komponovanou krajinou.

Ossarium pod návrším Chlum, které je součástí souboru přibližně 460 pietních objektů rozestutých v asociativní a organicky vyvinuté krajině bojiště u Hradce Králové (KPZ Bojiště bitvy u Hradce Králové).

Struktura sídel a krajiny

Urbanistická struktura sídla

Každé sídlo má svou charakteristickou urbanistickou strukturu. Uchování historické urbanistické struktury je jedním z hlavních cílů péče o památkově chráněná území. Tento pojem lze vyjádřit rovněž jako prostorovou strukturu města či vesnice, která zahrnuje kompozici prostorů a objektů, jejich orientaci, tvar, artikulaci a gradaci, hierarchizaci, dimenze aj. Urbanistická struktura je mnohdy vůbec nejstarším hmotným dokladem existence sídla. Při analytickém pohledu se urbanistická struktura dělí na:

- *půdorysnou osnou sídla*, tedy půdorysné linie náměstí (návsí), ulic a dalších komunikací; v podstatě tedy soustavu urbanistických bloků a prostorů;
- *parcelaci*, tedy hustotu, směr, tvar, příčné dělení parcel odehrávající se obvykle uvnitř více či méně souvislých urbanistických bloků;
- *půdorysnou skladbu zástavby*, tedy umístění (polohu) jednotlivých objektů ve vztahu k jejich parcele jako celku, dále ve vztahu k sousedním objektům (pravidelnost řazení, vzájemné rozestupy) a přirozeně i ve vztahu k veřejné komunikaci či prosto-

- ru (orientace staveb). Zahrnuje rovněž charakter uspořádání parcely co do skladby jednotlivých objektů domu či usedlosti a také míru zastavěnosti parcely;
- *hmotovou skladbu zástavby*, zejména počet podlaží (a jejich absolutní výšku) a tvar, sklon a orientaci střech. Je úzce spojena s vlastní půdorysnou skladbou zástavby a zásadním způsobem podmiňuje charakter prostorů sídla a je pro jeho vnímání rozhodující, neboť samotný půdorys je vlastně pouhým abstraktním průmětem zástavby a prostorů do území a jako takový není bezprostředně vnímán;
 - *významné stavební dominanty*;
 - *kompoziční vztahy prostorů*.

Součástí urbanistické struktury sídla není vlastní geomorfologie terénu, která (až na výjimky) existuje nezávisle na působení člověka. Utváření terénu přirozeně zásadním způsobem urbanistickou strukturu sídla podmiňuje, nicméně i ve srovnatelných podmínkách geomorfologie terénu lze aplikovat odlišné formy urbanistické struktury.

Urbanistická struktura sídla se zpravidla dělí na *aktuálně existující*, u níž můžeme všechny její složky dokonale poznat, a *historickou*, která se pochopitelně v čase proměňovala, takže je jí vždy nutno vztahovat k určitému datu (období).

Konkrétní sídlo mělo jinou (historickou) urbanistickou strukturu ve středověku a jinou v 19. století. Pro poznání historické urbanistické struktury sídla mají klíčový význam mapy stabilního katastru (1824–1843), podávající úplnou informaci o tehdejší půdorysné struktuře sídla, parcelaci a půdorysné skladbě zástavby a v omezené míře o dominantách a kompozičních vztazích prostorů. Protože jde o 2D zobrazení, lze z map jen omezeně vyčíst hmotovou skladbu zástavby.

Jako *historickou urbanistickou strukturu sídla* však také můžeme chápat výsledný stav tradičního urbanistického vývoje, tedy její podobu, jak se vyvinula do poloviny 20. století. Ta je dokumentována jak topografickými mapami TOPO1952, tak 1. vydáním Státní mapy odvozené 1:5 000 a zejména ortofotomapou z let 1947–1962 (viz Práce s mapovými prameny). Velmi zajímavé a důležité je pak porovnání aktuálně existující a takto chápané historické urbanistické struktury sídla.

Urbanistické hodnoty

Urbanistické hodnoty (území s urbanistickými hodnotami) se vymezují v aktuálně existující urbanistické struktuře území. Převážně jde právě o území s dochovanou historickou urbanistickou strukturou (viz výše). Urbanistické hodnoty přirozeně nevznikaly pouze do poloviny 50. let 20. století, ale rovněž později. Většinu novodobé urbanistické produkce (od 60. let 20. století) nicméně musíme hodnotit spíše jako dezurbanizační. Pouze malou část tehdejších urbanistických počínů lze označit jako urbanistické hodnoty.

Urbanistické hodnoty jsou jedním ze sledovaných jevů územně analytických podkladů (ÚAP) podle stavebního zákona. Urbanistické hodnoty jsou přitom obecný pojem, který je z praktického hlediska nezbytné rozčlenit do více kategorií:²⁸⁾

28) Definuje je samostatná publikace: KUČA, Karel – KUČOVÁ, Věra: Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami. Praha : NPÚ, v tisku.

- území s dochovanými urbanistickými hodnotami a architektonicky cennou zástavbou (kategorie 1a). Sem patří městská či vesnická sídla nebo jejich ucelené části, které odpovídají uvedené charakteristice.
- území s dochovanými urbanistickými hodnotami (kategorie 1b). Liší se tím, že jejich zástavbu nelze, obvykle kvůli modernizacím, označit za architektonicky cennou
- území s částečně dochovanými urbanistickými hodnotami (kategorie 2) Zahrnují území vykazující srovnatelnou hodnotu jako památkově chráněná sídla, ale dosud jako památková území nechráněná;
- území s archeologizovanými urbanistickými hodnotami (kategorie 3). Sem patří v dávnější či recentní minulosti zaniklá sídla, pokud je jejich archeologická situace dochována.

Urbanistické hodnoty není žádoucí směšovat s plošnou památkovou ochranou formou památkových rezervací či zón, protože ta vyjadřuje právní stav sledovaný v samostatných.

Vesnice Vrbička, jejíž charakteristická struktura patří k urbanistickým hodnotám krajiny v okolí Valče (KPZ Valečsko).

Struktura krajiny

Struktura krajiny (historická i aktuálně existující) je analogií urbanistické struktury sídel, přesněji řečeno, urbanistická struktura sídel je součástí struktury krajiny. Vlastní geomorfologické utváření krajiny je přirozeným základem, který zásadním způsobem ovlivňuje a podmiňuje formu využití krajiny a tedy i její strukturu, nelze je ale se strukturou krajiny ztotožnit.

Struktura krajiny se rozlišuje na:

- *půdorysnou osnovu krajiny*, tedy základní členění krajiny, zejména systémem komunikací a funkčních ploch (*land use*), charakter půdorysné struktury v krajině ležících měst a vesnic;
- *parcelaci*, tedy uspořádání, hustotu, směr, tvar, příčné dělení parcel;
- *funkční plochy*, tedy rozdělení ploch území podle základních forem využití půdy (*land use, land cover*): lesy, louky, pole, vinice, chmelnice, vodní plochy a toky, zastavěná území. Tato složka je v určité míře analogií hmotové skladby zástavby sídel, kterou zde představují kultury vysoké (les), střední (chmelnice, vinice) a ostatní (nízké); pouze u zastavěných území lze hovořit o hmotové skladbě v pravém slova smyslu;
- *významné stavební dominanty* mají jakožto díla člověka z hlediska struktury krajiny největší význam, z hlediska komplexního pochopení kompozice krajiny je ale nezbytné sledovat i *významné dominanty přírodní*, a to zvláště v těch případech, kdy byly využity pro posílení dominantního uplatnění dominanty stavební;
- *kompoziční vztahy*, zejména pokud jde o kompoziční osy (obvykle zdůrazněné například alejí) a průhledy.

Tak jako u urbanistické struktury sídel, rovněž v aktuálně existující struktuře krajiny je nutné rozlišit ta území, na nichž se dochovala historická struktura krajiny, jak ji zachycuje I.–III. vojenské mapování, mapy stabilního katastru, popřípadě ještě topografické mapy TOPO1952, a 1. vydání Státní mapy odvozené či ortofotomapa z let 1947–1962. Taková území lze pak označit jako území s kulturními hodnotami krajiny.

Kulturní hodnoty krajiny

Kulturní hodnoty krajiny jsou analogií urbanistických hodnot v měřítku krajiny a jejího uspořádání. Také zde lze rozlišit:

- *území s dochovanou kulturní krajinou*. Sem patří území s výraznými a dobře dochovanými znaky kulturní krajiny,
- *ostatní významné kulturní hodnoty krajiny*. Zahrnují území vykazující srovnatelnou hodnotu jako památkově chráněné entity (viz předchozí bod), ale dosud z nějakých důvodů podle památkového zákona nechráněná;
- *území s částečně dochovanou kulturní krajinou*. Jsou to všechna území, na nichž se alespoň zčásti dochovala některá složka historické struktury krajiny, kterou lze hodnotit jako kvalitu hodnou respektování a optimálně zachování.

Ani kulturní hodnoty krajiny není žádoucí směřovat s vyjádřením právního stavu, který je sledován samostatným jevem ÚAP. Přitom je zřejmé, že stávající krajinné památkové zóny nebo národní kulturní památky a kulturní památky, pokud mají charakter většího areálu a jejich vymezení tedy zahrnuje i širší kulturní krajiny, budou současně patřit mezi území s dochovanou kulturní krajinou.

Strukturálně výrazná plužina v katastru obce Zubrnice, v CHKO České Středohoří.

Plužina

Plužina, pokud je dochována, patří k velmi cenným složkám dochované historické krajinné struktury. Jedná se také o jeden ze základních pojmů, které se uplatňují v popisech krajiny a dějin osídlení. Tvar plužiny ovlivnily jak přírodní podmínky, tak náradí zprvu používané k orbě, systém obdělávání a majetkové vztahy v území. Pojem plužina zahrnuje většinou zemědělsky využívané pozemky v daném katastrálním území. Jde především o pole, dále o vinice a chmelnice a rovněž o pastviny. Nepatří sem nivní louky a lesy, stejně jako zastavěná území.

Plužinu lze podle způsobu rozdělení a organizace pozemků rozdělit do několika základních typů: *úsekovou*, *délkovou*, *lánovou* (*lineární* a *radiální*) a *traťovou*. Plužinu vzniklou druhotným „traťovým“ rozdělením plužiny úsekové lze výstižně nazvat jako plužinu *dělených úseků* (nebo *nepřavou traťovou*). Zejména v oblastech komponovaných krajin, ale v podstatě všude, kde se uplatnila aktivita barokního velkostatku (či jeho starší a zejména mladší analogie), má důležité zastoupení i druhotně scelená plužina, tedy plužina *dominikální*. Pokud při raabizaci či později (např. v rámci 1. pozemkové reformy) došlo k jejímu opětovnému rozparcelování, vzniká poslední důležitý typ, totiž plužina *parcelační*. Zatím mimo zájem památkové péče zůstává plužina scelená v rámci kolektivizace zemědělství ve 2. polovině 20. století. Podrobnější rozbor typologie plužin přesahuje možnosti a účel této kapitoly.²⁹⁾

Plužiny lze rozdělit na strukturálně výrazné a ostatní. Do první skupiny patří zejména lánové plužiny lineární i radiální. Pozemky (dlouhé záhumenní pásy) polí či pastvin patřící

29) Přehlednou informaci o typologii plužin a jejich dochování v České republice obsahuje článek KUČA, Karel: Oblasti dochovaných strukturálně výrazných plužin v České republice, in: Zprávy památkové péče, 2014, č.1, s. 34–49. Cenné informace o zaniklých středověkých vesnicích a jejich plužinách zjistil univerzitní profesor a lékař, též historik, archeolog a autor mnoha vědeckých prací Ervín Černý Křetinský. Jeho pojednání o plužinách viz ČERNÝ, Ervín: *Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plužin*. Muzejní vlastivědná společnost, 1992.

ke každé usedlosti rozčleňují celé katastrální území a jsou poměrně široké. Strukturální výraznost je dána tím, že jsou často vzájemně odděleny lineární zelení a agrárními valy. Díky tomu toto členění plužiny nezaniklo ani po kolektivizaci zemědělství. Podobně je tomu (při jiné struktuře členění) u plužiny úsekového charakteru. Ostatní plužiny, zejména nejběžnější plužiny traťové, se z hlediska půdorysné struktury člení ve dvou úrovních. Základní (hrubé) je členění celé plužiny do jednotlivých polních tratí, oddělených polními cestami. Jednotlivé trati pak byly členěny do poměrně úzkých, obvykle paralelních pásů. Zatímco toto drobné členění plužiny se až na výjimky nezachovalo, rozčlenění plužiny na tratě se v řadě území dochovalo dodnes, nebo alespoň zčásti.

Plošné části historické kulturní krajiny

Historická zahrada, park³⁰⁾

Historická zahrada/park je dílo významné z hlediska dějin nebo umění, utvářené záměrně jako architektonická a vegetační kompozice. Obě složky, stavební a rostlinná, jsou v této kompozici zastoupeny a uspořádány podle skladebných pravidel, přijatých a zavedených v určitém slohovém údobí. Principy skládání zahrnují jednoduché modulové i složité axiální, lineární, průřezové a rozptýlené systémy, v nichž se uplatňují přímky i křivky. Kompozici dotváří výtvarná výzdoba, jejíž začlenění a pojetí se rovněž řídilo slohovými pravidly. Určující roli hrál v mnoha případech systém uzlových bodů, symbolika a v neposlední řadě práce s konkrétní scénérií. Pro historickou zahradu nebo park, chráněnou jako kulturní památka podle zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, se používá označení památka zahradního umění.

Příčinou specifčnosti zahrady či parku coby památky je zastoupení vegetační složky, která je zdrojem proměnlivosti, a to nejen v rámci střídání ročních období, ale v důsledku růstového vývoje i v dlouhodobém časovém horizontu. Tato proměnlivost ovlivňuje pravidelné kompozice, v nichž se rostlinstvo uplatňuje ve tvarově vymezených formách a jako dekor, především však díla založená v krajinářském a z něj odvozeném pojetí, v němž je celkové prostorové uspořádání postaveno na rozložení a modelaci porostních hmot.

Druh zahrady či parku ve většině případů souvisí s budovou či komplexem budov, s nímž tvoří organický i funkční celek, a vývojovými slohovými i společenskými podmínkami. Mezi nejčastější druhy patří zahrada klášterní, hradní, palácová, měšťanského domu, městské či předměstské vily, zámecká zahrada nebo park. Zvláštní skupinu, u níž se provázání s určitou účelově vyhraněnou budovou nezbytně neuplatnilo, představuje městská zahrada nebo park. Nejčtenější druhovou skupinu představují zámecké zahrady a parky, které vznikaly v 17., 18. a ještě i v 19. století, a to jako součást zámků, tj. oby-

30) V mapové legendě Metodiky identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami (mezi něž historické zahrady a parky také patří) se tato kategorie označuje jako „park, okrasná zahrada“, protože adjektivum „historická“ je nejednoznačné; naopak je třeba odlišit zahrady okrasné od užitkových soukromých zahrad a sadů

ných a reprezentačních sídel a většinou i správních center panství.

Zahradu obvykle uzavírá ohradní zeď nebo jiný druh oplocení. Park také může být ohrazen nebo volně přechází do okolní krajiny. Jako park je častěji označováno dílo v klasicistním a romantickém krajinářském nebo z něj odvozeném pojetí. Optické propojení jak zahrady, tak parku s okolními krajinnými dominantami většinou obstarávají pomyslné prostorové čáry nebo osy.

Do struktury zahrady nebo parku bývají někdy na principu „zahrady v zahradě“ včleněny specifické části jako například zahrada oranžerie, zahrada slunečních hodin, růžová zahrada, zahrada trvalek a cibulovin, liliová zahrada, vodní zahrada aj. Také však mohou existovat samostatně.

Zahrada nebo park byla zakládána pro obytné a reprezentační či společenské účely. To nevyklučovalo začlenění ploch nebo částí užitkového charakteru. K nejčastějším užitkovým částem patří pomarium, tedy ovocný sad a štěpnice, v parcích to mohou být i pastviny či plochy orné půdy. Zejména v zámeckých komplexech na zahradu nebo park velmi často navazuje obora.

*Parterová část
zámecké zahrady před
Pálmovým skleníkem
v Lednici (KPZ Lednicko-
valtický areál).*

Obora, bažantnice

Obora je ohrazené území určené k chovu lovné (zejména vysoké) zvěře a obvykle i jejímu lovu, v naprosté většině je obora součástí většího lesního celku. Ohrazení, ať plotem nebo ohradní zdí, brání zvěři v útěku. Základ obory tvoří les doplněný o pole, louky, pastviny. Druhové složení porostů bývá voleno s ohledem k chované zvěři, již různé dřeviny poskytují úkryt a mnohé z nich jsou pro ni i zdrojem potravy; v oborách a loveckých revírech jsou proto charakteristické zejména duby, buky a jírovce. Součástí obory mohou být drobné stavby, letohrádky, lovecké zámečky.

Bažantnice je území vymezené a určené výlučně pro chov bažantů a jiného lovného ptactva. Vzhledem k přelétavosti bažantů, resp. lovného ptactva, většinou není samostatně ohrazeno. Někdy je oplocení zřizováno, aby zabránilo rušení ptáků člověkem.

Nedílnou součástí bažantnice jsou remízy poskytující ptactvu útulek (v zimě, při bouřích, proti dravcům).³¹⁾ Jsou často zakládány na volné ploše mimo les v podobě zahuštěných, víceetážových, převážně listnatých porostů. Pro udržení kompaktnosti spodní etáže s podsadbou keřů jsou často řezem udržovány i koruny stromů. Voliéry pro umělý odchov kuřat jsou situovány v blízkosti zázemí bažantnice. Bažantnici dotvářejí pole, louky a pastviny. Jako zdroje vody slouží rybníky, potoky, studánky.

Lesní porost je chovu bažantů přizpůsoben hustějším podrostem. Časté je založení bažantnice ve formě pravidelně vysazených stromořadí s keřovým podrostem. Někdy je bažantnice součástí větší obory. Cestní síť v oborách a bažantnicích je provázána alejemi, k vnitřnímu členění se obvykle používají stromořadí.

Území, které již k původnímu účelu neslouží, se označuje jako „bývalá obora“. Totéž platí pro bažantnici avšak s tím, že její rozsah je často v terénu obtížné přesně určit a vymezení je proto více závislé na starých mapách a plánech.

Žehušická obora, jedinečný fenomén v rovinné a více méně bezlesé krajině Žehušicka (KPZ Žehušicko).

31) Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti, jako bažantnici označuje lapidárně část honitby, v níž jsou vhodné podmínky pro intenzivní chov bažantů. Související Vyhláška č. 7/2004 Sb., o posouzení podmínek pro bažantnice a o postupu, jakým bude vymezena část honitby jako bažantnice, specifikuje současné nezbytné podmínky pro chov bažantů.

Rybník

Rybník je uměle vybudované vodní dílo, založené na principu zachycování vody z přirozeného zdroje. Jedná se o vypustitelnou vodní nádrž, primárně určenou k chovu ryb, která obvykle slouží k více účelům, zejména k chovu vodní drůbeže nebo lovného ptactva. Podle umístění může jít o rybník návesní, polní, luční nebo lesní.

Vodou rybník zásobuje pramen, potok nebo řeka. Existují i tzv. nebeské rybníky, do nichž se svádí jen dešťová voda. Ke vzduť vody v rybníce slouží hráz obvykle lichoběžníkového profilu, svah do vody je tzv. návodní strana, vnější svah vzdušná strana, která patou navazuje na okolní terén. V případě, že hráz odděluje dva rybníky, jsou obě strany hráze návodní.

Tradičně budovaná hráz je zemní nebo ze zeminy a kamene, někdy s těsnícím jílovým jádrem. Hráz má plochou korunu, na které se obvykle nachází komunikace provázená stromořadím nebo víceúrovňovým porostním pásem. Dřeviny, vysazované pro zpevnění hráze kořenovými systémy, se navíc uplatňují jako významný orientační a navigační činitel. Někdy je návodní strana z části nebo celá zpevněna nebo zadlážděna kamenem, který ji chrání před erozí. K napouštění rybníka slouží náпустný objekt, pro snížení rizika přivallů může být přítok do nádrže omezen potrubím. Výpustní zařízení (výpust) v nejnižším místě hráze umožňuje regulovaný odtok z rybníka nebo jeho úplné vypuštění. Nejčastěji má formu potrubí, na straně rybníka opatřeného vypouštěcím zařízením, na vzdušné straně se nachází podtrubní jáma, u větších nádrží s vývařišťem.

Soustava rybníků u Holan patří k nejstarším na našem území (KPZ Zahrádecko).

Vývojově nejstaršími vypouštěcími zařízeními jsou stavidlo a čap. Stavidlo je pohyblivá svislá deska, která zcela nebo zčásti brání odtoku vody navazujícím potrubím nebo kanálem. Čapová (též čepová) výpust je tvořena zátkou (čap), uzavírající výpustní otvor (čapové oko) na výpustním potrubí. Výpustní otvor byl někdy opatřen stojanem – svislou trubkou ústící v úrovni hladiny. Čapová výpust bývá opatřena vazbou – zahrádkou (dřevěnými česlemi, brlením) a lávkou. Nejrozšířenějším vypouštěcím zařízením na malých a středních rybnících je požerák (též kbel, mnich), ve kterém lze regulovat výšku hladiny dřevěnými dlužemi. Výpustní potrubí (podžeračka) se tradičně zhotovovalo ze dřeva, nejčastěji jedlového; trouba sestávala z dřevěného koryta, překrytého druhým vydlabaným kmenem i z vrchní strany (poltruba) nebo fošnou.

Výpustní zařízení bylo někdy opatřeno stavbou (srubovou nebo zděnou) pro zabránění neoprávněné manipulaci, zvanou bašta nebo barborka. Jako bašta se označuje rovněž obydlí baštýře, zodpovědného za péči o rybník nebo skupinu rybníků. Obvykle vedle hráze se zřizovala splavnice – výpust nebo přeliv s dostatečnou kapacitou pro odvedení přívalových vod, opatřený česlemi proti úniku ryb.

Rybníční soustavu tvoří více rybníků v těsné blízkosti. Obvykle jsou uspořádány na jednom vodním toku nebo jsou napájeny přivaděčem nebo stokou.

Heinzů rybník (KPZ Hornická kulturní krajina Abertamy-Boží Dar-Horní Blatná).

Klauza

Klauza je obdobou lesního rybníku. Jedná se o specifickou vodní nádrž, zakládanou zejména v hornatých pohraničních regionech a sloužící ke snazší dopravě těžného dřeva. Klauza byla budována na vodoteči formou menší přehrady, s hrází z kamene a hlíny. Někdy šlo pouze o sypanou hráz s propustmi sroubenými ze dřeva. Výpust byla řešena obdobně jako u klasických rybníků, s ohledem na méně příznivé klimatické podmínky byly hráze někdy kryty stříškou. Vypouštěním vody z klauzy vznikla žádoucí plavební vlna, která připravené vytěžené dřevo po proudu přesunula do nižších poloh v daném povodí.

Další lesní nádrže byly určeny pro retenci vody v montánních krajinách, kde bylo potřebné generovat vodní objem a energii k fungování čerpadel na důlní vody či propírání těžné horniny. V místním názvosloví jsou často označovány jako rybníky³²⁾, i když jejich primární funkcí bylo zajištění dostatečného množství vody pro určitý provoz nebo dopravu.

Vegetační liniové a bodové části historické kulturní krajiny

Alej (dvouřadá i víceřadá)

Alej je cesta oboustranně lemovaná záměrně vysazenými stromořadími, v nichž jsou stromy obvykle rozmístěny v pravidelných rozestupech. Alej vyznačuje půdorysnou cestní trasu v prostoru, zviditelňuje ji, a proto je důležitým navigačním a orientačním činitelem. Z téhož důvodu hraje významnou roli i při organizování krajiny. V přeneseném smyslu slova tvoří alej cesta lemovaná uměleckými objekty („alej soch“, „alej sfing“, „alej křížů“).

Alej jako důležitý prostorový a navigační fenomén, který významně ovlivňuje členění krajiny a její obraz (KPZ Orlicko)

32) Například Mrtvý rybník v KPZ Hornická kulturní krajina Abertamy–Boží Dar–Horní Blatná.

Podle uplatnění v prostoru se aleje rozlišují na vysoké (velkokorunné) a středně vysoké až nízké. Pro zvýraznění záměrných krajinářských úprav nebo hlavních dálkových komunikací se nejčastěji používají aleje ze vzrůstných stromů domácího původu, jako je např. dub, lípa, javor. Z druhů, které se vyznačují širokou oblastí rozšíření, je velmi častý jírovec maďal. Alej může být i vícedruhová.

U komunikací místního významu se v alejích používají i ovocné stromy, nejčastěji ořešák, jabloň, hrušeň, třešeň, slivoň. Pro některé oblasti je charakteristický jeřáb obecný.

Alej, v níž chybí část stromového doprovodu, se v závislosti na rozsahu výpadku označuje jako alej částečně zachovalá nebo alejové torzo. Alej, která již v terénu neexistuje, ale je doložena historickými záznamy, zejména plány a mapami, se označuje jako zaniklá alej. Takto se označuje také alej doložená historickými záznamy, zejména plány a mapami, z níž zůstala jen cestní trasa bez oboustranného stromového doprovodu.

Stromořadí

Záměrně vysazená jedna řada stromů, rozmístěných obvykle v pravidelných rozestupech. Zpravidla tvoří doprovod komunikace, přírodní nebo umělé vodoteče, často také zvýrazňuje hranice pozemku nebo zemědělské kultury.

Podobně jako aleje i stromořadí se podle uplatnění v prostoru rozlišují na vzrůstná a středně vysoká až nízká. Pro zvýraznění záměrných krajinářských úprav jsou nejčastěji použity aleje ze vzrůstných stromů domácího původu, jako je např. dub, lípa, javor. Z druhů, které se vyznačují širokou oblastí rozšíření, je velmi častý jírovec maďal. Stromořadí může být i vícedruhové.

Jeden z mnoha letitých solitérních stromů v zámeckém parku (KPZ Orlicko).

U komunikací místního významu se často vysazovala i stromořadí z ovocných stromů jako je ořešák, jabloň, hrušeň, třešeň, slivoň. Pro některé oblasti je charakteristický jeřáb obecný.

Soliterní strom

V ploše samostatně stojící záměrně vysazený strom, pohledově a prostorově významný pro určitou část krajiny. Existence soliterních stromů, nejčastěji statných dubů a lip, je příznačná pro bukolické a jiné specifické krajinné scenérie. Ve volné krajině upoutává soliterní strom pozornost, tvoří významný orientační bod, zdůrazňuje určité místo, doplňuje drobnou sakrální stavbu, křížek, pomník, symbolickou a kulturně historickou hodnotu má i sám o sobě. Často stojí na křižovatce cest (signalizovat může i zaniklou cestu), vyznačuje současnou nebo dřívější hranici pozemku.

Soliterní skupina stromů

V ploše samostatně stojící záměrně vysazená skupina stromů s jednolitou siluetou, která se významně uplatňuje v prostorové organizaci území a ve vizuálním zdůraznění důležitých míst. V komponovaných prostorech se velmi často používá k rozdělení nebo zúžení příliš širokých pruhledů a usměrnění pohledů. Velmi důležitou roli hraje při vizualizaci charakteristického místa, jako je například malý ostrov zanikající ve velké ploše rybníka. Charakteristické je uplatnění stromů ve dvojicích nebo čtveřicích u Božích muk, kapliček, památníků a jiných významných míst.

Soliterní skupina stromů ve Slavické oboře (KPZ Slatiňansko-Slavicko).

Doprovodná vegetační linie

Stromový a keřový porost na nelesních plochách v podobě přirozeného, polopřirozeného nebo uměle založeného vegetačního doprovodu přirozených i uměle založených vodotečí, vodních ploch, cest nebo hranic pozemků, která se významně uplatňuje v prostorovém členění a obrazu krajiny, je významná pro měřítko jejího členění a pro dotvoření prostorové struktury krajiny i pro existenci krajinných ekosystémů. Svými formami a dřevinnou skladbou zpravidla kontrastuje se záměrně založenými a udržovanými součástmi kultivované a komponované historické krajiny (aleje, stromořadí, remízy, bažantnice, obory).

Stavební liniové části historické kulturní krajiny

Historická dopravní trasa

Historická liniová stavba, která jako spojnice významných uzlů v minulosti sloužila k přemísťování či dopravě osob nebo materiálu. Touto stavbou je zejména silnice (císařská, zemská), cesta (zemská, obchodní, poštovní, lokální i cesta polní a lesní nezřídka úvozová), dále železniční trať (úzkorozchodná i širokorozchodná), vlečka (železniční dráha spojující hlavní železniční trať s výrobním nebo zpracovatelským areálem).

Příkop ha-ha odděluje obytnou část zámeckého parku Kačina od pastviny (KPZ Žehušicko)

Stavební liniový objekt

Technický uměle vytvořený stavební (terénní) útvar liniového charakteru, většinou používaný jako funkční nebo majetkové rozhraní ploch. Ve volné krajině se nejčastěji jedná např. o ohradní zdi nebo jiné výrazné oplocení obor, zahrad nebo hřbitovů, v novodobé zástavbě se výrazně projevuje např. oplocení výrobních nebo průmyslových areálů.

Specifickým objektem je příkop ha-ha, což je specifické ohrazení sestávající ze suchého příkopu a kamenné opěrné zdi, které odděluje reprezentační a obytný zahradní či parkový prostor od bukolické části zahrady či parku, obory nebo okolní krajiny. Pohledově se neuplatňuje, ale zabraňuje, aby se pasoucí zvířata z bukolické části zahrady či parku nebo zvěř chovaná v oboře nebo zvěř žijící v okolní krajině dostala do části zahrady nebo parku určené pro reprezentační či obytné účely.

Hospodářský liniový útvar

Uměle vybudovaný útvar liniového charakteru spojený s hospodářskou činností, který vedl ke zlepšování hospodářského využívání území a často na místě vyznačoval majetkoprávní situaci, a který významně dotváří specifický charakter historické kulturní krajiny. Takovým útvarem je zejména mez, agrární terasa, kamenný snos, hráz, val a násep.

Mez tvoří hranici mezi dvěma pozemky, jde o neobhospodařovaný pruh půdy krytý často trvalým travním porostem, křovinami nebo stromy.

Agrární terasa je uměle vytvořený terénní stupeň určený k pěstování plodin. Je obvykle vázán na přirozeně členitý terén pahorkatiny, vrchoviny a hornatiny. V obrazu krajiny se projevuje zejména souběžný rastr kamenných opěrných zídek mezi jednotlivými terasami.

Kamenný snos je umělý kamenný val vázáný na zemědělskou činnost, vytvořený na hranici pozemku z kamenů posbíraných při jeho čištění pro zemědělskou výrobní činnost.

Hráz je umělá liniová stavba vybudovaná napříč nebo podél toku, určená ke vzduť vodní hladiny, zadržování povodní, ochraně okolních pozemků aj. majetku před vodou, úpravě vodního toku, apod.

Protipovodňová hráz je umělá stavební konstrukce, vybudovaná jako ochrana proti povodním. Nejčastěji ji tvoří zemní val, jehož základová část je zpevněna kameny. Specifickou formou protipovodňové hráze je selská hráz, což je historický zemní val, který zpomaluje nebo usměrňuje prudký tok. Samostatně nebo v sestavě se používal také k usměrněnému rozvodu sezónně zvýšeného objemu vody do okolních lesů či polí.

Val je jednoduchý umělý násep s příkopem, vybudovaný z hlíny, kamene a původně i dřeva.

Násep je umělé těleso vzniklé nasypáním zeminy nebo kamene. Často je součástí dopravní stavby. Stavebně je podobný sypané hrázi, ale není u něj požadována nepropustnost vody.

Historické liniové vodní dílo

Uměle vybudovaná vodní liniová stavba nebo jiný objekt liniového charakteru, určený k průtoku vody, který v minulosti sloužil k ovlivnění vodního režimu v krajině a zejména využití vody a její energie. Významně dotváří specifický charakter historické kulturní krajiny. Takovým dílem je nejčastěji vodní náhon, plavební kanál nejrůznějšího profilu a funkcí a průrva.

Náhon je uměle zbudovaný otevřený kanál vytvořený pro přívod a využití energie vody. Začíná nad jezem, hrází, rybníkem, případně výše proti proudu přirozeného toku a přivádí vodu k mlýnu, hamru, papírně, elektrárně či jinému zařízení.

Kanál je otevřený i uzavřený uměle zbudované koryto, využívané jako dopravní trasa nebo přivaděč či odvaděč vody, včetně pitné vody (vodovod).

Průrva je obecně prostup terénem vzniklý intenzivním působením přírodní energie, zpravidla vodní; přeneseně může být průrvou také uměle vytvořená štola či tunel, který slouží k přesměrování přirozeného vodního toku, často též k přívodu vody z přirozeného vodního toku do náhonu, kanálu, rybníku nebo jiné uměle vytvořené vodní nádrže.

Stavby architektonicky cenné nebo historicky významné a jejich soubory, významné stavební dominanty

Stavby, které splňují tyto charakteristiky, náležejí mezi sledované jevy územně analytických podkladů (ÚAP) podle stavebního zákona. Podobně jako například urbanistické hodnoty existují nezávisle na případné právní ochraně, která je samostatným sledovaným jevem ÚAP. Právě kulturní památky jsou ze své podstaty stavbami architektonicky cennými i historicky významnými. Je věcí uživatele a účelu, zda bude fakt právní ochrany nadřazen objektivně existující hodnotě. To je nezbytné např. u plánů ochrany, kde pak tyto kategorie vystupují ve smyslu „ostatní architektonicky cenné stavby“ a podobně. Významná stavební dominanta je ze své podstaty doplňková charakteristika stavby zařazené obvykle i v rámci jiného jevu či jevů (kulturní památka, architektonicky cenná stavba a podobně). Problematice staveb spadajících do této kapitoly je věnována samostatná metodika³³⁾

Architektonicky cenná stavba, soubor

Určují základ architektonické i urbanistické památkové hodnoty sídla. Architektonicky cenné stavby (soubory) je vhodné dále členit a v textech označovat jako:

33) KUČA, Karel – KUČOVÁ, Věra: Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty. Praha : NPÚ, v tisku.

Blatenský příkop zvaný též Dědičný vodní příkop, technická památka, která sloužila jako přivaděč vody z Božídarského rašeliníště (potoka Černá) k hornickým provozům v rozsáhlém území náhorní části Krušných hor (KPZ Hornická krajina Abertamy–Boží Dar–Horní Blatná).

Architektonicky cenné stavby místního významu

Jde o stavby vykazující individuální architektonickou hodnotu, která je dána jejich vlastní architektonickou kvalitou, mírou dochovaní a autenticitou funkcí, historických konstrukcí, dispozice a vnějšího pláště, nebo alespoň některé z těchto charakteristik. Patří sem jak stavby náročněji architektonicky ztvárněné, tak stavby svým ztvárněním běžné, pro dané území však charakteristické. Pokud má stavba dochovanou hodnotnou fasádu, bude do této kategorie zařazena i tehdy, byl-li její interiér částečně či zcela zmodernizován, neboť tím není dotčeno vnější působení stavby v urbanistickém celku. Stejně tak ale mohou být do této kategorie zařazeny i stavby se zmodernizovanými fasádami, které vykazují výrazné architektonické památkové hodnoty v interiéru. Všechny tyto stavby (s výjimkou novostaveb) lze současně charakterizovat jako stavby historicky významné.

Architektonicky cenné stavby nadmístního významu

Jde o stavby vykazující výraznou individuální architektonickou hodnotu, která je dána jejich vlastní architektonickou kvalitou, mírou dochovaní a autenticitou historických funkcí historických konstrukcí, dispozice a vnějšího pláště, nebo alespoň některou z těchto charakteristik. Hodnota stavby přesahuje lokální poměry. Všechny tyto stavby lze současně charakterizovat jako stavby historicky významné.

Architektonicky cenné novostavby

Novostavby vzniklé cca před méně než 50 lety, které jsou hodnotným dílem moderní architektury a odpovídají proto charakteristice ostatních architektonicky cenných staveb. S ohledem na malý časový odstup od jejich vzniku je (zatím) nelze považovat za stavby historicky významné.

Historicky významná stavba, soubor

Jde o stavby, které mají historický význam pro popisované a hodnocené území, protože jsou významným dokladem vývoje půdorysného a podílejí se na hmotovém utváření jeho zástavby. Mají charakteristickou hmotu, formování střešní konstrukce, orientaci hřebene střechy, členění průčelí a výplní otvorů, případně charakteristické funkce a konstrukční a materiálové vlastnosti. V kontextu území mají tyto stavby zejména urbanistický význam, a to jak z hlediska celkové urbanistické struktury, tak architektonického charakteru území. Historický význam některých z těchto staveb může zvyšovat jejich přímé spojení s významnými osobnostmi či událostmi.

Specifické objekty spojené s dobýváním nerostů

Jáma, šachta

Jáma je ústí svislého důlního díla v montánní krajině. Šachta sestávající z jámového stvolu a výstroje je svislá součást hlubinného dolu, jehož podzemní část obvykle tvoří další důlní díla. Oba výrazy se často užívají jako synonyma.

Štola

Štola je vodorovné důlní dílo, popřípadě s úklonem (svážná), které slouží k dopravě vytěženého nerostu, větrání, odvodnění, popřípadě i k samotnému dobývání. K nejvýznamnějším důlním dílům patřily tzv. dědičné štoly, které sloužily k odvodnění důlních děl a dosahovaly značných délek.

Pinka

Pinka je prohlubeň vzniklá hornickou činností. Její tvar bývá nejčastěji kruhový nebo eliptický, zejména když vznikla propadnutím podpovrchových důlních děl.

Pinkový tah je početnější seskupení pinek seřazených do linií a indikujících trasu důlního díla, respektive linií zrudnění. Jako pinkové pole se označuje území s větším počtem různě umístěných pinek.

Fojtovice, Velká pinka na Komáří Vížce (KPZ Hornická kulturní krajina Krupka).

Dobývka

Dobývka je důlní dílo, v němž je dobýváno ložisko užitkového nerostu. Jde o prostor, jehož rozsah je ovlivněn způsobem uložení a mocností dobývaného nerostu. V reliktní montánní krajině se dobývky projevují jako velké (nad 20 metrů) povrchové propady do vydobytých podzemních prostor nebo prohlubně vzniklé těžbou z povrchu.

Odval, výsypka/halda, sejp – deponie těžebního odpadu

Deponie těžebního odpadu je nahromaděný sypký materiál, který vznikl jako druhotný produkt nebo meziprodukt při těžbě různých nerostů. Deponie je tedy krajinný útvar vytvořený člověkem k dočasnému nebo trvalému uložení skrývkových nebo druhotných vytěžených hmot, označovaných jako hlušina. Skládky těžebního odpadu jsou pro montánní krajiny charakteristické a podle velikosti a často i lokálních zvyklostí se rozlišují pod následujícími pojmy:

Odval je materiál navršený v bezprostřední blízkosti hornického díla, nedaleko od útůl jám, štoly či lomu.

Výsypka a halda jsou synonyma pro útvar větší než odval. Zpravidla vznikl nasypáním ve větší vzdálenosti od místa dobývání, přičemž dopravován byl různou formou, v poslední době nejčastěji železniční vlečkou či lanovkou. Nemusí se proto bezprostředně vázat na umístění důlní jámy a může pocházet až z druhotného zpracování surovin.

Sejp je označení pro menší útvar hlušiny těžebního odpadu, který vznikl během rýžování zlata nebo kasiteritu, ze kterého se získával cín. Jde o nahromadění proplaveného materiálu s nízkým podílem hlíny o výšce zpravidla nepřesahující dva metry. Nachází se nejčastěji podél vodních toků, ale i ve volné krajině, mnohdy tvoří sejpové pole.

Sejpy v náhorní části rozsáhlého krajinného celku jihozápadně od Božího Daru (KPZ Hornická kulturní krajina Abertamy-Boží Dar-Horní Blatná).

Stopy hornické činnosti

Stopy hornické činnosti jsou relikty vyhledávání, průzkumu, těžby a úpravy nerostů. Patří k nim například kutací jámy, rýhy, zářezy, nepravidelné objekty a další menší a blíže neurčitelné relikty.

Území s četnými povrchovými útoary odvalů a pinek tzv. Schweitzerooa tahu, které svědčí o intenzíoní hornické činnosti (KPZ Hornická kulturní krajina Jáchymov).

Znaky prostorových vztahů a identity (kompozice a identita území)

Pohledový horizont

Je optické rozhraní mezi viditelným povrchem a oblohou. V krajině se významně uplatňuje tzv. viditelný horizont, tvořený zejména horami, lesy nebo stavbami, který uzavírá panoramatický pohled a je vztažen k jednotlivému pohledovému stanovišti.

Krajinná dominanta (významná stavební dominanta)³⁴⁾

Jako dominanta se označuje pohledově významná část komponovaného celku, která upoutává pozornost svými rozměry, zejména výškou, tvarem nebo jinou pohledově výraznou vlastností. Často tvoří významové těžiště komponovaného celku nebo výraznou část panoramatu.

³⁴⁾ Sledované jevy ÚAP znají výhradně termín Významná stavební dominanta.

Krajinná dominanta je útvar nebo objekt uplatňující se v obraze krajiny a ovládající některou svou vlastností, zejména svojí hmotou či výškou charakter krajiny či širší panorama. Z hlediska původu lze rozlišit krajinné dominanty přírodní nebo stavební, i jejich kombinace. Z přírodních útvarů se jako krajinná dominanta uplatňuje zejména kopec nebo skála, hora či výrazný soliterní strom nebo soliterní skupina stromů. Velmi často tvoří krajinnou dominantu přírodní útvar v symbióze s objektem vytvořeným člověkem, např. kopec se zříceninou hradu, kříž na skále aj. Z objektů vytvořených člověkem bývá krajinnou dominantou zejména hrad, zámek, kostel, klášter, kaple, zámek, z mladších stavebních objektů viadukt železniční či silniční, most, výrobní areál, komín, vysílač, vodojem, rozhledna, větrná elektrárna. V případě konfliktu s kulturní nebo přírodní hodnotou krajiny může být krajinná dominanta i nežádoucím objektem.

Místo významné veduty

Je místo zpravidla ve volné krajině, z něhož lze optimálně vnímat přírodní nebo kulturně historické hodnoty krajiny, města nebo vesnice. Často jde o místo, ze kterého byly v minulosti pořízeny kresebné, malířské či fotografické vedutové záznamy a jako objektivně významné je vnímáno i dnes.

Vedutový nebo též ikonický pohled na dominantu zámku Vranov nad Dyjí o geomorfologicky jedinečném krajinném rámci (KPZ Vranovsko-Bítovsko).

Pro potřeby popisu hodnot a jejich uchování na základě opakovaného monitoringu je někdy místo *významné veduty* označováno jako *referenční stanoviště*, z něž se pořizuje topograficky a dokumentárně důležitý fotografický záběr vybraného výseku krajiny. Kromě stanovišť ve volné krajině jde zpravidla i o místa ve veřejně přístupných prostranstvích v zastavěných částech, z nichž vycházejí pohledové vazby s krajinnými dominantami, včetně vyhlídkových bodů (věže kostelů, hrady, zámky, zahrady a parky, radnice).

Významný vyhlídkový bod

Je místo otevřené krajinné scény umožňující výhled do okolní krajiny. Místo je zpravidla vyvýšené nad okolní terén, případně lokalizované na terénní hraně. Je možné sem řadit i vyhlídkové stavby např. rozhledny nebo vyhlídkové terasy různých objektů i věže kostelů, hradů a zámků aj. objektů opatřené vyhlídkovými ochozy.

Místo významné události

Lokalita nebo rozsáhlejší území, které je zpravidla spojeno s jednorázovou a historicky významnou událostí. Může jít například o místo, na němž se setkaly významné osobnosti nebo které inspirovalo vytvoření známého uměleckého díla. Jednat se může také o místo, které má spojitost s rodištěm či pobytem významné osobnosti. Velmi často bývá takovým místem území, na němž došlo k rozsáhlejšímu konfliktu (bojiště, bitva) nebo k násilnému činu či nehodě. Jeho charakter je výrazně asociativní. Bývá doplněno pamětním kamenem, nápisovou deskou nebo jiným identifikačním objektem. O jakou událost šlo může připomínat také název místa, který je vyznačen v mapě nebo písemnostench.

Kompoziční osa hlavní

Je symetrála, fyzicky půdorysně vyznačená nebo optická, na které je položen hlavní kompoziční prostor nebo hlavní složka kompozice a od které se odvíjí plošné a prostorové sepětí ostatních složek do celku, podle kompozičních principů a pravidel uplatňovaných v určitém slohovém období. Kompoziční osa může v komponovaném prostoru začínat i končit, kromě toho může jako pomyslná spojnice pokračovat za jeho hranicemi například k výrazné dominantě. V komponování kulturní krajiny se často používá ve vazbě na kompoziční jádro.

Hlavní kompoziční osa určuje základní půdorysný směr komponování dle světových stran. Jedná se o přímku, která je osou souměrnosti jednoho objektu, útvaru, prostoru nebo jejich společnou osou nebo osou souměrnosti množiny objektů nebo útvarů v určitém prostoru. Orientace hlavní osy ve směru západ–východ vychází z klasického kříže. Orientace hlavní osy ve směru sever–jih je odvozeno z dvojice k sobě kolmých urbanistických os *cardo* a *decumanus*. Ve variacích jako je čtyřlístek a hvězdice jsou za hlavní pokládány osy vedené v obou směrech. V případě hvězdice jsou tak dvě hlavní osy doplněny dvěma osami vedlejšími nebo jiným počtem vedlejších os. V případě trojprásku též zvaného husí nožka (*patte-d'oie*) nebo trojzubec je hlavní osou střední osa a dvě postranní jsou vedlejší. Při komponování krajiny se směrově vedení hlavní osy

často vychylovalo. Kompoziční osu hlavní nelze zaměňovat s kompoziční linií, i kdyby šlo o přímou čáru.

Kompoziční osa doplňková

Je symetrála, fyzicky vyznačená nebo optická, která doplňuje hlavní osu v příčném směru, pokud i příčná osa neplní úlohu druhé hlavní osy, jako je tomu v případě čtyřlístku a dvou základních os hvězdice. Ve hvězdici jsou dvě vedlejší osy nebo jiný počet vedlejších os směrově položeny mezi dvě základní hlavní osy a všechny osy se v centru hvězdice protínají. U trojapapsku čili husí nožky (*patte-d'oise*) jsou vedlejšími osami dvě postranní osy. I kompoziční osa vedlejší je přímka, která je osou souměrnosti jednoho objektu, útvaru, prostoru nebo jejich společnou osou nebo osou souměrnosti množiny objektů nebo útvarů v určitém prostoru. Zapojení do celku se řídí principy a pravidly platícími v určitém slohovém údobí. Vedlejší kompoziční osu nelze zaměňovat s kompoziční linií, i kdyby šlo o přímou čáru.

Kompoziční linie hlavní

Je fyzicky vyznačená nebo optická čára, přímka nebo křivka, která se v komponovaném prostoru uplatňuje dvojím způsobem. Buď jako páteř propojuje všechny jeho součásti, aniž je jejich osou souměrnosti a v takovém případě může, podobně jako kompoziční osa, začínat i končit v komponovaném prostoru nebo za jeho hranicemi pokračovat jako pomyslná spojnice například ke krajinné dominantě. Ve druhém případě se kompoziční linie zapojuje do sítě, která buď sama o sobě organizuje komponovaný prostor nebo jako rozvojová síť doplňuje kompoziční osy.

Kompoziční linie hlavní plní buď úlohu kompoziční páteře (též kmenové linie) nebo je kosterní součástí rozvojové liniové sítě, která doplňuje nebo nahrazuje osovou síť. Jako kompoziční páteř určuje směr komponování bez jednoznačné závislosti na světových stranách a aniž je osou souměrnosti jednoho objektu, útvaru nebo prostoru nebo osou souměrnosti množiny objektů nebo útvarů v určitém prostoru. Kompoziční hlavní linie, ať jde o přímku nebo o křivku, tvoří páteř hlavního kompozičního prostoru nebo hlavní složky kompozice nebo více hlavních kompozičních složek. Plošné a prostorové sepětí uvedených složek do celku se odvíjí od kompozičních principů a pravidel uplatňovaných v určitém slohovém období. Totéž platí pro tvaroslovné i velikostní zapojení do základní rozvojové liniové osnovy.

Kompoziční linie vedlejší

Je fyzicky vyznačená nebo optická čára, přímka nebo křivka, která se v komponovaném prostoru uplatňuje dvojím způsobem. Buď jako páteř propojuje všechny jeho součásti, aniž je jejich osou souměrnosti a v takovém případě může, podobně jako kompoziční osa, začínat i končit v komponovaném prostoru nebo za jeho hranicemi pokračovat jako pomyslná spojnice například ke krajinné dominantě. Ve druhém případě se kompoziční linie zapojuje do sítě, která buď sama o sobě organizuje komponovaný prostor nebo jako

rozvojová síť doplňuje kompoziční osy.

Kompoziční linie vedlejší plní buď úlohu kompoziční větve (též větvevní linie) nebo se zapojuje do vnitřního členění vymezeného základní rozvojovou osnou.

Jako kompoziční větev určuje směr komponování určitého vedlejšího prostoru, a to ve vazbě na hlavní neboli páteřní kompoziční linii. Tato vazba může být přímá, ale i přenesená (tzn. s vynecháním větvevního mezičlánku). Charakter větvení i způsob zapojení do vnitřního členění základní rozvojové osny se odvíjí od kompozičních principů a pravidel uplatňovaných v určitém slohovém období.

Pohledová vazba hlavní

Je vizuální spojnice mezi dvěma a více hlavními složkami nebo částmi kompozice. Může jít také o vizuální propojení určitého místa s hlavní složkou nebo hlavním prostorem kompozice, a to uvnitř celku i mimo něj. Její směrové vedení často určuje kompoziční osa nebo kompoziční páteřní linie, ale není to podmínkou. Hlavní pohledová vazba může mít charakter pohledu, průhledu, nadhledu nebo podhledu, a to podle toho, v jakém situačním rámci se uplatňuje. Pohled je obvykle zaměřen na otevřenou scénérii. Průhled je veden oboustranně uzavřeným, tzv. záramovaným prostorem. Náhled je pohled shora dolů, někdy je označován jako ptačí pohled. Podhled se též nazývá žabí pohled nebo žabí perspektiva a jde o pohled zdola nahoru. Hlavní pohledová vazba má zásadní význam pro vnímání kompozice.

Pohledová vazba vedlejší

Je vizuální spojnice, která se podílí na dotvoření kompozice a její směrové vedení často určuje vedlejší kompoziční osa nebo kompoziční linie. Definuje pohledovou vazbu mezi dílčími složkami nebo částmi kompozice. Též mezi určitým místem a vedlejší složkou nebo vedlejším prostorem kompozice. I pohledová vazba může mít charakter pohledu, průhledu, nadhledu a podhledu, a to v závislosti na situačním rámci, v němž se uplatňuje.

Symbolická vazba

Je nositelkou hlubšího, vizuálně skrytého vztahu. Vyjadřuje vazbu mezi složkami propojenými vnitřní obsahovou náplní. Zahrnuje vědomosti o místě, o jeho historii a dějinách. Přenos myšlenkové nebo názorové spojitosti má charakter ideové osy. Významná symbolická vazba mezi sídlem a duchovním cílem, například kostelem, kaplí nebo poutním místem, se označuje jako duchovní osa. Duchovní osu představuje také pomyslné propojení jednotlivých duchovních center na určitém území.

Poutní cesta, křížová cesta

Poutní cesta je trasa, po níž poutníci individuálně nebo v průvodu putovali ke konkrétnímu cíli, obvykle k poutnímu místu (nejčastěji kostel, Loreta, kaple, jeskyně, hora, skála, pramen, studánka). Součástí dlouhých poutních cest bývala místa uzpůsobená pro očistu a odpočinek poutníků (studánka, pramen, žlaby na opláchnutí rukou a nohou).

Křížová cesta je cyklus výjevů zobrazujících utrpení Ježíše Krista obvykle od jeho odsouzení až po smrt na kříži a uložení do hrobu. Křížovou cestu v krajině tvoří sochařsky nebo obrazově pojednané výjevy umístěné do kapliček nebo božích muk. Nejčastěji jsou jejich trasy vedeny do kopce, buď přímočaře nebo točivým stoupáním. Tradiční křížovou cestu tvoří obvykle 14 zastavení. Součástí závěru křížové cesty bývá ztvárnění Kristova ukřížování na návrší zvaném Golgota nebo Kalvárie. Přeneseně jde o sochařské nebo malířské zpodobnění Krista na Kříži a postav Panny Marie, sv. Jana Evangelisty a sv. Maří Magdaleny, klečících pod křížem. Někdy jsou součástí Kalvárie další dva kříže s ukřížovanými těly lotrů. Ve zjednodušené formě může jít pouze o skupinu tří křížů na vyvýšeném místě. Křížová cesta bývá zakončena zastavením skalního Božího hrobu, v krajině někdy umístěného do kaple.

Křížová cesta se někdy prolíná s poutní cestou, obvykle tvoří její závěr, či samostatnou trasu u poutního místa.

Vyhlídková cesta

Cesta, umožňující daleké výhledy do okolní krajiny. Scéna podél cesty je vnímána a proměňuje se v závislosti na pohybu pozorovatele. Často byly vyhlídkovými cestami tzv. kočárové cesty. Vyhlídková cesta je obvykle vedena po horizontech nebo při horním okraji výrazné terénní hrany.

Pohled na Chudenice jakožto harmonický historický sídelní celek usazený v otevřeném krajinném prostoru (KPZ Chudenice).

Významný otevřený prostor (vizuálně exponovaný prostor)

Vizuálně přehledná a prostorově vymezená část krajiny, která má charakter otevřeného prostoru a umožňuje vnímání památkových hodnot historické krajiny. Nejčastěji je takový prostor vymezen okrajem lesního porostu, stromořadím, alejí, okrajem doprovodného porostu nebo okrajem zástavby. Umožňuje vizuálně vnímat cenné jevy, v nichž jsou zastoupeny například hodnotné stavby, drobná architektura, umělecká díla a v neposlední řadě stromy, ať již solitérní nebo ve skupinách, které svědčí o dochovanosti záměrně komponovaného prostorového členění krajiny.

Rušivé jevy

Rušivé jevy degradují existenci, význam i čitelnost památkových hodnot kulturní krajiny. Nejčastěji poškozují měřítko a charakter určitého krajinného prostoru, narušují pohledové vazby a vztahy mezi důležitými součástmi krajiny a mnohdy je i nevratně likvidují. Někdy mohou rušivě působit i objekty, které jsou samy o sobě esteticky a designově kvalitní. To platí nejen pro objekty novodobé, ale i historické, vytvořené však později než předmět památkové ochrany. Při hodnocení rušivých jevů hrozí vyšší míra subjektivit, závěry o rušivém působení je proto nezbytné pečlivě vážit a naprosto jednoznačně odůvodnit.

Rušivé jevy plošné

Zpravidla větší novodobé stavby a technická zařízení, které se rozkládají na pohledově exponovaných menších i větších plochách, do daného prostředí nezapadají a negativně se promítají do pohledových vazeb mezi důležitými součástmi krajiny, stírají nebo degradují prostorovou i významovou hierarchii krajiny a rozkládají její strukturální členění. Nejčastěji se v kulturní harmonické krajině rušivě projevují rozvodny vysokého napětí, velkokapacitní průmyslové a zemědělské komplexy, obytná zástavba pohlcující prostorovou a významovou hierarchii sídla a v poslední době zejména plochy zaplněné skladovou zástavbou developerské povahy a velkoplošné fotovoltaické elektrárny. Rušivě se může projevovat i nevhodný způsob využívání některých pozemků, k němuž například dochází při neuvážené změně kultury nebo výsadbě dřevin v místech, která mají zůstat přehledná ať už z kompozičních důvodů nebo se zřetelem na funkční logiku.

Rušivé jevy liniové

Jedná se o dřívější i novodobé liniové stavby a liniová technická zařízení a útvary zasazené do krajiny tak, že rozkládají nebo poškozují prostorovou a významovou hierarchii krajiny a její strukturu i funkční nebo majetkové členění. Jako liniové rušivé jevy se nejčastěji projevují stožáry s vedením vysokého napětí a povrchově vedené parovody. Rušivě mohou v některých případech působit i určité úseky železnice, silnic a dálnic, které dostatečně nesplynuly s krajinnou podstatou a které přerušují fyzickou i pohledovou kontinuitu ploch. Sama existence novodobého liniového díla, například komunikace,

vodního kanálu nebo lanovky, nemusí být primárně rušivá a může dokonce eliminovat jiná negativa daného území. Liniové stavby je proto potřebné posuzovat v celkovém krajinném kontextu organického vývoje krajiny.

Rušivé jevy bodové

Zpravidla jde o jednotlivé novodobé objekty a technická zařízení, které fyzicky nebo vizuálně s daným prostředím neladí, přerušují pohledové vazby mezi důležitými součástmi krajiny, potlačují vyznění přírodních či stavebních krajinných dominant, zkreslují měřítko a stírají nebo deformují prostorovou strukturu krajiny a narušují její charakter. Mezi nejčastější bodové rušivé jevy patří jednotlivé velkokapacitní zemědělské objekty, například sila a jiné výškově dimenzované zásobníky, stožáry a sloupy elektrického vedení i větrných elektráren. Častými rušivě působícími objekty jsou reklamní poutače, které ve velkém parazitují na estetické kvalitě harmonické krajiny. Rušivě se mohou projevovat též jednotlivé obytné objekty vybočující ze siluety sídla a narušující rostlou a harmonickou hierarchii hmot, a to bez ohledu na vlastní architektonickou či výtvarnou kvalitu.

5. Metodika naplňování standardizovaného záznamu KPZ

5.1 Kvalifikační předpoklady zpracovatele standardizovaného záznamu KPZ

Obsahová náplň standardizovaného záznamu má multidisciplinární povahu a její zpracování vyžaduje základní oborovou orientaci v oblasti památkové péče, znalost historie a vývoje kulturní krajiny, osídlení, architektury a celkového urbanistického kontextu, to vše s vědomostním přesahem do dalších oborů, především oblasti ochrany přírody, zemědělství, lesnictví a vodního hospodářství.

Platná legislativa na úseku státní památkové péče dosud nestanovuje detailní kvalifikační předpoklady pro pracovníky angažované v oborovém informačním systému. V rámci metodiky je proto nutné konstatovat, že zpracovatel standardizovaného záznamu KPZ by měl kromě uvedených znalostí, podložených mj. zkušenostmi z terénních průzkumů kulturní krajiny, vykazovat též orientaci v odborné literatuře a informačních zdrojích, schopnost pracovat s archivními podklady a v neposlední řadě disponovat stylistickými schopnostmi potřebnými pro popis pozorovaných jevů, to vše na základě excerpcce zdrojů, syntézy poznatků a vystižení specifik, hodnot a jedinečných rysů popisovaného území.

Metodika tedy předpokládá kvalifikační základy, k nimž kromě znalosti historie formování kulturní krajiny a základního pojmosloví v této oblasti, patří též orientace v evidenci a ochraně kulturního dědictví či dlouhodobě budovaných dokumentačních sbírkách NPÚ. Pořizovatel standardizovaného záznamu, tedy odborná organizace státní památkové péče, by proto měl zpracováním standardizovaného záznamu o KPZ pověřit osoby s příslušnou praxí, odpovídajícími odbornými vědomostmi a nadto i znalostmi oborových informačních systémů a jejich provázanosti.

Šíře vědomostního záběru napovídá, že zpracování standardizovaného záznamu je věcí týmovou a že zpracovatelé standardizovaných záznamů o KPZ se musí rekrutovat z útvarů specializací zaměřených na kulturní krajinu i z útvarů evidence a dokumentace. Kvalifikované naplnění standardizovaného záznamu vyžaduje důkladnou znalost daného území, pochopení vývoje dané části kulturní krajiny a schopnost nalézt autentické doklady či stopy umělého formování krajiny i důsledků mladších změn. V rámci týmové práce je proto třeba stanovit hlavního zpracovatele, který za obsahovou i formální úroveň textu ručí.

5.2 Mapové prameny

Při přípravě odborného textu o kulturní krajině, zejména její historii, jsou využívány odborné znalosti analogicky jako u popisu jednotlivých historických staveb a jejich areálů. Pro poznání a docenění hodnot krajiny je navíc zcela nezbytná znalost práce se starými mapami, a proto je jim v této metodice věnován souhrnný výklad. Pouze po-

rovnáním stavu v různých časových obdobích dokážeme náležitě pochopit proces, který vedl k podobě krajiny v její nynější podobě a docenit význam některých dochovaných součástí, který nemusí být bez těchto historických souvislostí zřejmý. Každá z map má mimoto oproti jiným pramenům tu zásadní výhodu, že zachycuje podobu celého studovaného území a ve stejné podrobnosti.

Celoplošná topografická mapová díla

Pro Českou republiku je k dispozici několik základních map celoplošného charakteru, které umožňují rekonstruovat vývoj krajiny od 18. století do současnosti. V nynější době je již velká část těchto mapových děl dostupná i na internetu, buď na mapových portálech, které umožňují jejich prohlížení, nebo dokonce formou tzv. mapových služeb, které dávají uživatelům geografických informačních systémů (GIS) možnost připojit si je přímo do konkrétního mapového projektu a studovat je tak v kombinaci s dalšími daty. Starší celoplošná mapová díla byla zpracovávána buď v rámci celé někdejší rakouské (rakousko-uherské) monarchie (dále jen „monarchie“), nebo podle historických zemí. To je třeba mít na paměti. Znamená to, že například Vitorazsko a Valticko, které byly až do vzniku Československa součástí rakouských zemí, nenajdeme na žádném z tzv. vojenských mapování Čech, respektive Moravy (viz dále), která byla sice zpracována pro celou monarchii, ale v celcích podle historických zemí. Tento handicap řeší bezešvé zobrazení jednotlivých mapových děl online: <http://mapire.eu/en/maps/>. A konečně Hlučínsko, připojené rovněž až v roce 1920, nenajdeme na žádných z rakouských map, ale výhradně v mapových dílech německých (pruských).

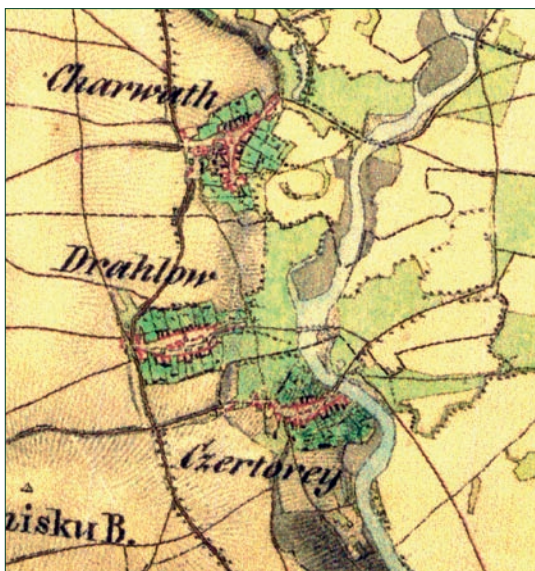
Na tomto místě není účelné přesně popisovat (výčtem určovat) internetové či archívní zdroje těchto map, protože zejména digitalizace mapových děl stále pokračuje a jejich nabídka se postupně rozšiřuje. Pro studium originálních mapových dokumentů je nejdůležitější Ústřední archiv zeměměřictví a katastru v Praze-Kobylisích. Z hlediska možností využít internetu je klíčový portál tohoto archivu (<http://archivnimapy.cuzk.cz>), dále mapový portál Výzkumného ústavu geografického, topografického a kartografického ve Zdíbech (<http://mapy.vugtk.cz>), mapový portál Geolabu (<http://oldmaps.geolab.cz>) a pro orotofotomapy z poloviny 20. století portál Cenia (<http://kontaminace.cenia.cz>). Indikační skici map stabilního katastru jsou pro Čechy dostupné na mapovém portálu ÚAZK (viz výše) a pro Moravu se Slezskem na adrese <http://www.mza.cz/indikacniskici>. Některá z těchto děl jsou dostupná i v rámci Integrovaného informačního systému památkové péče (<https://iispp.npu.cz>).

Prvním mapovým dílem s ambicí zachytit všechna sídla (města, městečka, vesnice, významné samoty) byla *Müllerova mapa Moravy (1716) a Čech (1720)*. Tato mapa má zásadní význam pro studium dějin osídlení, zatímco pro poznání krajiny jen velmi omezený, protože zachycuje pouze některé velmi výrazné součásti krajinné kompozice (například alej z Osova do Skřípele) a rovněž obsahuje pouze významné rybníky.

Prvním detailním mapovým dílem je tzv. *I. vojenské mapování*. Pro Čechy a Moravu bylo zpracováno v letech 1764–1768, pro rakouské Slezsko v roce 1763. Původní mapy

zhruba severní poloviny Čech, Moravy i Slezska byly v letech 1780–1783 nahrazeny novými mapovými sekce, přičemž staré se nedochovaly. Je potřebné zdůraznit, že I. vojenské mapování je pro studium většiny historické krajiny na našem území vůbec nejucennějším mapovým pramenem. Zachycuje totiž podobu krajiny na konci barokní epochy, v době, kdy teprve začínaly josefínské reformy (a v jižních částech ještě dříve), které následně do obrazu krajiny mnohde vnesly významné změny. Pouze zde je zachycena kompletní podoba rybníčních soustav před jejich hromadným rušením, stejně jako síť historických cest. Zakreslena je pochopitelně již i tehdy budovaná síť nových císařských silnic, ale stará cestní síť je zde stále čitelná. Současně je to období, kdy ještě existovala řada panských dvorů, které byly vzápětí rozparcelovány (či úplně zbořeny) a jejich půda rozdělena obyvatelům nových, tzv. raabizačních vesnic, z nichž jsou zde zachyceny pouze ty nejstarší. Nenahraditelnou hodnotu těchto map nesnižuje ani fakt, že nejsou geodeticky přesné, což je také důvodem, proč dosud nebyly plošně georeferencovány (a tedy využitelné formou připojení k dalším vrstvám v GIS a porovnáváním s mladšími mapami).

Ze souborů vojenského mapování je dnes nejvyužívanějším mapovým dílem konvolut *II. vojenské mapování* z let 1836–1840 (Morava a Slezsko), respektive 1842–1852 (Čechy) v měřítku 1:28 800. Kromě popsaných zdrojů je přístupné dokonce na portálu <http://mapy.cz>. Je již geodeticky velmi přesné, protože vzniklo generalizací a aktualizací map stabilního katastru (1824–1843, viz dále). Oproti nim tak obsahuje zákres nejstarších železničních tratí. Nomenklatura (místní názvy) také není úplně totožná s mapami stabilního katastru, přičemž některá jména byla vypuštěna, některá naopak přidána. II. vojenské mapování zachycuje podobu krajiny těsně před začátkem industrializace a urbanizace, což z něj činí rovněž nenahraditelný mapový pramen.

Zdánlivě jednoduché znázornění půdorysné struktury krajiny a o ní ležících vesnic na II. vojenském mapování je nenahraditelným zdrojem informací o povaze a rozsahu tehdejší zástavby i trasách a povaze cestní sítě a vodotečí i skládě a rozsahu základních porostních kultur.

Následující *III. vojenské mapování* Moravy a Slezska (1876–1878) a Čech (1877–1880) zahájilo vydávání map v měřítku 1:25 000. Toto mapování představuje velmi rozsáhlé mapové dílo, protože jeho aktualizace probíhaly až do 2. světové války. Existuje proto v několika různě starých verzích, z nichž většina není dostupná pro celé území. Původní mapové sekce byly barevné a byly objeveny teprve nedávno, ovšem pouze pro cca 2/3 území České republiky (rámcově vyjma pohraničí). Z nich byly odvozeny černobílé sekce map, které se ze stejných matric opakovaně tiskly, často bez aktualizací, přičemž jejich čitelnost bývá někdy problematická. Právě tyto tisky jsou nyní nejčastěji dostupné. Pouze pro vybrané části území České republiky byly ve 20.–30. letech 20. století zpracovány tzv. reambulované sekce, představující zcela nové topografické zpracování reality. Pro kompletní prověření, jaké časové vrstvy *III. vojenského mapování* jsou pro dané území dostupné, je nezbytná návštěva kobylického archivu.

Z *III. vojenského mapování* byly generalizací pořízeny tzv. *speciální mapy* v měřítku 1:75 000, které vycházely až do poloviny 20. století v mnoha vydáních, včetně dobových turistických map. Jsou výhodné při studiu většího území nebo tam, kde jsou v originálním měřítku dostupné jen hůře čitelné mapové sekce.

TOPO1952 představuje celoplošné mapové dílo z počátku 50. let 20. století, opět v měřítku 1:25 000. Jeho význam spočívá v tom, že zachycuje stav území před začátkem (respektive v samém počátku) zásadních změn, které přinesl komunistický režim. Z hlediska sídelní struktury ukazuje rozsah historických intravilánů měst a vesnic před začátkem výstavby panelových sídlišť, tedy v intencích tradičního urbanismu (to platí též o již zakreslených nejstarších sídlišťích ve stylu tzv. socialistického realismu). Krajina je zachycena před výstavbou většiny přehrad a masivním nástupem povrchové těžby uhlí. Mapy také ukazují, jak rychlá byla po roce 1945 (1948) destrukce dříve etnicky německého pohraničí a vojenských prostorů, protože řada sídel zde již zakreslena není (protože zanikly nebo existovaly v torzální podobě).

Význam topografických map z 50. let 20. století je posílen faktem, že jeho analogií jsou *ortofotomapy* z přibližně téže doby. *Letecké snímkování* začalo již ve 30. letech 20. století, ale jeho těžiště leželo až v 50. letech. Historické ortofotomapy, uložené ve Vojenském topografickém ústavu v Dobrušce, byly nedávno zdigitalizovány a s maximální přesností georeferencovány, takže se staly zásadním a snadno dostupným mapovým pramenem.

V 60. letech 20. století byly potom pro celé území zpracovány velmi podrobné *vojenské topografické mapy* 1:10 000, které s příslušnými aktualizacemi využívala armáda až do nedávné doby. Toto mimořádné dílo bylo před nedávnou skartací zdigitalizováno, ale dosud není na internetu dostupné.

V civilní sféře je od 2. poloviny 20. století k dispozici soustava tzv. *základních map* v měřítcích 1:10 000, 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000, respektive ještě větších. Mají význam především pro sledování nejnovějších změn v území a v aktualizované podobě slouží především jako mapový podklad. S ohledem na vysokou podrobnost je samozřejmě nejdůležitější mapové dílo v měřítku 1:10 000, které je jako tzv. ZABAGED dostupné též mapovými službami.

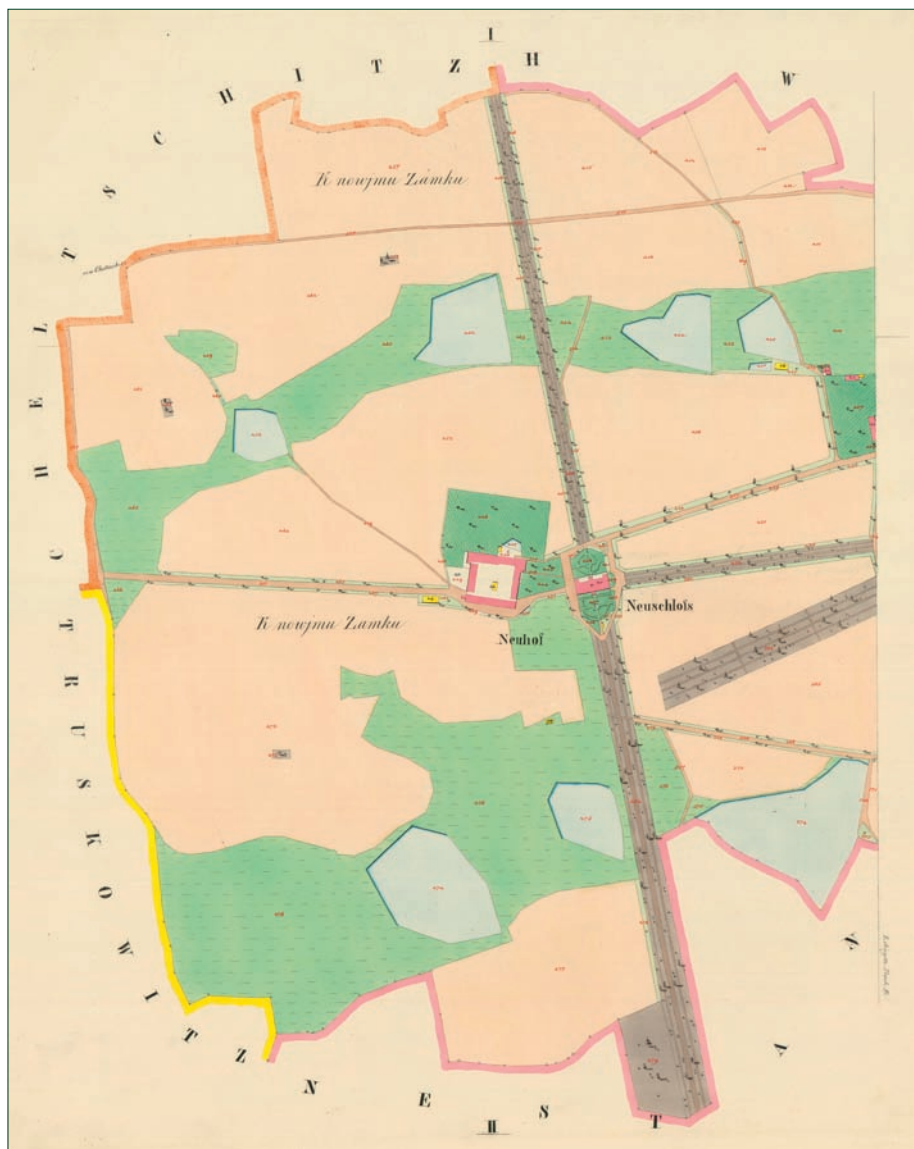
Celoplošná katastrální mapová díla

Na rozdíl od topografických map mají význam především pro detailní studium sídel, a to včetně například zámeckých parků a podobných jevů, které zachycují v dostatečné podrobnosti.

Mapy stabilního katastru z let 1824–1843 v měřítku 1:2880 jsou unikátním mapovým dílem, které svou přesností a podrobností představuje nenahraditelný zdroj informací o uspořádání krajiny a dokonce i pokud jde o charakter veškeré tehdy existující zástavby, a to jak ve městech a vesnicích, tak ve volné krajině. Mapy stabilního katastru existují v několika exemplářích pro každou tehdejší katastrální obec (katastrální území). Pro studium se nejlépe hodí tzv. *císařské otisky*. Tyto barevné mapy v měřítku 1 : 2880 zachycují naprosto přesně aktuální stav daného sídla i celého katastru, bez pozdějších změn, s parcelními čísly. Pouze pro celé dříve etnicky německé jižní pohraničí od Železné Rudy po Břeclav se císařské otisky v ÚAZK nezachovaly; totéž platí pro některá jednotlivá katastrální území i mimo tuto oblast. V těchto případech je nutno využít tzv. *originály* map stabilního katastru, které spravuje rovněž ÚAZK, jsou však uloženy v depozitáři v Libočanech u Žatce a jejich předložení k badatelským účelům je spojeno s určitou čekací dobou (tato v dřívějších letech limitující skutečnost ale při studiu využívajícím mapový portál ÚAZK již neplatí). Tyto listy jsou rovněž barevné, obsahují však i barevně odlišné zákresy pozdějších změn. Některá z těchto katastrálních území jsou přímo v ÚAZK dostupná v černobílé kopii základních matric jako tzv. *mapy soudní* (bez parcelních čísel) aj. Jako náhrada originálů mohou sloužit i tzv. *indikační skici* stabilního katastru, uložené ve Státním ústředním archivu v Praze a Moravském zemském archivu v Brně. Jsou rovněž barevné, často také se zákresy pozdějších změn, s parcelními i popisnými čísly, neobsahují však intravilány větších měst, které jsou vyčleněny na samostatných listech ve dvojnásobném měřítku (1 : 1440).

Na císařských otiscích, originálech a indikačních skicích stabilního katastru je jednotně barevně rozlišena zástavba podle základního použitého stavebního materiálu, což může napomoci i k přibližnému odhadu stáří mnohých staveb (zděné, přesněji nespalné stavby jsou vybarveny růžově, dřevěné, přesněji spalné stavby žlutě; v případě zámků, kostelů apod. jsou užity sytější odstíny týchž barev). Dále jsou barevně a graficky pojednány zahrady, sady, louky, pastviny, vinice, lesy, cesty, silnice. Vykresleny jsou komunikace, meze, aleje, vodní toky a plochy. Pro studium krajiny jsou mapy stabilního katastru nenahraditelné též proto, že poskytují nejstarší podrobný zakres plučiny. Přesnost map je s ohledem na dobu vzniku obdivuhodná, takže lze tehdejší stav velmi přesně porovnávat se současnými mapovými podklady (často jsou i ve stejném měřítku – 1:2880) a sledovat i změny půdorysných tvarů a rozměrů dochované zástavby i parcel se situací v době vzniku map.

V ÚAZK jsou dále uloženy mladší *katastrální mapy* od 2. poloviny 19. století přibližně do poloviny 20. století. Nejmladší katastrální mapy zde uloženy nejsou. Aktuální katastrální mapa je pro každého dostupná na webu ČÚZK (<http://nahlizenidokn.cuzk.cz>) a pro uživatele GIS také formou mapové služby téhož poskytovatele.

Výřez z mapy Stabílního katastru z roku 1837 zachycující výraznou krajinnou kompozici, v níž osouň vedená hlavní alej spojuje Lázně a kapli sv. Maří Magdaleny s Novým zámkem o Libějovicích a poutním kostelem Jména Panny Marie na Lomci (KPZ Libějovicko-Lomecko).

Výřez mapy teplického panství z konce 18. století, sbírka NPU. I když jde o schéma, je zde jasná trasa tehdy významné zemské stezky do Saska a rámcový rozsah hraničních lesů, povaha krajiny a cestní síť je pro pochopení krajiny v době bitvy klíčová (KPZ bojiště u Přestanova, Chlumce a Varvažova).

Mladší vývoj až do současnosti lze dobře sledovat zejména na souboru tzv. *Státních map odvozených* (SMO) v měřítku 1:5 000, jejichž první vydání z 50. let 20. století zachycuje ještě nikoli aktuální stav, ale situaci před rokem 1939. Další vydání SMO pak již vždy zachycovala aktuální stav. Rovněž SMO jsou nyní dostupné přes internet. Mapový portál ÚAZK zpřístupňuje jejich 1. vydání, mapová služba ČÚZK naopak jejich novější verzi.

Jedinečná mapová díla

Kromě výše popsaných mapových děl celoplošného charakteru, dostupných víceméně pro celé území státu, nelze opomenout ani jedinečná mapová díla, zpracovaná pro některá panství (dominia) nebo jejich části. Čím výraznější je historická krajinná kompozice, tím je větší pravděpodobnost, že pro její provedení či zachycení vznikla speciální kartografická díla. Takové mapy existují například pro Čimelicko, Žehušicko, Novohradsko i další území. Je logické, že přínos takových map pro poznání vývoje krajinného výseku může být ještě větší než u celoplošných mapových děl. Na rozdíl od nich však nemusejí vždy zachycovat stav ve své době existující, ale též plánovaný, který nebyl realizován. Při interpretaci těchto map je proto namísto zvýšená opatrnost a kombinace s písemnými i jinými prameny.

Existenci jednotlivě zpracovaných map je nezbytné prověřovat zejména ve státních oblastních či okresních archívech.

Při využití všech historických (i současných) mapových podkladů je nezbytné dodržovat reprodukční práva.

5.3 Pokyny pro naplňování standardizovaného záznamu o KPZ

Obsah standardizovaného záznamu – evidenčního listu – je třeba připravit s vědomím dlouhodobé platnosti informací. Při zpracování standardizovaného záznamu je proto třeba disciplinovaně dodržovat terminologickou logiku a při stylizaci textu se vyhýbat beletristickým formám i emotivně podbarveným adjektivům. Stejně tak je žádoucí text abstrahovat od pomíjivých nebo dvojznačných výrazů.

Standardizovaný záznam o KPZ sestává z osmi tematických oddílů, označených velkými písmeny, vnitřní strukturu určují průběžně číslované body, jejichž obsahová náplň odpovídá věcné povaze příslušných tematických skupin. Sestava oddílů je volena tak, aby odlišila fakta transportovaná do standardizovaného záznamu nezávisle na zpracovateli od obsahové náplně, která představuje vlastní odborný vklad zpracovatele.

Tematický oddíl A) váže na dokument o vyhlášení KPZ a je určen pro základní údaje počínaje názvem přes evidenční číslo až po dokument o prohlášení. Tematické oddíly B) a C) jsou věnovány administrativním údajům a lokalizaci. Vzhledem k jejich povaze budou do standardizovaného záznamu o KPZ generovány přímo z IISPP. Metodika vychází z předpokladu, že provázání aplikací IISPP postupně zkvalitní natolik, aby generování příslušných údajů umožnilo a při naplňování standardizovaného záznamu o KPZ je nebylo nutné mechanicky vypisovat.³⁵⁾

Základ automatického exportu údajů tvoří vektorizovaná hranice KPZ v mapovém projektu oborového GIS. Tyto vektorové hranice byly digitalizovány s přesností katastrálních map v rámci odborné činnosti útvarů evidence, dokumentace a informačních systémů NPÚ v období 2010–2012. Protože popis hranice při vyhlášení v období 1992–2002 byl založen na mapách větších měřítek a MK detail katastrální mapy nevyžadovalo, bylo na mnoha místech nutné katastrální detaily ověřit a interpretovat. Pro vlastní výkon státní správy na základě památkového zákona je přesnost ve vztahu ke katastrální mapě nezbytná. Hranice vektorizovaná v prostředí GIS je předpokladem automatického zobrazení informací o tom, na území kterých krajů, obcí, částí obcí a katastrálních území se KPZ rozkládá. Díky provázanosti aplikací IISPP dojde k automatickému propojení s údaji o orgánech státní správy, územně příslušných pro výkon státní památkové péče (obec s rozšířenou působností – ORP).

Tematické oddíly D) E) představují oborově stěžejní část standardizovaného záznamu o KPZ. Tematický oddíl D) je určen pro základní věcné a odborně velmi významné údaje o KPZ, které obsahují charakteristiku krajiny včetně přírodních poměrů, podávají informaci o historickém vývoji a kulminují popisem a fotodokumentací současného stavu a charakteristických dochovaných jevů. V tematickém oddílu D) je kladen důraz na pregnantní vyjádření předmětu památkové ochrany a pamatováno je i na významné kom-

³⁵⁾ V době přípravy této metodiky bohužel nebyl dokončen digitální nástroj k provázání údajů v Ústředním seznamu nemovitých kulturních památek, aplikaci Tritius pro dokumentační sbírky a přímá vazba na oborový GIS. Pilotní evidenční listy byly proto s cílem obsahové úplnosti v těchto oddílech vyplněny ještě mechanicky. Dořešení digitálních vazeb NPÚ není předmětem tohoto projektu, avšak metodika s tím počítá a po zavedení nové praxe nebude nijak kolizní.

ponenty nebo součásti s kulturně-historickými informacemi, které sice zanikly, ale jsou známé a důležité. Ve vazbě na ÚSKP jsou pak v této tematické skupině zmíněny národní kulturní památky (NKP), kulturní památky (KP) památkové rezervace a památkové zóny sídelního typu (PR, PZ) a jejich ochranná pásma (OP NKP, OP KP, OP PR a OP PZ). Dále jsou v této tematické skupině uvedeny ostatní architektonicky cenné stavby nebo ostatní historicky významné objekty a významné krajinné dominanty, definované na základě pojmů uvedených v terminologickém slovníku.

Kromě základních přírodních charakteristik a vybraných geografických údajů je do standardizovaného záznamu o KPZ zařazen samostatný tematický oddíl F) věnovaný zájmům státní ochrany přírody. Předpokládá se převzetí dat z resortu MŽP s tím, že údaje o zvláště chráněných územích přírody, chráněných územích Natura 2000 a památných stromech budou přejímána z Ústředního seznamu ochrany přírody (ÚSOP) a údaje o přírodních parcích a VKP z odborů životního prostředí územně příslušných obcí s rozšířenou působností (ORP).

Standardizovaný záznam je koncipován jako ucelený dokument. Informace o dostupné literatuře a dokumentaci k jednotlivým KPZ jsou soustředěny do tematického oddílu G) s tím, že u dokumentace se předpokládá i uvedení místa uložení. Závěrečný tematický oddíl H) soustřeďuje technické a zpracovatelské informace, které zahrnují počet stran, údaje o zpracovateli (zpracovatelích) a záznam o aktualizaci.

Zpracování standardizovaného záznamu o KPZ tedy zahrnuje transport údajů z IISPP, GIS a ÚSOP a odbornou práci, která se soustředí na jasné, věcné a vyčerpávající informace o území KPZ. Pro dosažení shodného přístupu platí při naplňování jednotlivých rubrik v rámci příslušných tematických oddílů následující zásady a pokyny:

A) ZÁKLADNÍ ÚDAJE

1. Název KPZ

Jedná se o název podle příslušného předpisu, jímž byla KPZ vyhlášena. Lze uvést i další, např. zkrácený a v praxi stabilizovaný pojem či zkratku (například „LVA“ pro „Lednicko-valtický areál“)

2. Evidenční/rejstříkové číslo

Jde o evidenční/rejstříkové číslo, pod nímž je KPZ vedena v Ústředním seznamu kulturních památek ČR (dále jen „ÚSKP“). Přehled prohlášených KPZ a jejich rejstříkových čísel je uveden v příloze 7.1, která je součástí metodiky.

3. Platný právní předpis o prohlášení KPZ

Jedná se o plný název právního předpisu, jímž byla KPZ prohlášena. Na kopii právního předpisu, uloženou v MIS, lze odkázat identifikátorem dokumentu v MIS. Obdobně lze odkázat na kopie mapových příloh právního předpisu.

B) ADMINISTRATIVNÍ A ÚZEMNÍ ÚDAJE

Jde o základní administrativní údaje automaticky generované z obecného oborového informačního systému. Do doby plné funkčnosti aplikace Památkový katalog je potřebné údaje vypsát mechanicky.

4. Kraj (kraje)

Kraj je územní celek se samosprávnými kompetencemi.³⁶⁾ V České republice je 14 samosprávných krajů (Praha, Středočeský, Jihočeský, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Královéhradecký, Pardubický, Vysočina, Jihomoravský, Zlínský, Olomoucký a Moravskoslezský). V evidenčním listu se uvede název samosprávného kraje (krajů).

5. Okres (okresy)

Okres je územněsprávní jednotka středního stupně, menší než kraj a větší než obec. S účinností od 31. 12. 2002 sice v rámci reformy územní správy skončila účinnost okresních úřadů, obvody okresů jsou ale zachovány pro agendové a statistické potřeby nejrůznějších státních agend a jsou udržovány i v informačním systému státní památkové péče. V evidenčním listu se uvede název okresu (okresů) podle konkrétní situace.

6. Obec (obce) s rozšířenou působností (ORP)

Jedná se o obec s rozšířenou působností státní správy, včetně základní působnosti na úseku státní památkové péče (s výjimkou obnovy národních kulturních památek). ORP rovněž mají významné kompetence na úseku státní ochrany přírody a krajiny, nejde-li o ZCHÚ. Územní rozsah jejich rozšířené působnosti vymezují správní obvody. Obecními úřady obcí s rozšířenou působností jsou městské úřady nebo magistráty, protože všechny obce s rozšířenou působností jsou města. V evidenčním listu se uvede název správního obvodu (obvodů) obce s rozšířenou působností.

7. Obec s pověřeným obecním úřadem (POÚ)

Jde o obec, jejíž obecní úřad vykonává v rámci přenesené působnosti státní správu v určitých agendách na vymezeném území.

Pokud zákon nestanoví jinak, rozhoduje pověřený obecní úřad ve správním řízení o právech a právech stanovených povinnostech fyzických a právnických osob v prvním stupni. Z hlediska péče o KPZ mají například významné kompetence pro významné krajinné prvky a památné stromy. Obce s POÚ rovněž vykonávají působnost stavebního úřadu; ty jsou však i v dalších vybraných obcích. Většina obcí s pověřeným obecním úřadem jsou města nebo městyse.

³⁶⁾ Česká republika je od roku 1960 členěna do osmi krajů podle zákona č. 360/1960, o územním členění, které dosud nebyly oficiálně zrušeny (Praha, Středočeský, Jihočeský, Západočeský, Severočeský, Východočeský, Jihomoravský, Severomoravský). Pro účely státní památkové péče se však používá výhradně členění do 14 krajů, jak vznikly od 1. ledna 2000 na základě zákona č. 347/1997 Sb., se samosprávnými kompetencemi podle zákona č. 129/2000 Sb, o krajích (krajské zřízení) a jak je uvádí tato rubrika.

V evidenčním listu se uvede název správního obvodu (obvodů) obce s pověřeným obecním úřadem.

8. Obec (obce)

Obec je základní jednotka veřejné správy. Pravomoc plnit vedle samosprávných funkcí i vymezené úkoly státní správy je jí, jakožto územní veřejnoprávní korporaci, svěřena zákonem, a to v míře podle stupně (těž typu) obce.

Odstupňování obcí z hlediska podílu na státní správě je nastaveno tak, že obcí I. stupně je každá obec, obcí II. stupně je obec s pověřeným obecním úřadem a obcí III. stupně obec s rozšířenou působností. Z hlediska péče o krajinu mají obce I. stupně s výjimkou ZCHÚ kompetence například k povolování kácení dřevin, uložení náhradní výsadby a vedení přehledu pozemků vhodných k náhradní výsadbě.

V evidenčním listu se uvedou názvy všech obcí, na jejichž území KPZ zasahuje.³⁷⁾

9. Část (části) obce

Část obce (v tradiční terminologii osada) je evidenční územní jednotka tvořená objekty evidovanými samostatnou řadou domovních (popisných i evidenčních) čísel. Od přelomu 20. a 21. století jsou části obce rovněž definovány hranicemi.

V evidenčním listu je třeba uvést název všech částí obce (obcí), na jejichž území KPZ zasahuje, a to v uspořádání podle příslušnosti k obcím.

10. Katastrální území

Katastrální území je územní technická jednotka, kterou tvoří soubor nemovitostí, místopisně uzavřený a evidovaný jako celek v katastru nemovitostí. Pozemky označované jako parcely jsou v katastru nemovitostí číslovány buď ve dvou řadách (parcely stavební a pozemkové), nebo v řadě jediné.

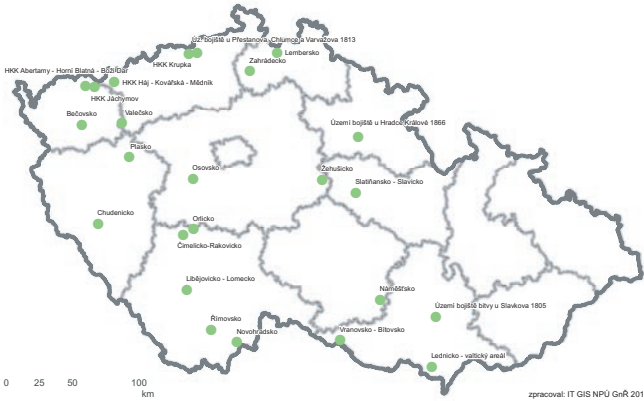
V evidenčním listu je třeba uvést názvy všech katastrálních území, na nichž se KPZ rozkládá. Seznam dotčených parcel se vzhledem k rozloze KPZ v rámci administrativních údajů nevyepisuje (šlo by o tisíce parcel, jejichž výčet se navíc může měnit při dělení parcel nebo realizaci komplexních pozemkových úprav).

C) LOKALIZACE

11. Orientační zobrazení KPZ v území ČR (mapka)

Pozice jednotlivých KPZ na území ČR bude vyznačena v jednotné podkladové mapce se schematickým zobrazením hranic samosprávných krajů. Příslušná KPZ bude v této mapce označena zeleným bodem a názvem.

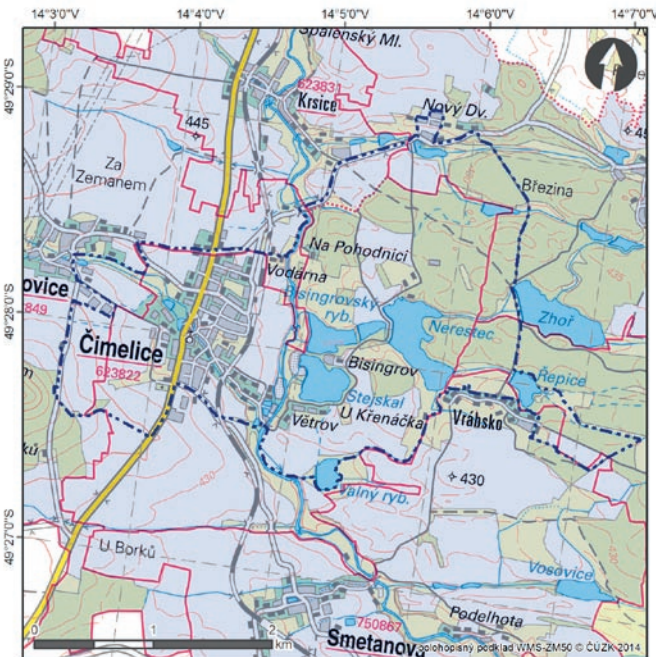
³⁷⁾ Slovo „obec“ je nutno užívat pouze pro označení celého území příslušné administrativní kategorie, nebo pro orgány obce. Často nesprávně používá pro označení jakéhokoli sídla, dokonce i takového, které sídlem obce není a ani v minulosti nebylo. Slovo obec nepatří do urbanistické či sídelní terminologie; tam je třeba užívat pojmy město, městyš, ves (vesnice), víska.

Mapa s bodovým označením všech krajinných památkových zón podle stavu u v roce 2014. V rámci standardizovaného záznamu bude vyznačena pouze ta KPZ, které se záznam týká.

12. Rozsah KPZ se znázorněním katastrálních území

Jednotlivé KPZ budou dokumentovány mapou se zeměpisnými souřadnicemi, v níž jsou vyznačeny hranice obcí, katastrálních území, popřípadě i částí obce. Jako podklad bude použit výřez z topografické mapy s uvedením copyrightu (ČÚZK). Měřítko mapky bude grafické, reálná velikost měřítka při tiskové straně A4 zvolena optimálně dekadicky v rozmezí 1:10 000 až 1:75 000.

Příklad přehledné mapy KPZ vzhledem k přítiskem hranice KPZ do Základní mapy ČR, která již obsahuje hranice obcí (plná fialová linie) i katastrálních území (tečkovaná fialová linie), nikoli však hranice částí obcí. Všechny tyto hranice lze generovat přímo v GISu IISPP na základě polygonů RSO (Registru sčítacích obvodů).

13. Plošná rozloha

Uvede se informace o celkové ploše území KPZ v hektarech s převodem na km². Údaj se zjistí odečtem z geografických informačních systémů (GIS), jako plocha polygonu vymezeného hranicí KPZ.

14. Nadmořská výška

Nadmořská výška determinuje nejen historický vývoj osídlení, ale díky odlišnému potenciálu nížiny a vrchoviny i formování komponovaných krajín. Z toho důvodu má smysl sledovat nadmořskou výšku KPZ, případně i její vertikální členitost.

Orientační údaje o hodnotě nejnižšího a nejvyššího místa, případně dalších výškových významných bodů, lze většinou zjistit z topografických map. Přesnou představu o výškovém členění KPZ podává digitální model terénního reliéfu. Standardním postupem jsou v GIS nástroje prostorové (zonální) statistiky. Pomocí nich lze vypočítat minimální, maximální nebo průměrnou (aritmetický průměr) nadmořskou výšku. Dále se ve stejném kroku obvykle počítá i směrodatná odchylka a rozpětí nadmořských výšek, které popisuje výškovou členitost. Čím větší takové rozpětí je, tím výraznější jsou změny nadmořské výšky na území sledované plochy.

Nejdůležitějším parametrem je podrobnost použitého digitálního modelu terénního reliéfu (DEM). Například volně dostupný DEM od firmy Gisat s. r. o. má rozlišení 100 metrů. To znamená, že jedna buňka rastrového DEM má hranu 100 metrů. Výsledek je při použití takového modelu velmi hrubý, obecně platí, že je vhodné použít nejpodrobnější DEM, jaký je dostupný.

V programu ArcGIS lze využít nástroj Zonal Statistics as table. Je součástí sady nástrojů Spatial Analyst Tools / Zonal, jako vstup se použije vektorová vrstva polygonů definujících plochu jednotlivých KPZ. Dalším vstupem je pak rastrový DEM, který reprezentuje nadmořské výšky. Výstupem je pak tabulka, kde je ke KPZ přiřazena průměrná, minimální a maximální nadmořská výška, její směrodatná odchylka hodnot a rozpětí.

Pro stávající KPZ byl přehled vytvořen hromadně a je uveden v příloze 6.2 této metodiky, při prohlášení dalších KPZ lze postupovat výše uvedeným způsobem.

D) ZÁKLADNÍ VĚCNÉ ÚDAJE O KPZ

15. Celková charakteristika krajiny včetně přírodních poměrů

Jde o základní souhrnnou informaci o KPZ, v níž se ozřejmí poloha v rámci České republiky. Možný je odkaz na nejbližší větší město, zmínit lze i vztah k jiným větším městům nebo vesnicím, pokud je to z hlediska příslušné KPZ důležité či přínosné. Následuje stručný popis přírodních poměrů: geomorfologie (s povinným uvedením geomorfologického okrsku a celku), půdních poměrů a klimatu, doplněný informací o současném využívání krajiny, včetně míry zachovalosti jejích přírodních hodnot.

Dále se uvede základní charakteristika KPZ z hlediska typologie sídel (měst, vesnic, popř. samot), jejich četnosti a v obecné rovině i podílu na hodnotách KPZ. Na tuto cha-

rakteristiku naváže sdělení o významných dochovaných a vizuálně patrných součástech a jevech, jejichž existence bude následně rozvedena v tematických oddílech E) a F).

Doporučená délka celkové charakteristiky 300–500 slov.

Při popisu přírodních poměrů se doporučuje použít následující zdroje:

Ústřední seznam ochrany přírody (ÚSOP): <http://drusop.nature.cz/>

HRNČIAROVÁ, T., MACKOVČIN, P., ZVARA, I. et al. (2009): Atlas krajiny České republiky = Landscape atlas of the Czech Republic [kartografický dokument]. – Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, 331 s.

Geomorfologie

Nejefektivnějším řešením je zobrazení hranic geomorfologických jednotek v GIS formou mapové služby v rámci Národního geoportálu INSPIRE, protože to jedině zaručí jejich zobrazení v potřebném měřítku.

Demek J., Mackovčín P. [eds.] et al. (2006): Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny. – 2. vydání, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, pracoviště Brno.

Demek J., Balatka B., Kirchner K., Mackovčín P., Pánek T., Slavík P. (2009): Geomorfologické poměry – In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara I. et al.: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, s. 118–121.

Mackovčín P., Balatka B., Demek J., Kirchner K., Slavík P. (2009): Geomorfologické jednotky. In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara I. et al.: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, s. 122–125.

Pedologie

Němeček J. et al. (2001) Taxonomický klasifikační systém půd ČR. – Česká zemědělská univerzita, Praha.

Sedláček J., Janderková J., Šefrna L. (2009): Půdní asociace. – In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara I. et al.: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí ČR, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, s. 134–139.

Typy přírodních krajiny

Kolejka J. (2009): Typy přírodní krajiny. In: Hrnčiarová, T., Mackovčín, P., Zvara I. et al.: Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha; Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, Průhonice, s. 155–156.

Klimatické údaje

Quitt, E. (1971): Klimatické oblasti Československa. – *Stud. Geogr.*, Brno, 16: 1–73.

16. Kategorie KPZ

Pro účely naplňování standardizovaného záznamu se využije terminologie tří kategorií kulturní krajiny podle výsledků zasedání Výboru světového dědictví v Santa Fé (USA) v roce 1992³⁸⁾. Kategorie byly blíže představeny v kapitole o širším kontextu ochrany

³⁸⁾ Viz též kapitola č. 2.3.1. této metodiky.

kulturní krajiny a v terminologickém slovníku (zde jsou znovu připomenuty jejich názvy, neboť metodika s nimi dále pracuje a odkazuje na jejich specifika:

- komponovaná kulturní krajina navržená a vytvořená záměrně člověkem,
- organicky vyvinutá krajina:
 - a) reliktní, též „zkamenělá“ krajina,
 - b) kontinuální, stále se vyvíjející krajina,
- asociativní kulturní krajina.

Zařazení do konkrétní kategorie (či kategorií) je třeba stručně ozřejmit a odůvodnit. K tomu účelu lze využít vysvětlení podstaty jednotlivých kategorií v příslušných heslech terminologického slovníku. V rámci kategorie je žádoucí krajinu typologicky specifikovat.

U komponované krajiny vyjádřit slohové a výrazové souvislosti (například barokní mystická krajina) a zdůraznit ty součásti, které se podílejí na její kompozici. Může jít o významný stavební komplex (zpravidla zámek) nebo další složky a místa, od nichž se kompozice odvíjí nebo se do kompozice zapojují (dominantní přírodní útvar, vodní tok, stavba, socha, aj.).

V případě kontinuálně se vyvíjející organické krajiny je důležité vystihnout průnik osídlení a způsobu obhospodařování, který se promítá a uchovává v obrazu krajiny. Pokud se obhospodařování váže na určitá sídla, je třeba je zmínit, neboť většinou obsahují relevantní stavební památky. U reliktní krajiny je důležité soustředit se na způsob obhospodařování, který zanikl v důsledku náhlé změny nebo postupného utlumení, ale promítl se do obrazu volné nebo sídelní části krajiny a jeho průmět v něm zůstal uchován a zpravidla jej připomínají i dochované stavební a jiné památky.

U asociativní krajiny se vysvětlí asociativní podstata působení ideových, citových a hmotných faktorů, která se obvykle váže na událost či příběh (například bitva) nebo specifickou náplň utváření vyplývající z charakteristického způsobu využívání (například poutní nebo lázeňská krajina) a připomínající zvyky a tradice.

Podstatu KPZ je potřebné vystihnout a zařazení do kategorie zdůvodnit tak, aby přispělo k definování předmětu památkové ochrany a tudíž i nastavení správných ochranných podmínek. Vzhledem k tomu, že kategorie se ve většině KPZ prolínají nebo doplňují, je žádoucí také vyjádřit, která z kategorií je převažující nebo zda jsou důvody pro zařazení do více kategorií vyrovnané.

17. Historický vývoj území

Uvede se stručný přehled historie území s informacemi, které se vztahují k podstatě a hodnotám KPZ. Důležité jsou také údaje, které vývoj území přibližují v celkovém historickém kontextu (například první zmínka o městě, vesnici nebo panském sídle, doklady známých etap osídlení zjištěné archeologickými průzkumy, vliv určité dějinné události na vývoj území). Do textu je také třeba zařadit informace o založení nebo zániku sídel, výstavbě důležitých objektů a vývoji charakteristických struktur. Text by měl být v maximální míře výstižný, věcný a konstatační.

V textu je třeba vystihnout, které etapy měly z hlediska historie a současného vzhledu KPZ podstatný význam. Zdůraznit je třeba údobí, v němž nebo v nichž se odehrávaly významné etapy utváření. Jedná se o etapy, v nichž vznikla důležitá sídla, stavby, zahradní a parková díla, obory a bažantnice, vodohospodářská plošná a liniová díla aj. nebo došlo k jejich zásadní přeměně. Pokud jsou známy, uvedou se rovněž údaje o založení či změnách tras komunikací, včetně vývoje charakteru vegetačních doprovodů. Zmínit lze rovněž etapy, které měly podstatný vliv na strukturu půdního fondu a zastoupení kultur i jejich změny. V souhrnné stručné rekapitulaci je potřebné výslovně zdůraznit, která historická etapa, případně působnost určité osobnosti, je pro současný obraz KPZ nejdůležitější.

Obecně je při výkladu historie nutné sledovat, jak s textem koreluje popis současného stavu a jak na tuto rubriku navazují další informace, a to: charakteristika dochovaných jevů uvedená pod bodem č. 18, popis fotografického zdokumentování pod bodem č. 19 a vymezení předmětu památkové ochrany pod bodem č. 20. Stejně tak je potřebné jasně uvést, které významné objekty zanikly. Jde o závažnou informaci z toho důvodu, že zaniklé objekty a struktury či pohledové vazby nejsou v současnosti vizuálně zjevné. Obhajovat je a chránit nebo doporučovat jejich regeneraci by bez potřebných informací nebylo možné.

I v popisu historického vývoje je třeba reflektovat kategorie krajiny definované pod bodem č. 16 a soustředěně se zaměřit na ty informace, které jsou pro danou kategorii určující.

U komponované krajiny je proto nezbytné zdůraznit tu historickou etapu, v níž kompoziční úpravy probíhaly, včetně jména majitele panství, v mladším období správce území či novodobých majitelů nemovitostí. Je vhodné uvést také podíl dalších osobností, s jejichž projekční, výtvarnou nebo realizační účastí se úpravy krajiny uskutečnily. Cenný údaj představuje konkrétní datum (letopočet) některého krajinářského počínu, založení, výstavby či prvního využívání konkrétního objektu. Naproti tomu text standardizovaného záznamu není nutno zatěžovat obsáhlými výpisy rodových dějin a genealogických informací, pokud se jako milníky nepromítly do obrazu krajiny. Důležitý údaj může znamenat darování objektu při příležitosti svatby, koncepční záměr spojený s právním opatřením vládnoucí osobnosti, návrat vlastníka panství z cest a aplikace při ní získaných poznatků apod.

U reliktní, organicky vyvinuté krajiny je důležité soustředit se hlavně na charakteristiku období, v němž došlo k ukončení vývojového procesu včetně příčiny, ať již měla podobu prudké změny nebo se vrstvila v průběhu určitého časového úseku. Pokud je reliktní krajina definována včetně dobových technologií, zmíní se o jaké technologii šlo. U méně běžných lze zmínit, v čem spočívala jejich specifická a určující vliv na formování krajiny.

U krajiny kontinuálně se vyvíjející je třeba historický vývoj vystihnout optimálně v celé šíři s důrazem na období, v němž se formovaly hlavní zjevné hodnotné součásti, aktivní a platné i v současné době, spojené s tradičním způsobem života a dokumentující postupný vývoj krajinného prostředí. Informace z rodinného života vlastníků panství nebývá zásadní, výjimku představují osobnosti, které iniciovaly nebo ovlivnily zavedení a provozování dobových hospodářských postupů, podmiňujících utváření krajiny a její

Panoramatický pohled na Nové Hradky s jeho historickými dominantami na vedutě Joana Venuta; mírná stylizace umožnila zachytit i další významné stavby širšího krajinného kontextu; Österreichische Nationalbibliothek, Vídeň (KPZ Novohradsko).

následující vývoj.

V případě asociativní krajiny je třeba objasnit údobí, v němž na území začaly působit ideové, citové a hmotné faktory, které jsou zdrojem jeho asociativní podstaty. Známosti historie území a proměny vlastnictví v dobách mimo hlavní událost je přitom žádoucí zmínit rámcově. Pokud je asociativní podstata prolnta s atributy komponované nebo organicky vyvinuté krajiny, je třeba v popisu historického vývoje vystihnout i jejich hlavní etapy.

Doporučená délka kapitoly věnované historickému vývoji 700–1500 slov.

18. Současný stav a charakteristika dochovaných jevů

Kapitola je určena pro věcné popisné informace o hlavních dochovaných krajinných kompozicích, jevech, významných nemovitostech, tj. stavbách nebo pozemcích, které jsou pro vzhled a hodnocení KPZ určující a doplňující. Je žádoucí poukázat i na jevy torzální, reziduální či zaniklé, a to zejména v případě, že jejich budoucí regenerace či dokonce rekonstrukce je reálná a žádoucí. Pro daný účel je nutno ověřovat soulad s obsahem kapitol 16 a 19.

U specifických kulturních krajin je popis analogicky zaměřen na součásti krajiny, tvořící její hodnotový základ. Například u rybníční krajiny se detailněji popíší vodní díla a související technické součásti i liniové stavby; u montánních krajin se uvedou štoly, portály, doklady povrchové těžby a související umělé zásahy v krajině; u zemědělských krajin strukturálně výrazné plučiny, terénní terasy, zastoupení specifických kultur jako jsou vinice, sady, chmelnice apod.

U komponovaných krajin je nezbytné popis uvést sdělením, které součásti mají na krajinné kompozici primární podíl a návazně je detailněji popsat. Další části KPZ, představované zpravidla kontinuálně se vyvíjející zemědělskou krajinou, je třeba rovněž popsat z hlediska kulturních a přírodních hodnot, které ji formovaly a nadále v ní existují.

U organicky vyvinutých krajín, a to reliktních i kontinuálně se vyvíjejících, je důležité soustředit se na hlavní zjevné hodnotné součásti, reliktní i aktivní s tím, že jsou napojeny na tradiční způsob života a dokumentují postupný vývoj krajinného prostředí.

U asociativních krajín je třeba popsat ideové, citové a hmotné faktory, které jsou zdrojem jeho asociativní podstaty včetně objektů a jevů s přímou vazbou na událost či příběh, který připomínají v krajinném kontextu.

Je nezbytné zdůraznit, že text popisující současný stav a charakterizující dochované jevy, by měl být maximálně věcný a terminologicky i lokačně co nejpřesnější. Tento text by měl obsahovat i hodnocení, tj. zdůraznit dochované autentické hodnoty a jejich význam v současném stavu celku. Zmínit je žádoucí i případné recentní změny ovlivňující celistvost KPZ.

Doporučená délka 500–1500 slov v závislosti na typu KPZ, diverzitě hodnot a rozsahu i členitosti území.

19. Grafické schéma kulturních hodnot KPZ

Standardizovaný záznam KPZ doplní schéma kulturních hodnot KPZ v rozsahu maximálně 1 tiskové stránky A4. Jako podklad pro grafické schéma bude použita mapa ZABAGED (základní báze geografických dat) se stínovaným modelem reliéfu, v níž bude vyznačena hranice území KPZ, plocha sídla nebo sídel a významné stavební objekty, významné plošné části historické kulturní krajiny a významné liniové stavební i vegetační části historické kulturní krajiny.

Ve vazbě na všechny tyto součásti se do schématu vyznačí stěžejní kompoziční osy a vazby v případě KPZ zařazené do kategorie komponované krajiny, body, místa, lokality, na nichž jsou soustředěny hlavní zdroje asociativního působení, pokud jde o KPZ v kategorii asociativní krajiny a určující identifikátory organického vývoje, například uzlové body osídlení, lokality, plochy dokumentující kontinuální způsob obhospodařování, reliktní lokality a plochy, když jde o KPZ zařazenou do kategorie organicky vyvinuté krajiny.

S ohledem na souběh se záznamem hodnot do oborového GIS se v rámci standardizovaného záznamu KPZ další detailní samostatné grafické práce nepředpokládají.

20. Fotografie současného stavu

Charakteristický obraz KPZ a její typické části je třeba fotograficky zdokumentovat ilustračními snímky vystihujícími současný stav KPZ. Pod pojmem snímky se pro tento účel rozumí fotografie, které zachycují nejrůznější charakteristické a hodnotné části a součásti území KPZ. Snímky by měly v maximální míře vystihnout krajinný kontext, úlohu významných stavebních a jiných objektů a složek i význam přírodní podstaty a přírodně cenných jevů.

K prezentaci hodnot KPZ ve standardizovaném záznamu se preferují snímky z tzv. referenčních stanovišť. K nim lze přiřadit snímky z dalších uvážlivě zvolených míst a vytvořit tak soubor vypovídající o povaze KPZ a dokumentující aktuální stav zóny v době pořízení záznamu.

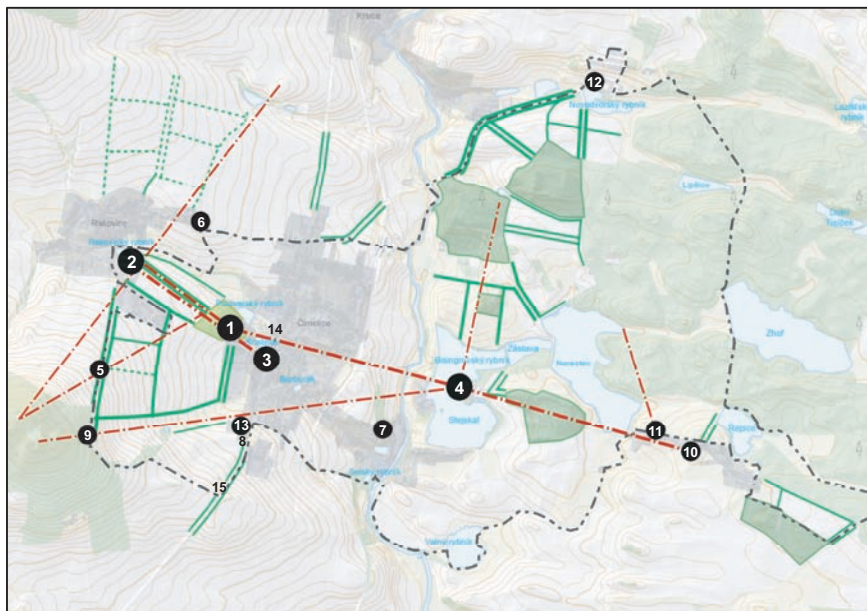

Schéma kulturních hodnot krajinné památkové zóny Čimelicko-Rakovicko

15	Určující stavební objekty	— — — — —	Hlavní kompoziční osa	1	Čimelický zámek
15	Zaniklé určující stavební objekty	· · · · ·	Zaniklá hlavní kompoziční osa	2	Rakovický zámek
15	Dotvářející stavební objekty	- - - - -	Vedlejší kompoziční osa	3	Kostel Nejsvětější Trojice
15	Zaniklé dotvářející stavební objekty	· · · · ·	Zaniklá vedlejší kompoziční osa	4	Dvůr Bisíngrov
15	Ostatní hodnotné stavební objekty	— — — — —	Hlavní významné aleje	5	Kontribuční Špýchar
15	Zaniklé ostatní hodnotné stavební objekty	· · · · ·	Významné aleje	6	Bývalý ovčín
— — — — —	Hranice KPZ	— — — — —	Hlavní významné stromořadí	7	Formanovy hostinec Na Hvižďalce
□	Plocha sídla	— — — — —	Významné stromořadí	8	Hrobka Vratislavů z Mitrovic
□	Obora, bažantnice	· · · · ·	Zaniklé hlavní významné aleje	9	Vintíř - trojboký pylon
□	Historická zahrada, park	· · · · ·	Zaniklé významné aleje	10	Kaple Nejsvětějšího Srdce Páně ve Vrábsku
		· · · · ·	Zaniklé hlavní významné stromořadí	11	Ditrichštejský dvůr ve Vrábsku
		· · · · ·	Zaniklé významné stromořadí	12	Nový Dvůr
				13	Hřbitov se sochami na ohradní zdi
				14	Most se sochami
				15	Socha sv. Huberta

Referenčními stanovišti se rozumí místa, jejichž poloha je jednoznačně definovatelná a díky tomu lze záběr v budoucnu kdykoliv zopakovat, ať v rámci pravidelného monitoringu nebo aktuálně například při plánování obnovného zásahu vyžadujícího pohledové srovnání.

S ohledem na význam referenčních stanovišť pro sledování stavu KPZ se předpokládá, že budou zanesena i do IISPP. Ve standardizovaném záznamu bude proto v popisech uveden kód stanoviště a jeho geografické souřadnice a případně komentář k povaze stanoviště. Za vhodná referenční stanoviště se pokládají zejména:

- místa významných vedut (vedutová místa, vedutové body), z nichž v minulosti byly nebo mohly být pořizeny přesné kresebné a malířské záznamy krajinných výseků, charakteristické obvykle širokým zorným úhlem záběru,

- místa panoramatických pohledů³⁹⁾ vhodná pro pořizování charakteristických širokouhlých obrazů,
- místa umožňující zachytit důležité vybrané výseky krajiny, zejména průseky, kompoziční osy a linie, pohledové vazby, charakteristické volné prostory s pohledem na přírodní a kulturní dominanty.

Se zřetelem na jednoznačnou identifikaci fotografií bude používána jednotná struktura popisů vycházející z popisu v MIS NPÚ. Každý snímek bude mít samostatnou obsahově jedinečnou popisku, v níž bude uveden:

- popis dokumentu zahrnující název lokality, stručný popis zachyceného výjevu; u referenčních snímků se uvede informace, že jde o referenční snímek
- kód stanoviště, souřadnice severní šířky a východní délky a komentář
- autor originálu: jméno, příjmení, titul
- datum vzniku: rok-měsíc-den.

Počet snímků se přizpůsobí velikosti KPZ a potřebě zachytit její nejvýznamnější krajině hodnoty.

E) ZÁJMY STÁTNÍ PAMÁTKOVÉ PÉČE

21. Předmět památkové ochrany

Předmět památkové ochrany je třeba jednoznačně definovat na základě syntézy údajů zjištěných a uvedených pod body 15. až 19. Je třeba jej vymezit prostřednictvím celé palety atributů vypovídajících o objektech, jevech i vztazích v KPZ. Zároveň je třeba vyjádřit, jaký potenciál předmět památkové ochrany obsahuje, a to z hlediska okamžitého i budoucího využití, pokud pro ně budou vytvořeny předpoklady.

Věcně je třeba text strukturovat tak, aby předmět památkové ochrany vystihoval z hlediska:

- dějinných událostí, které ovlivnily historii konkrétního území KPZ nebo jeho části,
- zařazení KPZ do odpovídající kategorie (krajina komponovaná, organicky vyvinutá, asociativní),
- zastoupení částí a složek KPZ, od nichž se odvíjí smysl plošné památkové ochrany potvrzený prohlášením KPZ.

Dále je žádoucí prezentovat předmět památkové ochrany tak, aby z textu logicky vyplývaly zejména parametry zastavitelnosti, výškové limity, požadavky na pohledovou propustnost území, podmínky pro obnovu narušených částí a součástí, vstupní informace k obnově zaniklých součástí a v neposlední řadě též plošné, směrové i výškové parametry k vymezení přípustnosti a usměrnění rozvojových aktivit.

³⁹⁾ Aby u panoramatických pohledů nedošlo ke zkrácení informace, je třeba sestavení z jednotlivých snímků svěřit zkušenému pracovníkovi týmu, popř. fotooddělení. Zvláště u širších krajiných panoramat je nejvhodnější cylindrické promítání, neboť promítání planární, nejvhodnější pro užší výseky, by výsledek nepřírozně zkrátilo.

Vzhledem k tomu, že vymezení předmětu památkové ochrany se stane východiskem pro následné nastavení ochranných režimů, plánů ochrany ve smyslu § 6a památkového zákona o státní památkové péči, územně plánovacího procesu na územích dotčených obcí, pro vyjádření odborné organizace památkové péče k obnovným i rozvojovým aktivitám na území KPZ i rozhodnutí a odůvodnění výroků orgánů státní správy ve správním řízení, je nezbytné v textu operovat s maximálně objektivními a jednoznačnými pojmy zavedenými v platných předpisech (zejména památkový a stavební zákon a jejich prováděcí vyhlášky) a navazujícími na normativní a metodické dokumenty související s popisovanými jevy.

Je třeba zdůraznit, že na území KPZ nelze nahlížet a považovat je za „společné ochranné pásmo“ samostatně památkově chráněných objektů a ploch nebo území požívajících ochranu z titulu zákona o ochraně přírody a krajiny. Vymezení předmětu památkové ochrany území KPZ proto nelze nahradit mechanickým výčtem kulturních památek, památkových území a území chráněných v režimu životního prostředí. Výčty těchto jednotlivých významných součástí KPZ existují zpravidla zcela nezávisle na skutečnosti, že jsou součástí památkového území, ovšem významně spoluurčují jeho kulturní a přírodní hodnoty.

Z uvedeného vyplývá, že předmět památkové ochrany je třeba vyjádřit ve vztahovém kontextu k území zóny jako celku, jehož hmotná i nehmotná podstata představuje kulturní a přírodní dědictví.

Doporučená délka 300–1500 slov v závislosti na diverzitě památkových hodnot.

22. Národní kulturní památky (NKP)

Vazba s ÚSKP.

23. Kulturní památky (KP)

Vazba s ÚSKP.

24. Stavby architektonicky cenné⁴⁰⁾

Jedná se o stavby ve smyslu ÚAP a terminologického slovníku (oddíl 4.6), uvede se výčet s případnou krátkou charakteristikou. Stavby, které jsou chráněny jako NKP a KP se zde nebudou opakovat.

25. Ostatní stavby historicky cenné

Jde o stavby ve smyslu ÚAP a terminologického slovníku (oddíl 4.6), jejich výčet se případně doplní krátkou charakteristikou. Stavby, které jsou chráněny jako NKP a KP se zde nebudou opakovat.

40) Naplňování údajů pro rubriky 24, 25 a 26, které souvisejí s územně analytickými podklady (ÚAP), bude probíhat postupně tak, jak jsou tyto pro NPÚ nyní „nepovinné jevy“ na základě odborného, zejména terénního poznání prohlubovány. V současné době (2014) je obecně ve vývoji celková metodika a zpřesňování jejich definic v gesci Ministerstva pro místní rozvoj, takže pro naplnění základní verze evidenčního listu nebudou, narozdíl od přímé vazby na údaje v ÚSKP, úplné. Provázání v rámci IISPP napomůže do budoucna přímému exportu aktuálně dostupných oborových dat. Dále viz pozn. č. 30.

26. Významné krajinné stavební dominanty

Ve smyslu ÚAP a terminologického slovníku (oddíl 4.6) se uvede výčet případně doplněný krátkou charakteristikou. Protože se zde vyskytnou stavby již uvedené v rámci rubrik 22–25, nebudou se u nich jejich obecné charakteristiky opakovat a zařadí se pouze informace vztahující se k jejich dominantnosti. Kromě těchto pozitivních stavebních dominant se uvedou i stavební dominanty rušivé.

27. Památkové rezervace/zóny sídelního typu (PR, PZ)

Vazba s ÚSKP.

28. Ochranná pásma (OP KP, NKP, PR a PZ)

Ve vazbě na ÚSKP se uvede výčet ochranných pásem (OP) prohlášených kolem kulturních památek (KP), národních kulturních památek (NKP), památkových rezervací (PR) a památkových zón (PZ), k nimž může patřit i ochranné pásmo popisované KPZ (OP KPZ).

29. Urbanistické hodnoty

Uvede se výčet všech území s urbanistickými hodnotami, jejichž kategorie jsou uvedeny a vysvětleny na s. 38–39. Jednotlivá území s urbanistickými hodnotami budou zaříděna do příslušné kategorie a stručně charakterizována.

30. Zaniklé významné komponenty či součástí s kulturně-historickými informacemi (bodové, liniové, plošné)

Uvedou se významné zaniklé objekty, struktury a vazby. Pozornost je třeba věnovat zejména těm zaniklým objektům a jevům, u nichž existují potenciální předpoklady k úplné nebo částečné obnově. U objektů a jevů, u nichž s obnovou nelze počítat, je žádoucí zmínit příčinu, například, že na jejich místě vznikla vrstva novodobých objektů a zařízení, obtížně odstranitelná.

Délka kapitoly se stanoví podle rozsahu zaniklých komponentů a součástí.

F) ZÁJMY STÁTNÍ OCHRANY PŘÍRODY

Povaha území KPZ se odvíjí od celkové charakteristiky krajiny včetně přírodních poměrů. Vzhledem k tomu může na území KPZ dojít k souběhu zájmů státní památkové péče se zájmy státní ochrany přírody, plynoucími ze zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Je žádoucí, aby se oba tyto směry ochrany kulturní krajiny vzájemně doplňovaly a podporovaly.

Znalost zájmů ochrany přírody napomůže předcházet mezioborovým rozporům. Měla by vést ke vzájemné koordinaci přístupů již v rané fázi jakékoli koncepční činnosti. Synergické působení společného postupu tak umocní celkový účinek opatření pro ochranu KPZ.

Do standardizovaného záznamu o KPZ jsou proto zařazeny kapitoly, do nichž se za-

znamená existence zvláště chráněných území vymezených zákonem č. 114/1992 Sb. v šesti kategoriích včetně existence chráněných území spadajících do soustavy Natura 2000 podle směrnice 2009/147/ES o ochraně volně žijících ptáků („směrnice o ptácích“) a směrnice 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin („směrnice o stanovištích“). Požadavky obou směrnic jsou implementovány do národní legislativy zejména prostřednictvím zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů.

Kromě toho jsou do standardizovaného záznamu zařazeny též kapitoly věnované přírodním parkům, památným stromům a registrovaným významným krajinným prvkům, jejichž prohlášení se rovněž opírá o zákon č. 114/1992 Sb., ale odehrává se na úrovni krajů nebo obcí.

Pro úplnost je do oddílu F) zařazen i bod, ve kterém mohou být podle uvážení zmíněny další aspekty ochrany přírody a krajiny, např. biosférické rezervace, které se vyhláší v rámci mezinárodního programu UNESCO a základní součástí územních systémů ekologické stability (ÚSES), jejichž vytváření ve veřejném zájmu se opírá o § 4 odst. 1) zákona č. 114/1992 Sb.

Údaje do jednotlivých kapitol oddílu F) se přebírají z rezortní databáze MŽP. Údaje o zvláště chráněných územích přírody, chráněných územích Natura 2000 a památných stromech se převezmou z Ústředního seznamu ochrany přírody (ÚSOP), dostupné na <http://drusop.nature.cz> a rovněž formou mapových služeb pro začlenění do GIS. Údaje o přírodních parcích (PP) a významných krajinných prvcích (VKP) jsou k dispozici na odborech životního prostředí úřadů příslušných krajů, respektive obcí s rozšířenou působností (ORP) či obcí s pověřeným obecním úřadem (POÚ).

31. Zvláště chráněná území

Uvede se výčet území zvláště chráněných podle zákona o ochraně přírody a krajiny, existujících na území KPZ. Výčet se převezme z ÚSOP. Pojem zvláště chráněné území je definován v oddílu 4.5 včetně šesti kategorií, které zahrnuje (národní parky, chráněné krajinné oblasti, národní přírodní rezervace, národní přírodní památky, přírodní rezervace, přírodní památky).

32. Přírodní parky

Údaje o přírodních parcích se převezmou od odboru životního prostředí příslušného krajského úřadu, do jehož kompetence spadají.

33. Památné stromy, skupiny stromů, aleje

Údaje se převezmou z Ústředního seznamu ochrany přírody (ÚSOP) s tím, že kategorie Památné stromy zahrnuje i skupiny stromů a aleje.

Informaci je žádoucí provázat s údaji uvedenými v databázi alejí „Význačné aleje české krajiny“, zpracované ve VÚKOZ v rámci projektu NAKI DF12P010VV050 v gesci MK ČR. Tato databáze (digitální) v programu ACCESS čítá na 3600 objektů alejí a stromořadí

v Čechách, včetně jejich důležitých parametrů a odkazů na historické a současné mapy. K databázi je zpracována i digitální mapa sledovaných objektů (linií).

34. Registrované významné krajinné prvky

Uvede se výčet významných krajinných prvků, registrovaných podle zákona o ochraně přírody a krajiny. Výčet se převezme od odboru životního prostředí příslušného POÚ, který je registruje.

35. Další aspekty ochrany přírody a krajiny (biosférické rezervace, biocentra, biokoridory)

Informace o dalších aspektech ochrany přírody je doplňující, nepovinná (lze ji zmínit dle uvážení, zejména pokud tyto aspekty mají vazbu na kulturní hodnoty).

6. LITERATURA A DOKUMENTACE

Uvede se literatura a dokumentace, která má přímý a obsahově cenný vztah k území příslušné KPZ, a to formou seznamů, výpisů, v blízké budoucnosti i odkazů k aplikacím NPÚ v systému Tritius.

36. Literatura

Do seznamu se uvede výhradně literatura, která se týká konkrétní KPZ. Jde proto přednostně o monografie, stati publikované v knihách, sbornících a časopisech, průvodce apod. Publikace uložené v NPÚ se postupně vygenerují ze systému Tritius. Jednotlivé položky seznamu budou uvedeny ve formátu, který odpovídá zavedeným bibliografickým pravidlům NPÚ a je zřejmý z následujících příkladů:

LIPSKÝ, Zdeněk, ŠANTRŮČKOVÁ, Markéta, WEBER, Martin A KOLEKTIV: *Vývoj krajiny Novodvorská a Žehušicka ve středních Čechách*, Nakladatelství Karolinum, Praha 2011; ISBN 978-80-246-1905-7.

VLČEK, Václav: *Orlícko*. In: PAVLÁTOVÁ, Marie, EHRLICH, Marek a KOLEKTIV: *Zahrady a parky jižních Čech, oddíl Historické krajinné celky*, s. 372–376; Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, o. s. Nebe, s. r. o. 2004; ISBN 80-902910-6-5.

BRŮHA, Jan, DVORÁK, Jaroslav, POLÁČEK, Bohumil, VYCPÁLEK, Miroslav: *Průvodce po bojišti u Hradce Králové z roku 1866*, Komitét pro udržování památek z války roku 1866 a Muzeum východních Čech Hradec Králové, Hradec Králové 1996; ISBN 80-85031-15-9.

37. Písemné, mapové a ikonografické prameny a informace o jejich uložení

Materiály uložené v NPÚ, se v blízké budoucnosti vygenerují ze systémů Tritius⁴¹⁾ a MIS. Autor obsahové náplně standardizovaného záznamu výpis doplní o event. další tituly dokumentace, uložené v jiných institucích či známých sbírkách.

⁴¹⁾ Tritius je aplikace obecně určená pro evidenci a katalogizaci knihoven. V NPÚ se používá primárně pro zpracování úplné katalogizace historických knihovných fondů, tj. části ÚSKP a zároveň majetkové evidence obsahující údaje o mobilárních fondech na zpřístupněných památkách a dokumentů ve sbírkách NPÚ, včetně výsledků vědecko-výzkumné činnosti, apod.

38. Měřická a jiná grafická dokumentace a informace o jejich uložení

Měřická a jiná dokumentace uložená v NPÚ se vygeneruje ze systémů Tritius a MIS. Autor obsahové náplně standardizovaného záznamu výpis zkontroluje a doplní o event. další tituly uložené v jiných institucích či známých sbírkách.

39. Aktuální dokumentace, koncepční materiály a informace o jejich uložení

Dokumentace a materiály uložené v NPÚ se vygenerují ze systémů Tritius a MIS. Autor obsahové náplně standardizovaného záznamu výpis zkontroluje a doplní o event. další tituly uložené v jiných institucích či známých sbírkách.

40. Fotografická, filmová a video dokumentace, historická a současná, a informace o jejich uložení

Fotografická, filmová a video dokumentace, uložená v NPÚ v IISPP, se generuje ze systémů Tritius a MIS a přibývá průběžně ve vazbě na doplňování dokumentace území s tím, že se obvykle projeví u jednotlivých kulturních památek bez cílené vazby na hodnoty dané KPZ. V této rubrice je proto třeba zmínit pouze specifické ucelené soubory fotografií, zaměřené na systematické zdokumentování KPZ nebo její části a další významné soubory fotografií a filmů, uložené v jiných institucích či známých sbírkách.

H) TECHNICKÉ A ZPRACOVATELSKÉ INFORMACE

V tomto oddílu bude standardizovaný záznam vybaven informacemi o rozsahu (počet stran) a zpracovateli. Pamatováno je v něm též na záznam o aktualizaci.

41. Počet stran standardizovaného záznamu

Uvede se počet stran standardizovaného záznamu v době jeho finalizace, datované v následujících údajích o zpracovateli.

42. Zpracovatel evidenčního listu

Uvede se jméno, příjmení a titul autora a přesné datum finalizace záznamu (rok, měsíc, den). Pokud se na naplnění standardizovaného záznamu podílelo více zpracovatelů, uvedou se v závorce za jejich jmény čísla příslušných bodů standardizovaného záznamu.

43. Záznam o aktualizaci evidenčního listu

Uvede se, v jakém rozsahu byl standardizovaný záznam v následujících letech doplněn nebo aktualizován. Pokud se na doplnění a aktualizaci podílelo více autorů, uvedou se opět v závorce za jejich jmény čísla příslušných bodů, které ten který autor zpracoval.

6. Použitá literatura

- ANDERSEN, Kristy: *The geometry of an art: the history of the mathematical theory of perspective from Alberri to Monge*. Springer, New York 2007. ISBN 978-0-387-48946-9.
- ASKEW, Mike, EBBUT, Sheila: *Geometrie bez (m)učení – Od Pythagora k dobývání vesmíru Abeceda geometrie v každodenním životě – Fascinující toary a konstrukce*. Grada, Praha 2012. ISBN 978-80-247-4125-3.
- Atlas české krajiny, Ministerstvo životního prostředí ČR a VÚKOZ, v. o. s., 2009, ISBN 978-80-85116-78-6.
- BAŠEOVÁ, Olga: *Historická krajina v evropském kontextu*. In: Ochrana přírody, 52, 1997, č 3, s. 75–78.
- BAŠEOVÁ, Olga: *K padesátému výročí zákona č. 22/1958. Historické zahrady a parky*. In: Zprávy památkové péče, 68, 2008, č.5, s. 404–407.
- BEČVÁŘ, Jindřich, FUCHS, Eduard: *Člověk – Umění – Matematika*. Sborník přednášek z letních škol. Prometheus, Praha 1996. ISBN 80-7196-031-4.
- BLÁHA, Jiří, JESENSKÝ, Vít, MACEK, Petr, RAZÍM, Vladislav, SOMMER, Jan, VESELÝ, Jan: *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*. Odborné a metodické publikace, sv. 31, Praha 2005. ISBN 80-86516-18-0.
- ČÍLEK, Václav: *Obraz krajiny – Pohled ze středních Čech*. Dokořán, Praha 2011. ISBN 978-80-7363-205-2.
- ČÍLEK, Václav: *Prohlédni si tu zemi*. Dokořán, Praha 2012. ISBN 978-80-7363-419-3.
- ČÍLEK, Václav, RYSOVÁ, Hana, ŠEJN, Miloš: *Krajiny vnitřní a vnější*. Dokořán, Praha 2005. ISBN 80-7363-042-7
- CLARK, Jo, DARLINGTON, John, FAIRCLOUGH, Graham: *Using Historic Landscape Characterisation*. English Heritage and Lancashire country council 2004. ISBN I 899907 77 7.
- ČERNÝ, Ervín: *Výsledky výzkumu zaniklých středověkých osad a jejich plůžin*. Muzejní vlastivědná společnost, 1992.
- ČÍTEK, Jindřich, KRUPAUER, Vladimír, KUBŮ, František: *Rybníkářstvi*. Informatorium, Praha 1998. ISBN 80-86073-26-2.
- DEMEK, Jaromír: *Nauka o krajině*. Univerzita Palackého, Olomouc 1989.
- FLEKALOVÁ, Markéta: *Humna – Přechod sídla do krajiny*. In: Sborník příspěvků ze semináře 11. 9. 2008 na MZLU v Brně. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně, Brno 2008, s. 77. ISBN 978-80-7375-210-1.
- GOJDA, Martin: *Archeologie krajiny – Vývoj archetypů kulturní krajiny*. Akademia, Praha 2000. ISBN 80-200-0780-6.
- HÁJEK, Pavel: *Krajina zevnitř*. Malá Skála, Praha 2002. ISBN 80-902777-8-0.
- HORKÝ, Jaroslav, Vorel, Ivan: *Tvorba krajiny*. České vysoké učení technické v Praze, Praha 1995, 3. Vydání. ISBN 80-01-01290-05.
- HYKŠ, Oldřich: *Zrod a užití lineární perspektivy v malířství*. 2005. Dostupné z <http://euler.fd.c>

- vut.cz/predmety/geometry/files/GMliteratura.html.
- HYKŠ, Oldřich: *Perspektiva ve výtvarném umění – Cesta k realistickému zobrazení prostoru*. In: Dva dny s didaktikou matematiky. Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, Praha 2007, s. 9-18. ISBN 978-80-7290-286-6.
- KADĚŘÁVEK, František: *Perspektiva – Příručka pro architekty, malíře a přátele umění*. Štenc, Praha 1922.
- KENT, Sarah: *Kompozice*. Perfekt, Bratislava 1996. ISBN 80-8046-163-5.
- KODET, Vojtěch, MORAVEC, Jiří: *Politika krajiny*. In: Sborník příspěvků Evropská úmluva o krajině a ekonomické souvislosti. IREAS, Praha 2006. ISBN 80-86684-45-8.
- KUPČÁKOVÁ, Marie: *Geometrie ve světě dětí i dospělých*. 3. vydání. Gaudeamus, Hradec Králové 2009, ISBN 978-80-7041-683-9.
- Krajina 2002. Od poznání k integraci*. Sborník z konference v Ústí nad Labem 2002. Ministerstvo životního prostředí 2002. ISBN 80-7212-225-8
- Krajinné dědictví*. Sborník z Mezinárodního symposia ICOMOS-IFLA 1997. Praha, Lednice-Valtice, Český Krumlov 7.–12. září 1997
- KUČA, Karel: *Oblasti dochovaných strukturálně výrazných pluzin v České republice*. Zprávy památkové péče 74, 2014, č. 1, s. 34–49.
- KUČA, Karel, KUČOVÁ, Věra: *Metodika identifikace a klasifikace území s urbanistickými hodnotami*. Edice odborné a metodické publikace, svazek 54. NPÚ, Praha 2015. ISBN 978-80-7480-025-2
- KUČA, Karel, KUČOVÁ, Věra: *Metodika klasifikace staveb podle památkové hodnoty*. Edice odborné a metodické publikace, svazek 55 ISBN 978-80-7480-026-9
- KUČA, Karel, KUČOVÁ, Věra: *Principy památkového urbanismu*, SÚPP, 2000, 80-86234-15-0.
- KUČA, Karel, VOREL, Ivan, KUPKA Jiří, ŠVECOVÁ Simona, KUČOVÁ Věra: *Metodika plánů ochrany krajinných památkových zón*. Edice odborné a metodické publikace, svazek 56. NPÚ, Praha 2015. ISBN 978-80-7480-027-6.
- LIPSKÝ Zdeněk, ROMPORTL, Dušan: *Typologie krajiny v Česku a v zahraničí: stav problematiky, metody a teoretická východiska*. Geografie – Sborník ČGS, roč. 112, 2007, č. 1, s. 61-83.
- LAPKA, Miroslav: *Úvod do sociologie krajiny*. Karolinum, Praha 2008. ISBN 978-80-246-1595-0.
- LIBROVÁ, Hana: *Sociální potřeba a hodnota krajiny*. Spisy UJEP v Brně, Filozofické fakulta, Brno 1987.
- LOMTATIDZE, Lenka: *Historický vývoj pojmu křivka*. Akademické nakladatelství CERM a Česká matematická společnost, Brno 2007. ISBN 978-08-7204-492-4.
- LÖW, Jiří, MÍCHAL, Igor: *Krajinný ráz*. Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy, 2003. ISBN 80-86386-27-9.
- MACHALA, František: *Středověké promítání a lineární perspektiva*. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc 1992.
- MAREČEK, Jiří: *Krajinářská architektura venkovských sídel*. Česká zemědělská univerzita v Praze, Praha 2005. ISBN 80-213-1324-2.
- MITCHELL, Nora, RÖSSLER, Mechtild, TRICAUD, Pierre-Marie (Authors/Ed.) *World Heritage – Cultural Landscapes – A Handbook for Conservation and Management*. UNESCO, 2009; ISBN 978-92-3-104146-4.
- NĚMEC, Jan, POJER, František (ed.), *Krajina v České republice*. Consult, Praha 2007. ISBN 80-903482-3-8.

- NORBERG-SCHULZ, Christian: *Genius loci – Krajina, místo, architektura*. Dokořán, Praha 2010. ISBN 978-807363-303-5.
- ORTOVÁ, Jitka: *Kulturní a sociální ekologie*. Karolinum, Praha 1997. ISBN 80-87-7184-224-9.
- PACÁKOVÁ-HOŠTÁLKOVÁ, Božena, PETRŮ, Jaroslav, RIEDL, Dušan, SVOBODA, Antonín M.: *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Nakladatelství Libri, Praha 1999, ISBN 80-85983-55-9, 2. vydání 2004, ISBN 80-7277-279-1.
- ŘÍHA, Josef Karel: *Země krásná*. Nakladatelství Antonín Dědourek, Třebechovice pod Erebem 1947.
- SÁDLO, Jiří, STORCH, David: *Biologie krajiny – Biotopy České republiky*. Vesmír, Praha 2000. ISBN 80-85977-31-3.
- SÁDLO, Jiří, POKORNÝ, Petr, HÁJEK, Pavel, DRESLEROVÁ, Dagmar, CÍLEK, Václav: *Krajina a revoluce. Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny Českých zemí*. Nakladatelství Malá Skála 2005, 3. upravené vydání. ISBN 80-86776-02-6.
- SAMOJSKÝ, Petr: *Krajina jako duchovní dědictví – Úvodní rozhlédnutí*. Obec širšího společenství českých Unitářů, Praha 2011. ISBN 978-80-904909-1.
- SEMOTANOVÁ, Eva: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*, Libri, Praha 2001. ISBN 80-7277-078-6
- SCHAMA, Simon: *Krajina a paměť*. Argo, Dokořán, Praha 2007. ISBN 978-80-7203-803-9.
- SKLENIČKA, Petr: *Pronajatá krajina*. Centrum pro krajinu, Praha 2011. ISBN 978-80-87199-01-5.
- STEJSKALOVÁ, Jana, VLASÁK, Martin, EZECHEL, Miroslav: *Památky zahradního umění a historická krajina středních Čech*. Vyšší odborná škola zahradnická a střední zahradnická škola Mělník, Mělník 2012. ISBN 978-80-87610-03-9.
- SÝKORA, Jaroslav: *Venkovský prostor. Díl 2. Územní plánování vesnice a krajiny*. České vysoké učení technické v Praze, Praha 1998. ISBN 80-01-01810-5.
- ŠIŠKA, Michal: *Malé věci o krajině*. Arbor vitae, Praha 2011. ISBN 978-80-87164-67-9.
- ŠKABRADA, Jiří: *Lidová architektura*. České vysoké učení technické v Praze, Praha 1996. ISBN 80-01-01435-5.
- ŠNAJDAROVÁ, Aneta: *Lineární perspektiva ve výtvarném umění*. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta v Brně. Brno 2013.
- ŠTĚPÁNEK, Václav: *Poznávací znamení krajiny*. In: Veronica, 4. zvláštní vydání – Obnova venkovské krajiny, VIII. ročník, 1994, s. 21–23.
- ŠTRÉBLOVÁ HRONOVSKÁ, Kateřina, KUPKA, Jiří, (editoři): *Ochrana kulturní krajiny, hledání cílů, možností a pravidel*. České vysoké učení technické v Praze, Praha 2013, ISBN 978-80-01-05391-1.
- ROE, Maggie, TAYLOR, Ken (Editors): *New Cultural Landscapes*. Routledge, ISBN 978-8-415-56806-4.
- TAYLOR, Ken and LENNON, Jane, L (Authors/Ed.): *Managing Cultural Landscapes (Key issues in cultural heritage)*. Routledge, 2012; ISBN 987-0-415-67224-5.
- VORÁČOVÁ, Šárka, CZACHOVÁ, Lucia: *Atlas geometrie – Geometrie krásná a užitečná*. Akademia, Praha 2012, ISBN 978-80-200-1575-4.
- VOREL, Ivan: *Hodnocení krajinného rázu – hledání objektivnosti*. In: Územní plánování a urbanismus, 24, 1997, č. 1-2, s. 32–35.
- ZINSMEISTER, Rudolf: *Základy lineární perspektivy*. Československá grafická Unie, Praha 1936.
- ŽÁK, Ladislav: *Obytná krajina*. SVU Mánes, Praha 1947.

7. Přílohy

7.1 Seznam prohlášených KPZ

Název	Okres	Od roku	Č.rejst. v ÚSKP
Lednicko-valtický areál	Břeclav	1992	2206
Bojiště u Slavkova	Vyškov	1992	2112
Chudenicko	Klatovy	1996	2383
Lembersko	Česká Lípa	1996	2385
Libějovicko-Lomecko	Strakonice, Prachatice	1996	2381
Náměštsko	Třebíč	1996	2390
Novohradsko	Čes.Budějovice	1996	2378
Orlicko	Písek	1996	2380
Osovsko	Beroun	1996	2376
Plasko	Plzeň-sever	1996	2384
Římovsko	Čes.Budějovice	1996	2379
Slatiňansko-Slavicko	Chrudim	1996	2389
Bojiště u Hradce Králové	Hradec Králové	1996	2388
Bojiště u Přestanova, Chlumce a Varvažova	Ústí nad Labem	1996	2387
Valečsko	Karlovy Vary	1996	2382
Zahrádecko	Česká Lípa	1996	2386
Žehušicko	Kutná Hora	1996	2377
Čimelicko-Rakovicko	Písek	2002	2391
Vranovsko-Bítovsko	Znojmo	2002	2392
Hornická kulturní krajina Abertamy – Boží Dar – Horní Blatná	Karlovy Vary	2014	2484
Hornická kulturní krajina Háj-Kovářská-Mědník	Chomutov	2014	2486
Hornická kulturní krajina Jáchymov	Karlovy Vary	2014	2485
Hornická kulturní krajina Krupka	Teplice	2014	2487
Bečovsko	Karlovy Vary	2014	2490

Chudenická lípa (KPZ Chudenicko)

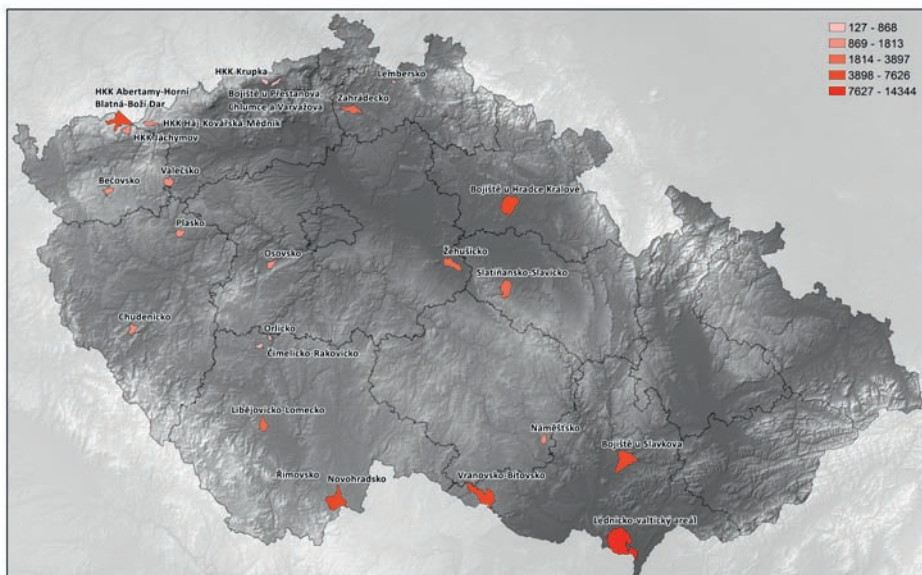
7.2 Zobrazení prohlášených KPZ v území ČR

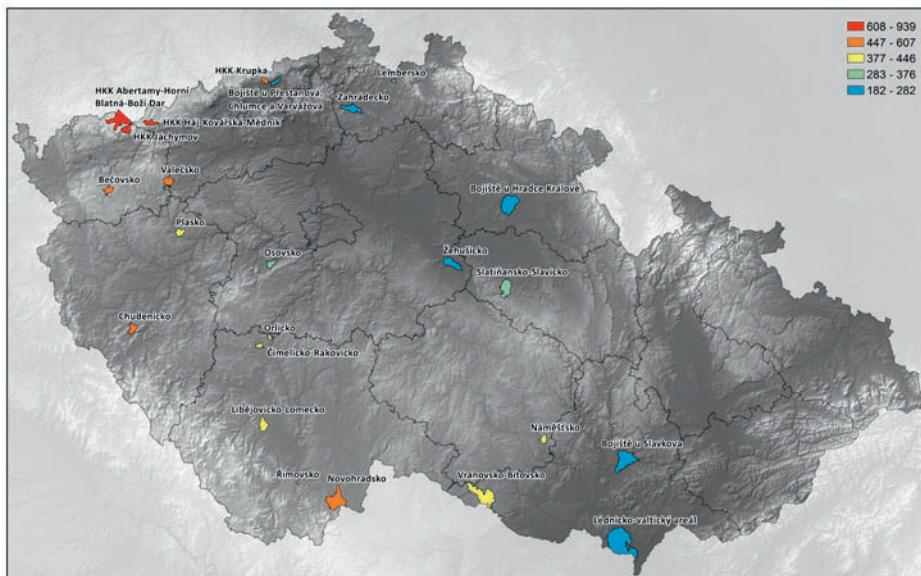

7.3 Přehled velikosti a nadmořských výšek prohlášených KPZ

Krajinná památková zóna	výměra (ha)	členitost	nadmořská výška		
			min.	prům.	max.
Lednicko-valtický areál	14 344,06	145	146	182	291
Vranovsko-Bítovsko	7 626,28	250	284	418	534
Bojiště u Slavkova	6 771,23	137	187	243	324
Novohradsko	6 590,29	200	460	508	660
Bojiště u Hradce Králové	6 415,08	92	245	282	337
HKK Abertamy-Horní Blatná-Boží Dar	5 219,87	475	640	939	1 115
Slatiňansko-Slavicko	3 896,71	303	267	376	570
Žehušicko	3 109,63	36	202	215	238
Zahrádecko	2 570,52	86	246	268	332
Libějovicko-Lomecko	2 194,56	152	400	445	552
Valečsko	1 813,32	314	404	519	718
Chudeniccko	1 656,54	169	417	490	586
Plasko	1 406,53	198	312	406	510

Krajinná památková zóna	výměra (ha)	členitost	nadmořská výška		
			min.	prům.	max.
HKK Jáchymov	1 356,96	425	615	871	1040
Osovsko	1 336,90	112	300	342	412
HKK Háj-Kovářská-Mědník	1 262,89	166	814	889	981
Bečovsko	1 249,41	216	484	607	700
Náměštsko	1 059,51	136	358	444	494
Bojiště u Přestanova, Chlumce a Varvažova	868,73	157	202	266	359
HKK Krupka	791,78	526	280	578	806
Čimelicko-Rakovicko	733,94	79	402	425	481
Orlicko	487,44	101	354	406	455
Lembersko	328,88	100	310	347	410
Římovsko	127,35	63	420	446	483

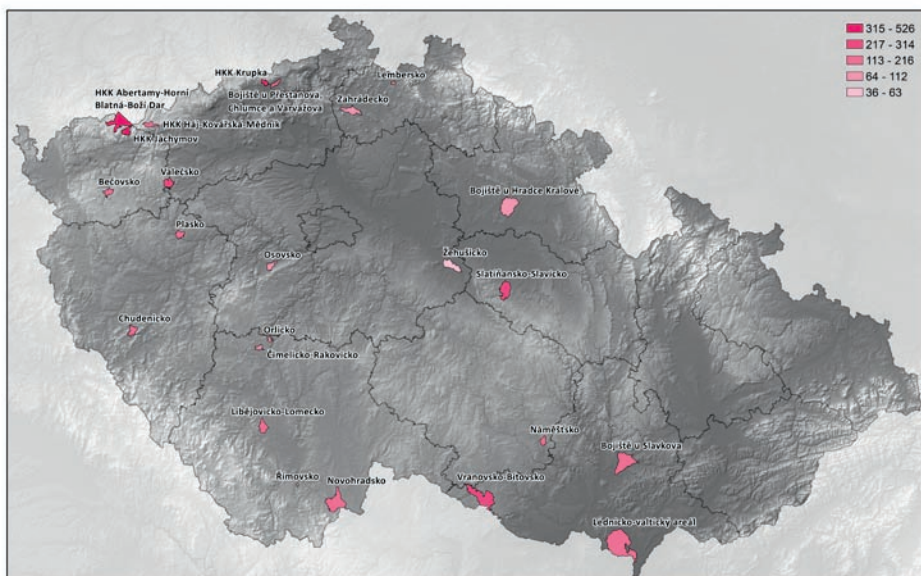

KPZ podle průměrné nadmořské výšky

červenec 2015

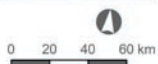
podkladová data: Gisat.cz (DEM)

KPZ podle vertikální členitosti

červenec 2015

podkladová data: Gisat.cz (DEM)

7.4 Vzorový standardizovaný záznam – evidenční list KPZ

Stanovení struktury standardizovaného záznamu a členění i obsahové náplně datových skupin tvořilo vstupní fázi prací na metodice. Následné naplňování vzorových standardizovaných záznamů posloužilo k ověření, ujasnění a zobecnění obsahové náplně datových skupin pro účely metodiky. Jako ukázka je prezentováno čistopisné vyhotovení standardizovaného záznamu KPZ Čimelicko-Rakovicko. (Popisky fotografií odpovídají principům tvorby oborových informací, zejména MIS – viz kapitola 4.2, mají proto odlišnou formální úpravu od ostatních popisů fotografií v této metodice.)

EVIDENČNÍ LIST KRAJINNÉ PAMÁTKOVÉ ZÓNY

A) ZÁKLADNÍ ÚDAJE

1. Název KPZ

Čimelicko-Rakovicko

2. Evidenční /rejstříkové číslo

2391

3. Platný právní předpis o prohlášení KPZ

vyhláška Ministerstva kultury č. 157/2002 Sb. ze dne 2. dubna 2002 o prohlášení území vybraných částí krajinných celků za památkové zóny

Dokumenty v MIS:

– text vyhlášky: soubor B0005897.pdf, ID 75343

– zakres hranice z doby vyhlášení: soubor C0002996.jpg, ID 80440

B) ADMINISTRATIVNÍ A ÚZEMNÍ ÚDAJE

4. Kraj (kraje)

Jihočeský kraj

5. Okres (okresy)

Písek

6. Obec (obce) s rozšířenou působností (ORP)

Písek

7. Obec s pověřeným obecním úřadem (POÚ)

Mirotice, Mirovice

8. Obec (obce)

Čimelice, Králova Lhota, Nevězice, Rakovice, Smetanova Lhota

9. Část/části obce

obec Čimelice: Čimelice (včetně vísky Větrov), Krsice

obec Králova Lhota: Laziště

obec Nevězice: Nevězice

obec Rakovice: Rakovice

obec Smetanova Lhota: Vrábsko

10. Katastrální území

obec Čimelice: Čimelice (včetně vísky Větrov), Krsice

obec Králova Lhota: Laziště

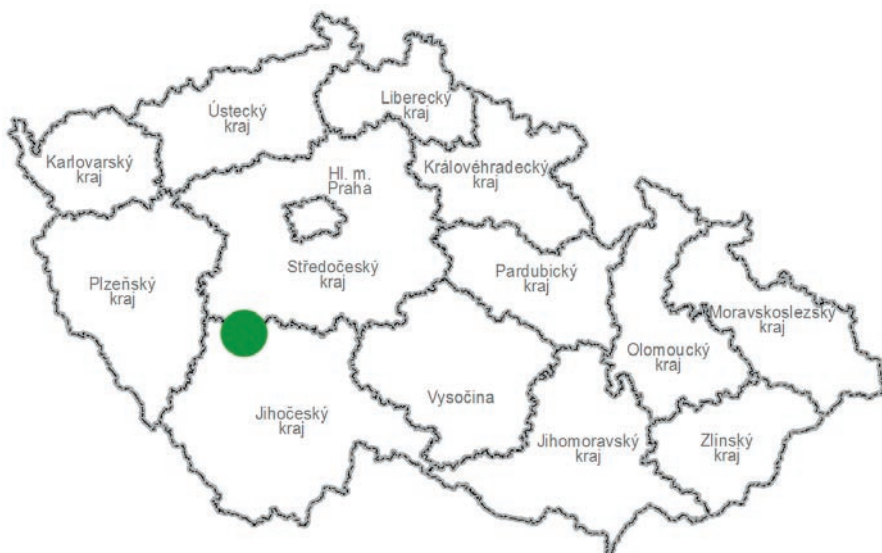
obec Nevězice: Nevězice

obec Rakovice: Rakovice

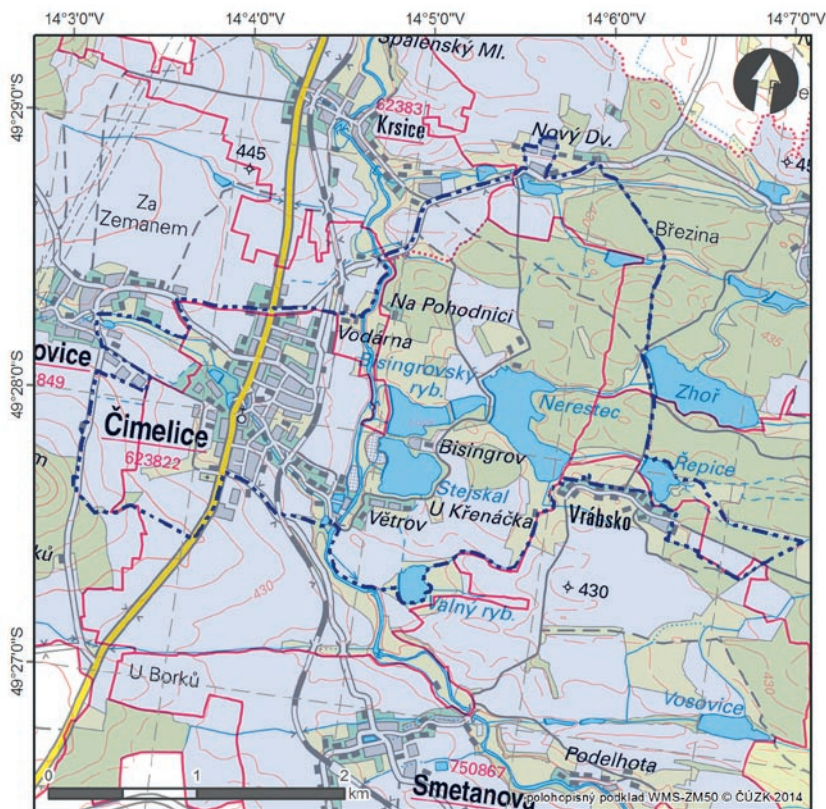
obec Smetanova Lhota: Smetanova Lhota

C) LOKALIZACE

11. Orientační zobrazení KPZ v území ČR

12. Rozsah KPZ se znázorněním katastrálních území

13. Plošná rozloha

733,94 ha (7,3 km²)

14. Nadmořská výška

přůměrná nadmořská výška 425 m n. m., směrodatná odchylka 11 m
 minimální 402 m n. m. (řeka Skalice, za mostem u cesty do Větrova)
 maximální 481 m n. m. (úpatí vrchu Chlum u památníku Vintíř)

D) ZÁKLADNÍ VĚCNÉ ÚDAJE O KPZ

15. Celková charakteristika krajiny včetně přírodních poměrů

Čimelicko je příkladem kultivované zemědělské krajiny, kde probíhaly po staletí hospodářské a estetické úpravy v souladu s její přírodní podstatou.

Krajina Čimelicka se rozkládá 18 km severně od města Písku a zahrnuje prostor obcí Čimelice, Rakovice a Vrábsko, vymezený na západě výběžky Březnické pahorkatiny s výšinami Hrad (574 m n. m.), Jezvinec (545 m n. m.) a Chlum (532 m n. m.). Výšiny vyznačují širokou kotlinu rámovanou na západě lesnatými svahy, její severní a jižní část ohraničují ploché táhlé hřbety klesající do údolí říčky Skalice, která protéká ze severu k jihu, podél východního okraje obce Čimelice. Z hlediska geomorfologického patří území do Zvíkovské pahorkatiny, která leží v povodí řek Vltavy, Otavy, Skalice a Lomnice. Půdy jsou tvořeny převážně kambizeměmi, v západní části pak pseudogleji.

Územní celek leží na hranici dvou biogeografických regionů – na východě je to Bechyňský bioregion a na západě Blatenský bioregion. Jejich hranice probíhá západně od Rakovic, přes zmíněné výšiny výběžků Březnické pahorkatiny. Blatenský bioregion je mírně vyšší s členitějším reliéfem, než Bechyňský. Výrazně zde vystupují žulové vrchy s plochými sníženinami, zcela bez zaříznutého údolí. Bechyňský bioregion se odlišuje nižším a plošším reliéfem. Je tvořen plošinami a hřbety rozříznutými průlomovým údolím Vltavy a jejích přítoků. V území krajinné památkové zóny Čimelicko-Rakovicko ležícím na hranici biogeografických regionů s odlišnou geomorfologií se projevuje odlišnost charakteru krajiny západně od řeky Skalice, kde leží obce Čimelice a Rakovice v přehledné zemědělské krajině rámované lesnatými výšinami okraje Březnické pahorkatiny. Východně od řeky Skalice se prostor otevírá do lesnaté, mírně zvlněné krajiny k obcím Vrábsko a Laziště s loukami a rybníky.

Z klimatického hlediska území náleží do mírně teplé oblasti s dlouhým teplým a suchým létem. Zima je krátká, mírná až mírně chladná, suchá až velmi suchá s krátkým trváním sněhové pokrývky.

V současné době působí krajina vyváženým dojmem s rovnoměrným zastoupením zemědělské půdy, lesů a vodních ploch v podobě rybníků. Složení lesních porostů je do značné míry ovlivněno výsadbami smrkových monokultur. Intenzivní zemědělská výroba je soustředěna zejména v západní části KPZ, v nejbližším okolí Čimelic. V okolí Vrábska, východně od Skalice převládají louky a pastviny, s rozsáhlými plochami lesních porostů a četnými bažantnicemi, k harmonii východní části KPZ přispívají soustavy rybníků. Na Vrábském potoce a jeho přítocích jsou to z větších rybníků Zhoř (20 ha), Nerestec (20 ha), Bisíngrovský (8 ha), a Stejskal (11 ha). Na Lazištském potoce leží menší rybníky Lazištský a Novodvorský, drobné rybníčky Horní a Dolní Tisíček a Lipšice se ukrývají v lučních enklávách lesa Březina. Významnými činiteli v krajině jsou aleje i stromořadí přenášející do prostoru zejména směrové vedení komunikačních tras a hrází rybníků.

Nedílnou součástí historické kulturní krajiny je urbanistická struktura obcí Čimelice a Rakovice. V Čimelicích jsou to právě dominantní objekty zámku a dvora, kostela Nejsvětější Trojice a dvora Bisíngrov a v Rakovicích zámeček s hospodářským dvorem, kontribuční špýchar a Ovčín, které prostorově propojují krajinnou strukturu se strukturou zástavby – zejména s fragmenty cenné zástavby s návsemi. Obec Čimelice se poprvé připomíná roku 1445, kdy zde stála vodní tvrz. Obec byla roku 1629 povýšena na městečko, ale od poloviny 17. století byla opět vsí a zůstala jí i později. Čimelice tvoří významové centrum celé památkové zóny a koncentruje se zde i největší počet architektonicky a historicky cenných

objektů. Zatímco původní historická skladba Čimelic s vazbou tvrze, hospodářského dvora a vesnické zástavby na cestě podél Rakovického potoka směrem ke Skalici byla v pozvolném historickém vývoji zapojena do souvislé struktury nízkopodlažní zástavby obce, hlavním rysem současné urbanistické struktury je vazba zámku, parku a kostela Nejsvětější Trojice na trojúhelnou náves, orientovanou podél silnice z Prahy na Písek. Kostel spolu se sloupem se sousoším Nejsvětější Trojice uzavírá náves na severu v jejím nejširším místě. Skupina tří barokních objektů – školy, fary a panského špitálu – podél cesty od kostela k bráně do zámeckého areálu dotváří spolu s Kostelním rybníkem kompozici historického středu obce.

Čimelice z hlediska právního statusu zůstaly vsí, postupně však podobou zástavby a jejich typologickou skladbou nabyly charakteru městečka, v jehož obraze se kromě pozoruhodného zámeckého komplexu s řadou barokních staveb uplatňují i klasicistní přízemní venkovské štítové domy na náměstí, doplněné mladší patrovou zástavbou vznikající od 2. poloviny 19. století.

Mimo historickou strukturu zástavby obce – na východním břehu Skalice, leží Bis-ingrov (z roku 1719), hospodářský dvůr se symetricky (zrcadlově) uspořádanou osovou kompozicí dvora. Jižně od něj na břehu rybníka Stejskal se dochovala řada domkářských chalup s názvem „Větrov“ (postavena kolem r. 1830).

Rakovice dokládá první písemná zmínka již v roce 1045. V polovině 14. století byly dokonce největší ze 47 vesnic příbramského panství, stál zde kostel a fara. Tyto objekty však zanikly za husitských válek a už nebyly obnoveny. Zástavba obce Rakovice je rozdělena Rakovickým potokem na severní část s nepravidelnou návší a mohutným objektem Ovčina situovaným na východním okraji obce při silnici na Čimelice a na jižní část, kde na objekt hospodářského dvora se zámečkem váže skupina usedlostí s další nevelkou návší, při cestě směřující na Mirovice.

Mimo historickou strukturu obce se jižně, při silnici na Boudy a Mirovice nachází kontribuční špýchar, výrazná krajinná dominanta.

16. Kategorie KPZ

Historický celek krajinné památkové zóny Čimelicko-Rakovicko spadá ve smyslu tří hlavních kategorií kulturní krajiny definovaných Výborem světového dědictví do prvních dvou kategorií, z nichž zásadní hodnotu představuje krajina zřetelně a záměrně komponovaná a vytvořená člověkem. Cílené úpravy navazují harmonicky na charakter krajinné scény a na sídelní strukturu, dotvářejí pohledové souvislosti. Vytvářejí v krajinně nové prostorové měřítko a spoluvytvářejí výrazné krajinářsko estetické hodnoty mimořádného krajinného celku. Zejména barokní úprava okolí šlechtického sídla v Čimelicích, která je těžištěm krajinných úprav, se řadí k předním dosud dochovaným architektonicky pojatým evropským krajinářským počínům.

V území jsou rovněž zastoupeny hodnoty charakteristické pro organicky vyvinutou krajinu. Kulturní krajina Čimelicka je příkladem kultivované zemědělské krajiny, jejíž vývoj probíhal po staletí ve vzájemném souladu hospodářských a estetických úprav, bez narušení přírodní podstaty.

17. Historický vývoj území

Nejstarší doklady pravěkého osídlení na území KPZ lze položit do období střední doby kamenné (mezolitu), kdy byly lovecko-sběračskými skupinami využívány zejména vyvýšené polohy na březích meandrující říčky Skalice. S trvalým osídlením celé oblasti lze počítat až od starší doby železné. Osada z této doby byla zjištěna na levém břehu Skalice v místní části Větrov (trať V pádu), nálezy mazanice dokládají existenci nadzemních dřevěných staveb. Z následující mladší doby železné v Čimelicích a jejich okolí se registrují jak rovinná sídliště (návrší Větrov, Pastuší vrch) tak žárová pohřebiště. Zejména výbava bohatého žárového hrobu (keramické nádoby, náramek, spona) objeveného v roce 1924 u domu čp. 136 přináší cenné informace o pohřebním ritu střední doby laténské. Prozatím žádné archeologické nálezy nenasvědčují o výraznějším osídlení Čimelicka v době římské a době stěhování národů. Až v raném středověku dochází k opětovné kolonizaci celé oblasti slovanským etnikem. Dokladem existence kostrového pohřebiště přímo v intravilánu Čimelic je nález bronzových esovitých náušnic a lidských kostí u domu čp. 236.

Trvalé osídlení kraje slovanskými kmeny probíhalo postupně v průběhu 9. až 11. století. Jako jedny z prvních se připomínají již roku 1045 Rakovice. V roce 1233 jsou zmínovány sousední Krsice.

Čimelice připomínají písemné doklady roku 1445, kdy zde stála vodní tvrz, která byla manstvím a patřila králi. Ten ji propůjčoval do držení svým služebníkům, kteří na ni nemohli vztahovat žádné majetkové ani dědičné nároky. Tvrz byla od 14. století dřevěná a stál při ní poplužní dvůr. Do dědičného vlastnictví získal tvrz kolem roku 1474 Jan Tluksa z Vrabí, který zastával funkci královského prokurátora. Rod Tluksů přispěl k rozvoji Čimelic výstavbou kostela s farou. Roku 1531 prodali tvrz Mikuláši Deymovi ze Stříteže, jehož rod držel panství téměř sto let až do roku 1629. Po polovině 16. století se Deymovští zasadili o renesanční přestavbu tvrze a rozšíření a výzdobu kostela, kde stropní fresky nesou datum 1590. Podle soupisu majetku z roku 1597 měla tvrz suché sklepy, světnice, pokoje, komory, kuchyně, spižírnu i pekárnu. Rozsáhlý poplužní dvůr zahrnoval chlévy, maštale, pivovar, stodolu se štěpnicí a kuchyňskou zahradu. Za rybníky stál ovčín s ovčáčkou chalupou. Ve vsi byla cihelna, pec k pálení vápna, mlýn a nad ním chmelnice, sádky pro chov ryb.

Vývoj krajiny na začátku 17. století významně ovlivnila politická situace, v níž někteří členové rodu sehráli určitou roli při stavovském odboji. Zejména válečná léta 1618–1620 s tažením vojsk krajem, znamenala pro Čimelice i okolní vsi pohromu. Po smrti Viléma Deyma propadl čimelický manský statek králi, který jej postoupil v roce 1629 do dědičného vlastnictví hraběti Adolfu Michaelovi z Alhanu. Ten jej však už po roce prodal sestře bývalých Deymů, provdané za Karla Plota z Konařin. Evě Plotové-Deymové se podařilo vrátit se na své rodné panství, avšak tvrz i usedlosti byly válkou poničeny a statek zadlužen. Čimelické panství se po skoupení dluhů Janem Jindřichem Bissingem stalo od roku 1686 majetkem Bissingenů.

Ve vývoji obce Čimelice a přilehlé krajiny patří k nejvýznamnějším obdobím, kdy čimelické panství patřilo pánům z Bissingenu, Wratislavům z Mitrovic a Schwarzenbergům.

Za rodu Bissingenů zaznamenaly Čimelice značný rozkvět, zejména v době panování Karla Bohumila z Bissingenu (1686–1742), který vlastnil Čimelice od roku 1709. Už v roce 1714 koupil jako dobrý hospodář bohatý sousední rakovický statek se zámekem, který byl vystavěn kolem roku 1670 na místě staré Bejčkovské tvrze Ladislavem Hrobčickým, s velkým dvorem, pivovarem, ovčínem a mlýnem na řece Skalici.

Rozsáhlé stavební aktivity K. B. Bissingena započaly v roce 1719 výstavbou mohutného hospodářského dvora Bissingenhof s mimořádnou osovou dispozicí zrcadlově uspořádaného dvora. Ten byl zřízen východně od Čimelic na poloostrově rybníka Stejskal, který byl později rozdělen nízkou hrází na dva rybníky – Bisingrovský a Stejskal, čímž vznikl pohledově mimořádně zajímavý peší přístup ke dvoru od západu. Dvůr svými rozměry vytvořil v přehledné barokní krajině významnou dominantu.

K. B. Bissingen se brzy zapojil do politického dění, už v roce 1715 získal titul císařského rady, v roce 1722 byl zvolen krajským hejtmanem Prácheňského kraje. Výstavba barokního zámku v letech 1728–1730 v Čimelicích zřejmě souvisela s potřebou reprezentace, kdy K. B. Bissingen již vykonával vysokou funkci hejtmana. Čimelice zastávaly významné postavení sídla krajského hejtmana (s krátkou přestávkou v letech 1735–1737) až do smrti K. B. Bissingena v roce 1742. Jejich význam posílilo od roku 1730 i přeložení zemské silnice spojující Prahu s Pasovem z Rakovic do Čimelic a od roku 1749 se tato přeložka stala oficiální trasou v soustavě císařských silnic.

Nový barokní zámek dal K. B. Bissingen postavit v sousedství čimelické tvrze podle návrhů Antonio Rappa a Antonio Canevalle a v době jeho výstavby sídlili Bissingenové v Rakovickém zámku. Po přestěhování do čimelického zámku zřídili v Rakovicích vrchnostenský a hospodářský úřad, který byl využíván až do doby Schwarzenbergů.

S výstavbou barokního zámku souviselo založení okrasné zahrady po obou jeho stranách, která byla zároveň spojena s okolím velkorysou barokní kompozicí.

Pravidelná zahrada okolo zámku se odvíjela od hlavní kompoziční osy východ–západ a byla členěna v křížové dispozici do čtvercových polí. Na pravidelné části zahrady ze severní a jižní strany navazovaly štěpnice. Mezi rybníky Pivovarským a Kostelním se přímo v zámeckém areálu nacházela oplocená bažantnice. Výčet zahradních ploch doplňovala severně od Kostelního rybníka kuchyňská zahrada – patrně zelinářská. Oba pásy parterových zahrad propojovala před zahradní fasádou zámku travnatá plocha, vyklenutá západním směrem k bráně, kterou procházela od čimelického zámku osa dvouřadé lipové aleje směřující k hospodářskému dvoru a renesančnímu zámečku s věží v Rakovicích.

Jak dokládají tzv. Tomáškovy mapy z roku 1802 i obraz z poloviny 18. století na zámku Orlík, byla lipová alej zdobena sochami z dílny Jana Hammera, rodáka z Plzně, který přišel do Čimelic v roce 1735 a pracoval zde do roku 1768. Barokní sochy byly později z aleje odstraněny a použity např. k výzdobě kamenného mostu v Čimelicích, nového hřbitova, kamenného mostu přes Skalici u obce Nerestce. Zřejmě ve 2. polovině 18. století vznikla paralelní alej ležící severně od hlavní aleje tvořící v krajině podružnou osu, směřující z rohu pravidelné zahradní úpravy na křížek na návsi v Rakovicích. Tato alej ve druhé polovině 19. století zanikla.

Založení soustavy alejí mezi Čimelicemi a Rakovicemi představuje první fázi vývoje komponovaného krajinného areálu. Byla vytvořena základní mohutná barokní prostorová struktura – barokních architektonických dominant, velkorysé aleje zdobené sochami a vazbou jednotlivých částí do prostorové osnovy, vázané i na hlavní přírodní dominanty.

Druhou fází dotvoření kompozice v krajině je období z let 1782–1840, kdy panství patřilo Wratislavům z Mitrovic. K největšímu rozkvětu panství přitom došlo za vlády hraběte Josefa Wratislava z Mitrovic v letech 1798–1830.

Koncem 18. a na počátku 19. století došlo v krajině Čimelicka k podstatným změnám. Otisk mapy stabilního katastru z roku 1830 znázorňuje krajinu doplněnou množstvím okrasných a ovocných alejí, které navázaly na existující osu hlavní aleje mezi Čimelicemi a Rakovicemi. Nové aleje rozčlenily krajinu do menších prostorů, otevřených k zámku a propojily další zřetelné stavby v krajině, jakými byl barokní kontribuční špýchar jižně od Rakovic nebo památník v podobě trojbokého jehlanu, zvaný Vintíř, postavený na úpatí vrchu Chlum. Základní velkorysá, ale tvarově strohá barokní myšlenka paralelních alejí mezi architektonickými dominantami Čimelic a Rakovic byla dotvořena soustavou alejí sledujících historické cesty a hranice dominikální půdy do obrazu malebné kultivované krajiny.

Od roku 1817 se na úpravách fasád zámku a jeho dostavbě podílel Jan Filip Jöndl, který rovněž vypracoval návrh na výstavbu obytného zámečku v prostoru severní strany čestného dvora. Zároveň vznikl okolo zámku krajinářský park na plochách starší pravidelné zahrady, štěpnice a bažantnice. Rozsáhlý areál dvora oddělený železnou mříží od čestného dvora zámku, sahající až ke Kostelnímu rybníku s pivovarem, byl po roce 1800 postupně likvidován a získal konečnou krajinářskou úpravu. Rovněž čestný dvůr a okolá zámku získaly krajinářskou úpravu, zanikly barokní parterry.

Na jižním okraji Čimelic byla ve stejné době na nově rozšířeném hřbitově postavena podle návrhu J. F. Jöndla klasicistní hřbitovní kaple s hrobkou rodiny Wratislavů. Čtyřboká věž nad střechou hrobky vytvořila novou drobnou dominantu krajiny.

Obraz Leo Lochmana datovaný kolem roku 1830, dochovaný na zámku Orlík, zachycuje pohled na Čimelický a Rakovický zámek z vrchu Chlum. V aleji mezi oběma zámky jsou zachyceny pyramidální topoly vyskytující se rovněž na jižní hranici zámeckého parku, kolem cest zámeckého areálu, kolem kostela, kolem nového hřbitova i v krajině na hrázi rybníka Stejskal u Bissingrova. Existenci topolů v krajině podporuje písemná zmínka v literatuře (Toman, J.: Čimelice-regionální historie, 2004) o kácení starých topolů roku 1903 kolem kostela.

Za panství Wratislavů z Mitrovic bylo v závěru 18. století dotvořeno původní jednoduché prostorové schéma vzniklé za Bissingenu. Výrazná geometrizace zemědělské krajiny severně a jižně od Rakovic spočívala v doplnění základního rozvrhu alejemi a stromořadími okrasných stromů (zřejmě lip) do ortogonálního prostorového schématu většího měřítká.

Vývoj obrazu této části zemědělské krajiny západně od Skalice však pokračoval i v druhé polovině 19. století až do století dvacátého. Na mapách III. vojenského mapování z let 1877–1880 a na novějších mapách vojenských i civilních (např. základní mapa 1:10 000

z roku 1962) se objevují další stromořadí propojující ve východozápadním směru starší severojižní stromořadí a členící velké celky půdy na menší pravouhlé bloky. Jedná se zřejmě již o aleje ovocné. Původní – měřítkově charakteristický – formát členění krajiny výraznými dubovými alejami (výsadba dubu červeného namísto lip v hlavní aleji proběhla kolem roku 1880) a stromořadími se zachoval pouze jižně od Rakovic a Čimelic. Společně s hlavní alejí mezi Čimelicemi a Rakovicemi dokládají projev geometrizace půdorysné osnovy architektonické barokní kompozice kulturní krajiny.

Třetí fází komponovaného vývoje území je období majetkové držby Schwarzenbergů (1840–1948). Po smrti Josefa Wratislava zdědila roku 1840 panství jeho dcera Josefína, manželka Karla II. za Schwarzenbergu, která je roku 1850 postoupila svému synovi Karlu III. Tak bylo připojeno čimelického panství k panství Orlík.

Ve východní části panství na levém břehu Skalice probíhaly rovněž cílené úpravy krajiny: od poloviny 19. století to byly romantické úpravy v okolí barokní dominanty poplužního dvora Bisingrov (Bissingenhof) formující krajinu využívanou k lovu a chovu bažantů. Jak dokládá mapa stabilního katastru z roku 1841, byla krajina severně a jižně od poplužního dvora zemědělsky využívána, západně od rybníka Nerestec a Novodvorského se rozkládaly souvislé lesní porosty. Cílenými úpravami zde byl vytvořen obraz lesní lovecké krajiny s romantickými partiemi u starých rybníků. Krajinnou skladbu tvořily bažantnice, remízy, plochy pastvin, luk a orné půdy, členěné do menších prostorů, uzavřených okraji lesních porostů. Krajinné scenérie jednotlivých prostorů byly sjednoceny výsadbami neovocných, většinou dubových stromořadí podél cest, sledujících lesní okraje a stromořadí, členící otevřené plochy polí a luk.

Za Schwarzenbergů došlo ve východní části Čimelicka a na Vrábsku k vysázení doplňujících alejí (z dubů, jírovců, jilmů, lip) navazujících na hráze rybníků, remízy a bažantnice. Krajina přizpůsobená k lovu tak dostala svoji konečnou podobu.

Karel III. Schwarzenberg (1824–1904) se věnoval na svém panství rozvoji hospodářství, podnikání, zvláštní pozornost věnoval lesu a myslivosti. Bylo započato s chovem bažantů.

V letech 1896–1901 byl vybudován v prostoru dvora Bisingrov lihovar, čimelický pivovar byl v provozu do roku 1895.

Před 1. světovou válkou se Čimelice staly přirozeným hospodářským centrem menší spádové oblasti, k níž patřily Krsice, Smetanova Lhota, Nové Dvory, Laziště, Králova Lhota a část Varvažovska.

Změny v krajině proběhly i po vzniku Československa. První etapa pozemkové reformy proběhla v Čimelicích v letech 1921–1924: dvory rakovický a bisingrovský byly částečně vyňaty ze záboru. Ve druhé etapě roku 1930 bylo v Čimelicích rozděleno 17 ha panské půdy mezi 26 předělců.

Rakovický dvůr zůstal jako jeden z mála schwarzenberských dvorů v panské režii až do roku 1948. Druhá pozemková reforma v roce 1948 rozdělna dvůr mezi tři vlastníky. Roku 1950 přešel dvůr krátce pod Československé státní statky a roku 1951 převzalo půdu i budovy JZD Rakovice.

V roce 1928 byla postavena u čimelického nádraží schwarzenberská kruhová pec, (v archívních záznamech označovaná jako kruhovka) na vypalování vápence z nerestecského lomu, která byla v provozu do roku 1980.

Život v obci ovlivňovala pozitivně činnost Okrašlovacího spolku, který zde působil od roku 1911. Věnoval se péči o památky a výsadbám ovocných a okrasných stromů.

Významnou událostí v dějinách obce byla závěrečná jednání zástupců sovětských, amerických a německých vojsk o ukončení 2. světové války a odzbrojení německých vojsk na českém území, která probíhala v Čimelicích v hospodě Na Knížecí a v rakovickém mlýně čp. 85.

V roce 1956 byl rozšířen hřbitov a do jeho prostoru bylo přemístěno sousoší Kalvárie, od J. Hammera (na originálním soklu jsou osazeny kopie).

Schwarzenbergům patřily Čimelice do roku 1948, se změnou režimu v ČR došlo k rozsáhlým majetkovým změnám. Čimelický zámek byl od roku 1952 využíván jako Střední průmyslová škola filmová a prostory starého pivovaru a tzv. Zámeček byly upraveny jako studentský internát. V roce 1956 byla ve staré tvrzi zřízena tělocvična. V roce 1984 byla škola přeložena do Prahy a do zámku bylo přemístěno v letech 1984–1989 Zvláštní odborné učiliště.

V letech 1985–1990 proběhla částečná rekonstrukce zámeckého parku. Byla obnovena pouze severní část, pak byly práce v souvislosti s očekávanou restitucí majetku v okolí zámku přerušeny. Park vyžaduje v současné době komplexní rehabilitaci. Zámek není využíván (2014), pouze jako obydlí správce zámeckého parku. Část hospodářských budov využívá správa sousední zámecké zahrady ke skladovacím účelům.

Počátkem 90. let 20. století bylo Čimelické i Orlické panství vráceno původním majitelům, rodu Schwarzenbergů, v restitučním řízení. Zámky Čimelice a Rakovice nejsou v současnosti (2014) přístupné veřejnosti.

Rakovický zámek sloužil krátce po restituci k bydlení, od roku 2007 má objekt v pronájmu občanské sdružení, hospodářský dvůr není využíván.

Ve dvoře Bisingrov byl provoz lihovaru ve 2. pol. 20. století přestavěn na sušičku brambor, po restituci byl provoz ukončen. Dnes je dvůr bez využití, ve špatném stavebně technickém stavu.

Na jedné z květinových výstav, které se staly součástí novodobé historie Čimelice, pravidelně probíhají od roku 1962 a zabývají se i tématy ochrany přírody a krajiny, byl poprvé veřejnosti představen také návrh na prohlášení Krajinné památkové zóny Čimelicko-Rakovicko.

18. Současný stav a charakteristika dochovaných jevů

V celorepublikovém fondu krajinného dědictví se řadí historický krajinný celek Čimelicko-Rakovicko k nejhodnotnějším, dokumentujícím barokní a romantickou vývojovou fázi utváření krajiny u šlechtických sídel. Zejména barokní krajinná úprava patří k předním dosud dochovaným architektonicky pojatým evropským úpravám. Její unikátnost zvyšovala promyšlená sochařská výzdoba Jana Hammera a jeho dílny za 3. čtvrtiny 18.

století. Jedná se o mimořádný příklad sepletí architektury, sochařství a barokní kultivované zemědělské krajiny.

Historický krajinný celek sestává ze dvou částí, jejichž dělicí přírodní osou je od severu k jihu směřující tok řeky Skalice. V části území na západ od řeky leží Čimelice a Rakovice, a na východ od řeky je nejmórnějším architektonickým celkem dvůr Bissingrov a jsou tak vymezeny dva základní krajinné prostory, ve kterých je většina součástí historických krajinných úprav.

Západní část s Čimelicemi a Rakovicemi je prostorem, který má zemědělský charakter, s terémem stoupajícím k pohledovým horizontům. Jádrem krajinných úprav je obec Čimelice se zámkem, parkem a navazující soustavou alejí v krajíně. Kostru barokní krajinné úpravy tvoří nejstarší prostorová osa v podobě dvouřadé aleje, spojující zámek a park v Čimelicích se zámečkem a hospodářským dvorem v Rakovicích. Alej okrasných stromů dochovaná s výsadbou dubu červeného (vysazeného kolem roku 1880) je bez sochařské výzdoby, která byla v 1. třetině 19. století rozmístěna v Čimelicích a okolí. Dochované barokní sochy Jana Hammera byly v průběhu 20. století deponovány ve skladu v Čimelicích, do doby zřízení trvalé expozice a na některá místa v obci byly osazeny zpět výdusky, např. na ohradní zeď hřbitova nebo na kamenný most nad Rakovickým potokem u zámeckého parku. Významný barokní soubor představuje 31 Hammerových soch, které by měly být opět prezentovány veřejnosti jako doklad mimořádné úrovně architektonického krajinného celku, vytvořeného v Čimelicích v průběhu 18. století.

Paralelní alej založená ve 2. polovině 18. století mezi zámeckým parkem v Čimelicích a budovou špýcharu Rakovického dvora byla beze stopy odstraněna. V prostoru Čimelic a Rakovic jsou dodnes zřetelně zachovány aleje založené v letech 1782–1840, které zformovaly strohou barokní krajinu do menších, ale přehledných celků, zachovávajících možnost celkových pohledů na Vrábsko, až do východní, romanticky utvářené krajiny. Nejdlejší výhledy jsou ze silnice na Pohoří nad Rakovicemi a z okraje lesa u památníku Vintíř, pod vrchem Chlum. Při cestě z Čimelic do Rakovic se dochoval objekt bývalého Ovčina s přilehlým sadem, který patřil v barokní krajíně k výraznějším dominantám (Ovčín je mimo KPZ, při její hranici). Dnes jsou již výhledy od Ovčina na Rakovický zámek s věží značně překryty vzrostlou vegetací.

K harmonii obou částí komponované krajiny přispívají drobné sakrální stavby (kapličky, boží muka, kříže) situované na křižovatkách a při vjezdech do obcí, dokládající historickou cestní síť. Je to např. kaplička sv. Jana Evangelisty u příjezdové cesty k hospodě Na Hvíždálce, kaplička sv. Šebestiána na východním okraji obce mimo KPZ, při její severní hranici, kaplička Nejsvětějšího Srdce Ježíšova ve Vrábsku, krajinná dominanta v jižní okrajové části obce mimo KPZ, při její hranici.

Obec Čimelice se nachází uprostřed komponovaného krajinného celku. Čimelice zůstaly vsí, postupně však nabyly charakteru městečka, v jehož obraze se kromě pozoruhodného zámeckého komplexu s řadou barokních domů při jižní straně Kostelního rybníka uplatňují i klasicistní přízemní venkovské štítové domy na náměstí, doplněné mladší patrovou zástavbou vznikající od 2. poloviny 19. století. Hodnotnou zástavbu z 1. poloviny 19. st.

zastupují např. z vilové zástavby čp.113, čp. 163, bývalá kovárna čp. 101 při státní silnici, místní škola nebo zástavba tzv. drážních domků spojená s výstavbou železnice v roce 1875, v ulici směřující k železniční stanici.

V krajině nevýrazný, ale historicky významný je areál bývalého Čimelického mlýna (bývalý Hodíkův mlýn čp. 65, který byl v roce 1969 adaptován na pilařský provoz). Mlýn na pravém břehu Skalice (zachycený na mapě I. vojenského mapování kolem roku 1780) je propojen náhonem s řekou Skalicí. Břehový porost náhonu vytváří v krajině výrazný prvek. V sousedství mlýna byly v polovině 20. století zřízeny sádky.

Východně od toku řeky Skalice je hlavní památkově cenný krajinný prostor vymezen svým charakterem a nikoliv terénními útvary nebo jinými pohledovými horizonty. Jedná se o krajinu utvářenou k chovu ryb, k lovu a lesnímu hospodářství. Střídají se zde lesy, lesní louky, rybníky a pole i pastviny členěné do menších prostorů. Krajina je nepřehledná, romantická s krátkými průhledy. Dílčí prostory mají menší měřítko, jsou uzavřenější a neposkytují možnost průhledů přes vrcholky stromů. Jasně vymezené jsou prostory rybníků Bisingrovský, Stejskal, Nerestec, Zhoř.

V této části krajiny jsou dochovány skupiny drobných prostorů vázaných k určitému místu – vázaných ke dvoru Bisingrov a velkým rybníkům, soustava prostorů vázaných k Novému Dvoru.

V území krajinné památkové zóny se dodnes ve značné míře zachovala původní komunikační síť.

Do současné doby jsou zachovány vzájemně prostorově působící architektonické, umělecké a stavební dominanty – zámek v Čimelicích a hospodářský dvůr a zámeček v Rakovicích, kostel Nejsvětější Trojice, kontribuční špýchar, památník Vintíř, hospodářský dvůr Bisingrov a zájezdní hostinec Na Hvíždalce, kde sídlila i významná sochařská huť rodiny Hammerů. Zůstaly zachovány hlavní osy alejí, hlavní prostorové vazby a souvislosti i charakter prostoru, vytvořený záměrnými krajinnými úpravami. Právě tyto dochované hodnoty prostorové kompozice spoluvytvářejí výrazné krajinářsko-estetické hodnoty krajinného celku.

Jedná se především o osové vazby – osu hlavní lipové aleje (dnes dubové) mezi Čimelicemi a Rakovicemi, v prodloužení směřující na objekt zájezdního hostince Na Hvíždalce, který v poměrně jednoduché zástavbě Čimelic 18. století vytvářel zřetelnou dominantu. Tato osa je posílena paralelní prostorovou osou, spojující věže kostela Nejsvětější Trojice v Čimelicích a zámečku v Rakovicích. Spolupůsobení těchto os s další paralelní osou zaniklé aleje mezi nárožím zámeckého parku v Čimelicích a Rakovicemi bylo podstatou I. etapy barokních krajinářských úprav.

V krajině jsou dochovány i další významné, i když nyní pohledově méně výrazné prostorové osy. Jedná se například o někdejší vizuální propojení brány parku a začátku hlavní aleje s výraznou krajinnou dominantou – vrcholem Chlum (532 m n. m.). Tato osa protíná silnici z Rakovic k jihu v místě kontribučního špýcharu. Další, 5,5 km dlouhá osa, propojuje zámek v Čimelicích, respektive bránu jeho čestného dvora s dvorem Bisingrov do něhož pomyslně vstupuje po úzké dělicí šíji rybníka a pokračuje východním směrem

přes další stavby – kapličku ve Vrábsku a dvůr Koloredov, který byl k čimelickému panství připojen za Schwarzenbergů. Tato osa sleduje cestu mezi Bisingrovem a Vrábskem a trasu alejí lemované „Knížecí cesty“ se soustavou romantických lesních palouků mezi Vrábskem a Koloredovem (Koloredov byl Ditrichštejnský dvůr byl postavený po roce 1725 za velkopřevora hraběte Dietrichsteina, přestavěný roku 1816, kdy dostal název Koloredov).

V krajině PZ se ještě objevuje řada delších i kratších os, majících původ v úpravách 19. století. Celkem zřetelným vizuálním spojením, podpořeným koridorem dubových alejí, je osa od Vintíře k Bisingrovu. Jinou, dnes již zarostlou osou je linie, vedoucí z Kopáčovské bažantnice průsekem na alej, směřující na osmibokou věž dvora Bisingrov.

V urbanistické struktuře Čimelic, jejichž zejména rodinná zástavba se významně rozrostla ve 20. století, se prolínají vlivy postupného historického vývoje zástavby a vlivy širších územních vztahů, hlavně liniové infrastruktury. Na jedné straně je ve struktuře zástavby dobře patrná historická skladba budov a ploch jádra obce se zámekem, parkem, rybníky, kostelem, návsi a objekty podél cesty k zámku, s osou císařské silnice procházející protáhlou trojúhelnou návsi a s dochovaným měřítkem původní vesnické zástavby podél Rakovického potoka. Na druhé straně je území Čimelic v severojižním směru členěné koridory, které významně ovlivnily strukturu zástavby a krajiny a omezily možnosti rozvoje a zasáhly do kvalit prostředí obce. Kromě postupně zesílené trasy historické císařské silnice, v současnosti ve funkci zatížené silnice I/4, je to i železniční trať podél východního obvodu Čimelic, s vlastním ochranným pásmem. V neposlední řadě do obrazu krajiny zasáhne nově plánovaná trasa rychlostní komunikace R4 západně od Rakovic (jejíž vedení se díky doloženým kvalitně zpracovaným podkladům o hodnotách KPZ podařilo odsunout mimo jádro dochované barokní krajiny západním směrem až nad Rakovice). Dalšími koridory, které přispívají k fragmentaci území, jsou trasy vzdušných vedení vysokého napětí el. energie. Tato infrastruktura společně s přírodním koridorem Skalice a jejím inundačním územím zasahuje i do obrazu krajiny.

Zástavba v podobě rodinných domů s poměrně velkými zahradami, se od konce 19. století a ve 20. století rozšiřovala zejména východně od silnice I/4 směrem k železnici a k železničnímu nádraží. Struktura této zástavby je založena na logické pravoúhlé osnově, která odpovídá paralelním liniím silnice a železnice. Hmotově výrazně se uplatňují několik bytových domů ze 2. poloviny 20.století.

Rozvoj skladových a komerčních areálů směrem jižním těsně při hranici PZ obci sice přinesl potřebné rozvojové plochy, ale výrazně zasáhl do obrazu této části historické kulturní krajiny. PZ je poměrně malá, hranice jejího vymezení neumožnila prosadit odstup stavebních aktivit v těsném sousedství. Problémem by mohlo být zejména další rozšiřování zastavěných ploch do poloh, které hrají roli v prostorových vztazích a vizuálních souvislostech památkově chráněné krajiny.

19. Grafické schéma kulturních hodnot KPZ

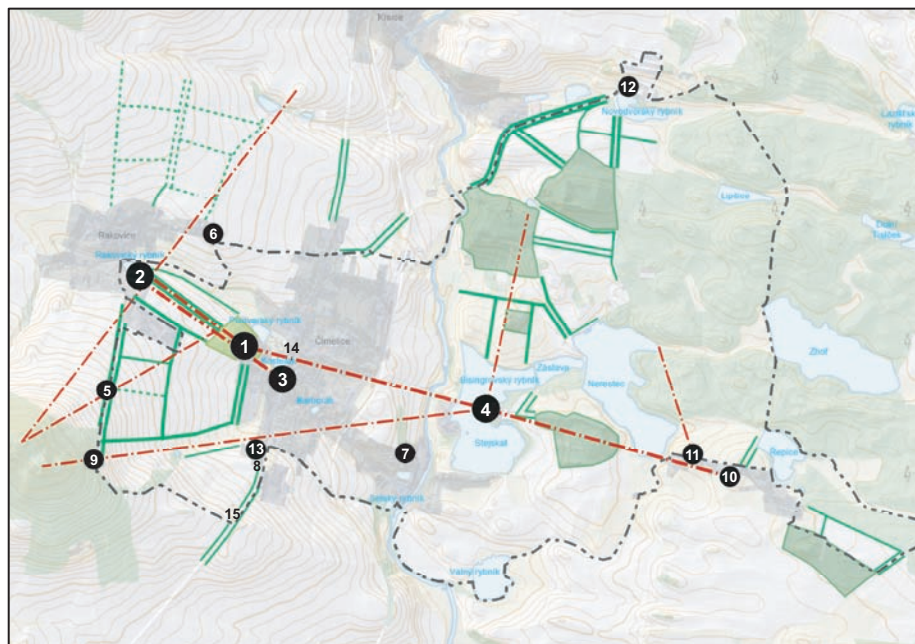

Schéma kulturních hodnot krajinné památkové zóny Čimelicko-Rakovicko

0 1 km

15 Určující stavební objekty	— — — Hlavní kompoziční osa	1 Čimelický zámek
15 Zaniklé určující stavební objekty	⋯⋯⋯ Zaniklá hlavní kompoziční osa	2 Rakovický zámček
15 Dotvářející stavební objekty	- - - Vedlejší kompoziční osa	3 Kostel Nejsvětější Trojice
15 Zaniklé dotvářející stavební objekty	⋯⋯⋯ Zaniklá vedlejší kompoziční osa	4 Dvůr Bisingrov
15 Ostatní hodnotné stavební objekty	— — — Hlavní významné aleje	5 Kontribuční Špýchar
15 Zaniklé ostatní hodnotné stavební objekty	— — — Významné aleje	6 Bývalý ovčín
- - - Hranice KPZ	— — — Hlavní významné stromořadí	7 Formanský hostinec Na Hvižďalce
□ Plocha sídla	— — — Významné stromořadí	8 Hrobka Bratislavů z Mitrovic
□ Obora, bažantnice	⋯⋯⋯ Zaniklé hlavní významné aleje	9 Vintř - trojboký pylon
□ Historická zahrada, park	⋯⋯⋯ Zaniklé významné aleje	10 Kaple Nejsvětějšího Srdce Páně ve Vrábsku
	⋯⋯⋯ Zaniklé hlavní významné stromořadí	11 Ditřichštejnský dvůr ve Vrábsku
	⋯⋯⋯ Zaniklé významné stromořadí	12 Nový Dvůr
		13 Hřbitov se sochami na ohradní zdi
		14 Most se sochami
		15 Socha sv. Huberta

20. Fotografie současného stavu

Rakovice, zámek v Rakovicích s hospodářským dvorem a alej směřující k čimelickému zámku, pohled ze silnice do Pohoří nad Rakovicemi.

Referenční snímek.

Souřadnice stanoviště N 49.48037, E 14.04081.

Marie Paolátová, Ing.,

2013-10-24

Rakovice, zámek v Rakovicích s hospodářským dvorem, propojený alejí s areálem zámku v Čimelicích, pohled z jihu od kontribučního špýcharu.

Referenční snímek.

Souřadnice stanoviště N 49.46289, E 14.05529.

Marie Paolátová, Ing.,

2013-10-24

*Čimelice, areál zámku
s kompoziční osou
v podobě aleje směřující
do Rakovic k zámku
s hospodářským
dvorem.*

*Václav Vlček,
2002-04-20*

*Rakovice, zámek
se šestibokou věží
a alejí od zámku
v Čimelicích.*

*Souřadnice stanoviště
N 49.46901, E 14.05967.
Marie Paolátová, Ing.
2013-05-02*

*Rakovice, pohled
od zámečského parku
v Čimelicích ke dvoru
v Rakovicích.*

*Souřadnice stano-
viště N 49.46873,
E 14.06454.
Marie Paolátová, Ing.
2003-06-12*

*Rakovice, zámek
v Rakovicích s hospo-
dářským dvorem.
Souřadnice stano-
viště N 49.46941,
E 14.05539.
Marie Paolátová, Ing.
2013-05-02*

*Rakovice, kontribuční
špýchar u silnice do
obce Boudy.
Souřadnice stano-
viště N 49.46362,
E 14.05546.
Marie Paolátová, Ing.
2013-05-02*

*Rakovice, památník
Vintřů na úpatí vrchu
Chlům, při silnici
Rakovice-Boudy.
Souřadnice stano-
viště N 49.46033,
E 14.05521.
Marie Paolátová, Ing.,
2013-05-02*

Čimelice, sochy
Jana Hammera na
mostě u Kostelního
rybníka (sv. Norbert
a sv. Vojtěch, kopie
soch).

Marie Pavlátová, Ing.
2004-05-22

Čimelice, hřbitov
s empíroovou kaplí
a hrobkou Wratislavů
z Mitroovic z r. 1817.

Marie Pavlátová, Ing.
2013-05-02

Čimelice, rozšířená část hřbi-
tova, Kalvárie od J. Hammera,
1. pol. 18. století (kopie soch na
originálním soklu).

Marie Pavlátová, Ing.
2013-05-02

*Čimelice, letecký pohled
na douř Bisingrovo
od Vrábska, v pozadí
Čimelice.
Václav Vlček,
1994-07-20*

*Čimelicko, letecký
pohled na loveckou
krajinu s bažantnicemi,
severně od dvora
Bisingrovo.
Václav Vlček,
1994-07-20*

*Čimelice, kostel
Nejsvětější Trojice
uprostřed východní
části návsi; opravo
v popředí morový sloup
se sousoším Nejsvětější
Trojice (2.pol.18.st).
Václav Bouška,
Ing. arch.,
2010-06-18*

*Čimelice, bývalý drážní domek čp. 76 v ulici podél Čimelického potoka (výstavba dráhy 1874–1876).
Ing. arch. Václav Bouška
2010-06-18*

*Čimelice, zemědělská usedlost čp. 57 z roku 1852, nad Čimelickým potokem.
Ing. arch. Václav Bouška
2010-06-18*

*Čimelice, cesta k bývalému zájezdnímu hostinci Na Hoižďalce, dominantě kompozice barokní podoby sídla ve východní části.
Ing. arch. Václav Bouška
2010-06-18*

*Čimelice, rodinná vilka
čp.163 v ulici k žel.
nádraží, 30. léta 20. st.
Ing. arch. Václav Bouška
2010-06-18*

*Čimelice, rodinná
vilka čp. 113 v ulici
k žel. nádraží, přelom
19. a 20. století.
Souřadnice stanoviště
N 49.46898, E 14.07317.
Ing. arch. Václav Bouška
2010-06-18*

*Čimelice, bývalá kovárna
čp.101 u státní silnice
Č. Budějovice-Praha,
1. pol. 19. století.
Ing. arch. Václav Bouška
2010-06-18*

*Čimelice, výklenková kaplička sv. Jana Evangelisty olevo u příjezdové cesty k hospodě Na Hoižďalce.
Václav Bouška, Ing. arch.,
2010-06-18*

*Čimelice, skupina barokních objektů – panského špitálu, fary a školy podél příjezdové cesty od kostela do zámeckého areálu z let 1803–1815.
Marie Paolátová, Ing.,
2009-01-12*

*Rakovice, bývalý Ovčín u cesty na východním okraji obce; mimo KPZ, při její severní hranici.
Marie Paolátová, Ing.,
2013-05-02*

Rakovice, výklenková kaplička sv. Šebestiána na východním okraji obce; mimo území KPZ, při její severní hranici. Souřadnice stanoviště N 49.47256, E 14.06086. Marek Ehrlich, Ing., 2013-05-02

Čimelice, hájenka „Bažantnice“ čp. 62 s odchovnou bažantů, lokalita severně od rybníka Nerestec. Souřadnice stanoviště N 49.47067, E 14.09189. Marie Pavlátová, Ing., 2013-11-19

Laziště, Nový Doůr čp. 11, letecký pohled do severní okrajové části lovecké krajiny, prostory pohledově propojené, členěné alejemi, vázané na Nový Doůr a Novodvorský rybník. Martin Gajda, prof. PhDr., CSc., 2013-06-11

Čimelice, torz, kočárovna a tzv. Zámeček uzavírající severní stranu čestného dvora východně od zámku. Souřadnice stanoviště N 49.46694, E 14.06567. Marie Paolátová, Ing., 2013-10-24

Rakovice, letecký pohled na areál zámku s hospodářským dvorem v Rakovicích. Martin Gojda, prof. PhDr, CSc., 2013-06-11

Čimelice, dvůr Bisingrovů čp. 171–174 a čp. 64 (líhovar), z roku 1719 s přístupovou cestou mezi rybníky Bisingrovský a Stejskal s osovou dispozicí; pohled od západu na bránu se dvěma osmibokými věžičkami. Souřadnice stanoviště N 49.46596, E 14.08291. Marie Paolátová, Ing., 2013-11-19

*Čimelice, doůr
Bisingrov, čp.171–174
a čp. 64 (líhovar),
zimní pohled na doůr
s osovou dispozicí.
Pavel Hájek, PhDr.,
2010-12-131*

*Čimelice, alej proudá-
zející cestu z Čimelic
na Orlík, vpravo
areál bývalé schwar-
zenberské vápenky
(kruhovky), v provozu
v letech 1928-1980.
Souřadnice stanoviště
N 49.47276, E 14.07345.
Marie Paolátová, Ing.,
2013-10-2*

*Smetanova Lhota,
Vrábsko, kaplička
Nejsvětějšího Srdce
Ježíšova, krajinná domi-
nanta v jižní okrajové
části obce, při hranici
KPZ, mimo její hranici.
Souřadnice stanoviště
N 49.46144, E 14.10111.
Marie Paolátová, Ing.,
013-05-02*

E) ZÁJMY STÁTNÍ PAMÁTKOVÉ PÉČE

21. Předmět památkové ochrany

Účelem prohlášení krajinné památkové zóny Čimelicko-Rakovicko je zvýšená ochrana kulturně-historických, krajinářsko-estetických a prostorových hodnot krajiny. Jedná se o krajinářské a hospodářské úpravy bývalých šlechtických panství rodů Bissingenů, Wratislavů a Schwarzenbergů v okolí jejich sídel – zámku v Čimelicích a zámku s hospodářským dvorem v Rakovicích, které probíhaly v časovém období od první třetiny 18. století do konce 19. století.

Předmětem ochrany a zvýšené péče jsou dva charakterově odlišné typy krajinných úprav – barokní architektonizovaná krajina v západní části KPZ a lovecká, romantická krajina ve východní části, jejichž vznik podpořila rozmanitost přírodních podmínek provázaná s hospodářskou, obytnou a společenskou funkcí. Obě části historické kulturní krajiny (západní a východní), svazuje ucelenost soustavy prostorových a pohledových os dokládajících kompoziční geometrický a výtvarný řád, jednotícím duchem do působivého celku.

Cílem památkové ochrany v tomto velkorysém krajinářském souboru je zachování kompozičních prvků, prostorových a pohledových os a vzájemných vazeb a souvislostí mezi nimi, včetně měřítka krajiny a zástavby obcí.

Udržení hodnot historické kulturní krajiny je podmíněno dostatečnou údržbou a vhodným využitím historických objektů, vegetačních ploch, linií, prvků a jejich struktur. Pro zachování struktury a prostorových vztahů krajiny je nezbytné průběžné sledování a odborné posuzování záměrů rozvoje sídel Čimelice a Rakovice směřující k souladu mezi odpovídajícím využitím, údržbou, obnovou a regenerací všech složek historické kulturní krajiny. Pro zachování integrity krajinného celku je zejména důležitá péče o historickou cestní síť s navazující drobnou sakrální architekturou a cílená péče o veškeré vegetační části krajiny.

Předmětem ochrany území památkové zóny Čimelicko-Rakovicko jsou zejména:

- Barokní architektonicky utvářená krajina západně od řeky Skalice, mezi obcemi Čimelice a Rakovice, jejíž jádro tvoří zámecký areál a zámek v Čimelicích propojený nejstarší prostorovou osou – dvouřadou alejí se zámek a hospodářským dvorem v Rakovicích
- Navazující soustava dubových, lipových i ovocných alejí a stromořadí založených v letech 1782–1840, které rozčlenily strohou barokní krajinu do menších celků při zachování celkových pohledů východním směrem na Vrábsko a celé východní, romanticky utvářené krajiny; obdobně jsou cenné navazující pohledové vazby severně až ke Slavkovickohorskému potoku a jižně až ke spojnici mezi Vintířem a hřbitovem
- Pohledové osy propojující jádro barokní kompozice s architektonickými a přírodními dominantami v okolí:
 - pohledová osa probíhající paralelně s nejstarší pohledovou osou jako spojnice věžice zámku v Rakovicích s věží kostela Nejsvětější Trojice v Čimelicích, při

- prodloužení dosahující k zájezdnímu formanskému hostinci Na Hvízdalce;
- významná prostorová osa propojující bránu Čimelického dvora s osou symetrie hospodářského dvora Bisingrov a osou Ditrichštejnského dvora Koloredov ve Vrábsku;
 - vizuální propojení památníku Vintíř situovaného v patě vrchu Chlum s dvorem Bisingrov
- Ochrana pohledového horizontu vymezujícího architektonicky komponovanou krajinu
- vedutový pohled na jádro kompozice (Čimelický zámek a park, alej směřující k zámečku a hospodářskému dvoru v Rakovicích od paty vrchu Chlum (z jižní strany), zarámovaný na horizontu lesnatou výšinou na severní straně
 - vedutový pohled ze silnice nad Rakovicemi směřující do Pohoří. Pohled ze silnice nad Rakovicemi jihovýchodním a jižním směrem na Rakovický zámek s hospodářským dvorem, alej a zámek v Čimelicích, i alej směřující kolem barokního špýcharu k vrchu Chlum
- geograficky blízký, ale vzájemně nepropojený historický půdorys Čimelic a Rakovic, jemu odpovídající hmotová a prostorová skladba, včetně výškové hladiny a veřejných prostranství
- ochrana dochovaného souboru barokních plastik Jana Hammera, jako zcela svébytné součástí barokní komponované krajiny včetně jejich kopií (výdusků)
- pohledové vztahy k Ovčínu na východním okraji obce Rakovice s přilehlým sadem, který patřil v barokní krajině k výrazným dominantám a je historicky významnou stavbou při severní hranici KPZ
- hřbitov a Wratislavská kaple s hrobkou, jako významná součást struktury obce a výrazná architektonická a krajinná dominanta na jižním okraji obce
- lovecká romantická krajina zformovaná v polovině 19. století východně od řeky Skalice, v okolí hospodářského dvora Bisingrov a obce Vrábsko, její celková struktura a tyto hlavní součásti:
- poplužní dvůr Bisingrov, významná barokní dominanta této části území vybudovaná v roce 1719 na poloostrově rybníka Stejskal a jeho pohledové uplatnění v nejširším kontextu krajiny
 - lesní lovecká krajina v okolí dvora s romantickými partiemi u starých rybníků, se zachovanými liniemi cest a alejí. Krajina členěná do menších prostorů s bažantnicemi, remízy, solitérami i skupinami, plochami pastvin, luk, orné půdy, navazující na souvislé lesní porosty. Členitou skladbu jednotlivých krajinných scénérií sjednocují převážně dubová stromořadí podél cest, okrajů lesních porostů, členící otevřené plochy polí a luk a vytvářející charakteristické půdorysné členění i prostorovou skladbu
 - vodní plochy starých rybníků jako jsou např. Stejskal (později rozdělený na dva rybníky Bisingrovský a Stejskal), Nerestec, Novodvorský, Zhoř, Řepice a další; trasování

vodotečí včetně břehů, pobřežních porostů a tradičních hrázových porostů.

- prostorová osa procházející průsekem Kopáčovskou bažantnicí směřující mimo bažantnici v podobě dvouřadé aleje na architektonickou dominantu – osmibokou věž dvora Bisingrov (v současné době je osa téměř zarostlá),
 - hájenka „Bažantnice“ v přírodně působícím uzavřeném a jasně vymezeném prostoru drobného měřítka. Prostor vymezují aleje, břehové porosty rybníka Nerestec a okraje bažantnice
 - pohledově propojené prostory vázané na dominantu Nového Dvora a Novodvorský rybník, vymezené okraji lesů, alejemi a břehovými porosty, s otevřenějším, přírodě blízkým charakterem
 - soubor domkářských chalup postavených v 1. polovině 19. st. na Větrově u Bisingrovského rybníka, situované podél cesty směřující ke dvoru Bisingrov a do obce Vrábsko
- Ucelenost soustavy prostorových a pohledových os dokládajících kompoziční geometrický a výtvarný řád, svazující obě části historické kulturní krajiny (západní a východní), jednotčím duchem do působivého celku
 - charakteristické půdorysné členění (osnova) pozemkového fondu (pole, louky, pastviny, lesy) a prostorová skladba jednotlivých druhů pozemků
 - dochovaná krajinná kompozice včetně kompozičních center, původního uspořádání krajiny, kompoziční osy, kompoziční prvky, významné pohledové linie, průhledy, nadhledy
 - systém alejí, stromořadí a vegetačních pásů, stromových skupin i solitér, remízů a jejich prostorová účinnost
 - uplatnění prvků přírodního prostředí v kompozici (terén, vegetace, voda)
 - architektonické dominanty, siluety sídel v blízkých i vzdálených pohledech
 - pohledové horizonty vymezující komponovaný krajinný prostor
 - areály kulturních památek, jednotlivé kulturní památky a další historické architektonicky i technicky významné stavby a areály včetně historických systémů vodního hospodářství
 - vzájemné prostorové vztahy, prostorové vazby a souvislosti – uplatnění kompozičních prvků ve vizuálně vnímaném obrazu krajiny
 - archeologické dědictví

22. Národní kulturní památky (NKP)

(vazba s ÚSKP)

NKP nejsou zastoupeny

23. Kulturní památky (KP)

(vazba s ÚSKP)

Číslo rejstříku	Sídelní útvar	Část obce	čp.	Památká	Umístění	IdReg
30684 / 3-2484	Čimelice	Čimelice		kostel Nejsvětější Trojice	náves, u hlavní silnice	142149
14449 / 3-2486	Čimelice	Čimelice		hřbitov	jižní okraj obce; 2002: originály soch v depozitáři v Čimelicích	124803
25658 / 3-2485	Čimelice	Čimelice		výklenková kaplička sv. Václava	jižní část obce před budovou Policie ČR	136783
27834 / 3-2487	Čimelice	Čimelice		socha sv. Anny – originál i kopie přemístěny do depozitáře	2002: originál i kopie přemístěny do depozitáře	139099
24784 / 3-2491	Čimelice	Čimelice		socha sv. Huberta	2002: originál sochy se soklem v depozitáři v Čimelicích	135863
33884 / 3-2487	Čimelice	Čimelice		socha sv. Isidora – originál sochy a soklu v depozitáři	2002: originál sochy a soklu v depozitáři v Čimelicích	145556
36924 / 3-2489	Čimelice	Čimelice		sloup se sousedním Nejsvětější Trojice – morový	u kostela na návsi	148814
33171 / 3-2488	Čimelice	Čimelice		silniční most se sochami	střed obce, přes výpusť Kostelního rybníka	144802
19489 / 3-2476	Čimelice	Čimelice	čp.1	zámek s areálem		130257
14913 / 3-2480	Čimelice	Čimelice	čp.5	venkovská usedlost, z toho jen: brána		125332
46968 / 3-2480	Čimelice	Čimelice	čp.6	venkovská usedlost, z toho jen: brána		159506
19926 / 3-2482	Čimelice	Čimelice	čp.26	venkovská usedlost		130718
24523 / 3-2719	Rakovice	Rakovice		pomník Vintíř	při silnici do Mirotic	135591
15219 / 3-2716	Rakovice	Rakovice	čp.73	sýpka kontribuční	při silnici do Mirotic	125688

24. Ostatní stavby architektonicky cenné

Kromě staveb chráněných jako kulturní památky jde o následující nemovitosti:

Čimelice – čp.2 – dům včetně ohrazení; čp.3 – dům včetně ohrazení; čp.4- dům včetně ohrazení; čp. 11 – bývalá tvrz; čp. 5 – stodola; čp. 6 – dům s usedlostí; čp. 7 – dům s usedlostí; čp. 8 – dům s usedlostí; čp. 9 – dům s usedlostí; čp. 10 – dům s usedlostí; čp. 12 – dům s usedlostí; čp. 14 – dům; čp. 20 – dům; čp. 21 – dům; čp. 22 – stodola; čp. 47 – dům s usedlostí; čp. 51 – vila; čp. 57 – dům s usedlostí; čp. 65 – mlýn; čp. 73 – dům; čp. 76 – dům (bývalý drážní domek); čp. 98 – dům; čp. 101 – dům (bývalá kovárna); čp. 104 – dům s usedlostí; čp. 111 – dům; čp. 113 – vila; čp. 116 – vila; čp. 117 – vila; čp. 118 – dům; čp. 120 – vila; čp. 121 – vila; čp. 122 – vila; čp. 123 – vila; čp. 127 – dům; čp. 131 – vila; čp. 163 – vila; čp. 167 – vila; čp. 169 – vila; čp. 203 – dům; most u Zámeckého rybníka; čtyři sochy na mostě u zámeckého rybníka; dům na parcele st.p. č. 2/3; dům na parcele st.p. č. 2/4; mariánský sloup; hospodářská stavba na st.p. č. 53/3; hospodářská stavba na st.p. č. 54/2; most přes Skalici pod mlýnem čp. 65; výklenková kaplička na parcele p. č. 1030/1; železniční most západně od čp. 86; boží muka za tratí, jižně od parcela p. -č. 535/1; nádražní vodárna st.p. č. 120; zemědělské nákupní družství st.p. č. 160;

Čimelice – dvůr Bisingrov, čp. 64, čp. 171–174, včetně lihovaru a skladu brambor na st.p. č. 56/3 (východní část za řekou Skalici);

Rakovice – zámek čp. 1 s hospodářským dvorem;

Laziště – dvůr Nový Dvůr, čp. 11 (v severní okrajové části území).

25. Ostatní stavby historicky významné

Kromě staveb chráněných jako kulturní památky a ostatních staveb architektonicky cenných jde o následující nemovitosti:

Čimelice – objekty v obci (čp. 13 – dům s usedlostí; čp. 15 – dům; čp. 23 – dům; čp. 25 – dům; čp. 28 – dům; čp. 29 – dům s usedlostí; čp. 35 – hospodářská stavba; čp. 38 – hospodářská stavba; čp. 39 – západní část domu a hospodářská část; čp. 40 – hospodářská stavba; čp. 41 – hospodářská stavba; čp. 42 – dům; čp. 43 – dům; čp. 44 – výměnek; čp. 45 – severní část domu; čp. 46 – dům; čp. 48 – hospodářská stavba; čp. 50 – dům s usedlostí; čp. 54 – dům; čp. 55 – východní část domu; čp. 58 – dům; čp. 66 – dům s usedlostí; čp. 67 – dům s usedlostí; čp. 68 – dům s usedlostí; čp. 69 – dům s usedlostí; čp. 71 – dům; čp. 72 – dům; čp. 74 – dům; čp. 75 – dům; čp. 77 – dům; čp. 86 – dům; čp. 89 – dům; čp. 91 – dům včetně ohrazení; čp. 93 – dům; čp. 98 – 3 hospodářské objekty; čp. 100 – dům; čp. 101 – hospodářský objekt; čp. 102 – dům; čp. 103 – dům; čp. 109 – dům; čp. 111 – stodola; čp. 114 – dům (s narušenou fasádou) s usedlostí; čp. 115 – škola; čp. 118 – hospodářská stavba; čp. 1198 – dům, bez stodoly; čp. 121 – hospodářská stavba; čp. 126 – dům; čp. 128 – vila (s narušenou fasádou); čp. 129 – vila; čp. 130 – dům; čp. 134 – dům; čp. 137 – dům s usedlostí; čp. 138 – dům (s narušenou fasádou); čp. 139 – dům (s narušenou fasádou); čp. 145 – dům s usedlostí; čp. 146- vila; čp. 147 – vila; čp. 148 – vila; čp. 149 – vila; čp. 150

- vila; čp. 154 – dům s usedlostí; čp. 158 – dům s usedlostí; čp. 160 – vila; čp. 163 – vila; čp. 165 – vila; čp. 177 – vila; čp. 179 – vila; čp. 181 – hospodářská budova zámku; čp. 183 – vila; čp. 247 – hospodářská stavba; hospodářská stavba na st. p. č. 122/1; st. p. č. 183 – severní a severozápadní hospodářský objekt; ohrazení mariánského sloupu; válečný památník na náměstí;
- Čimelice – hájenka „Bažantnice“ čp. 62 s odchovnou bažantů (lokality severně od rybníka Nerestec);
- Čimelice – zájezdni hostinec čp. 59 Na Hvízdalce (pravý, západní břeh řeky Skalice);
- Čimelice – lokalita U Křenáčka, dům s usedlostí čp. 63;
- Čimelice – lokalita U Loukoty, hájovna s hospodářkou stavbou čp. 62;
- Čimelice – lokalita Na Pohodnici, dům a stodola čp. 112;
- Čimelice – bývalý Čimelický mlýn čp. 65 (na pravém břehu Skalice);
- Čimelice – výklenková kaplička sv. Jana Evangelisty (vlevo u příjezdové cesty k hospodě Na Hvízdalce);
- Čimelice, areál bývalé schwarzenberské vápenky (kruhovky, v provozu v l. 1928-1980), severně od železničního nádraží;
- Čimelice – Větrov – četné objekty (čp. 80 – dům včetně ohrazení; čp. 81 hospodářská stavba; čp.82 – bývalá stodola; čp. 83 – dům+ čp. 88 – dům a stodola; čp. 90- hospodářská stavba; čp. 92 – dům včetně ohrazení; čp. 94 – dům včetně ohrazení; čp. 99 – východní stodola; stodola na p. č. 91/2;
- Rakovice – výklenková kaplička sv. Šebestiána (na východním okraji obce vpravo od příjezdu z Čimelic, mimo KPZ, při její severní hranici);
- Rakovice čp. 71, 89, 111, Ovčín (u silnice Čimelice – Rakovice, mimo KPZ, při její severní hranici);
- Vrábsko – bývalá Schwarzenberská hájenka, čp. 22;
- Vrábsko – kaplička Nejsvětějšího Srdce Ježíšova, krajinná dominanta v jižní okrajové části obce při hranici KPZ, mimo KPZ.

26. Významné krajinné dominanty (významné stavební dominanty)

Vzájemně prostorově související významné stavební dominanty krajiny – zámek v Čimelicích, hospodářský dvůr a zámeček v Rakovicích, kostel Nejsvětější Trojice v Čimelicích, kontribuční sýpka u Rakovic, hospodářský dvůr Bisingrov a zájezdni hostinec Na Hvízdalce v Čimelicích – jsou situovány na hlavních prostorových osách komponovaného krajinného celku jako dominanty vizuálně vnímaného obrazu krajiny.

Pro vnímání širšího kontextu krajiny jsou podstatné výhledy z výše položených míst, zejména ze silnice na Pohoří nad Rakovicemi a z okraje lesa u Vintíře pod vrchem Chlum.

Za hlavní přírodní krajinnou dominantu lze pokládat vrch Chlum, ležící západně od hranice PZ; dále ucelené lesní celky v severovýchodní části PZ pročleněné krajinnými úpravami zdejší lovecké romantické krajiny. Svěbytnou přírodní dominantou s lokálním pohledovým uplatněním je tok řeky Skalice a charakter jejich břehových porostů.

27. Památkové rezervace/zóny sídelního typu (PR, PZ)

vazba s ÚSKP

Nejsou zastoupeny.

28. Ochranná pásma (OP KP, NKP, PR a PZ)

vazba s ÚSKP

Ochranné pásmo nemovitých kulturních památek v obcích Čimelice a Rakovice. Vyhlásil

Okresní úřad v Písku rozhodnutím čj. RR-1434/96-HI-A20 ze dne 27. prosince 1996

Dokument v MIS:

– text vyhlášky – soubor C0000804.pdf, ID 41433.

29. Urbanistické hodnoty

Na území krajinné památkové zóny byla vymezena následující zastavěná území s dochovanými urbanistickými hodnotami kategorie 1b:

Čimelice

Ves se připomíná teprve roku 1445, kdy zde již stála vodní tvrz. Stáří původního kostela je nejasné. Půdorys tvoří nepravidelná vřetenová náves s kostelem uprostřed, jíž prochází severo-jihní cesta z Příbrami do Písku. Tvrz vznikla zřejmě dodatečně severozápadně od návsi. Čimelice byly údajně roku 1629 povýšeny na městečko, již v polovině 17. století však byly opět vsí a zůstaly jí i později, třebaže se ve 20. letech 18. století zdejší zámek stal významným barokním panským sídlem. Od 2. poloviny 18. století Čimelice výrazně rostly podél cesty sledující potok až po jeho ústí do řeky. Další růst vsi pokračoval ve 2. polovině 19. století podél silnice k severu, kde byla postavena škola, a pak dále k východu směrem k nádraží. Mezi ulicí k nádraží a silnicí do Smetanovy Lhoty, tedy mezi hlavní silnicí a železniční tratí, byl ve 2. polovině 20. století intravilán Čimelic doplněn do souvislé podoby. Čimelice sice zůstaly vsí, postupně však nabyly charakteru malého městečka, v jehož obraze se kromě pozoruhodného zámeckého komplexu s řadou úřednických domů při jižní straně Kostelního rybníka (mezi zámekem a kostelem) uplatňují i klasicistní přízemní venkovské štítové domy na náměstí, doplněné mladší patrovou podélnou zástavbou vznikající od 2. poloviny 19. století. Celek dotvářejí vilové a další stavby v ulici k nádraží. Historická část Čimelic v rozsahu zformovaném do 1. poloviny 20. století, má velmi dobře dochovanou urbanistickou strukturu s poměrně vysokou koncentrací architektonicky cenných či historicky významných staveb, v níž se rušivě projevují některé proluky a úpravy fasád.

Větrov

Kolonie tvořená řádkou devíti domků vyrostla do 1. třetiny 19. století za řekou, mezi rybníky Stejskalem a dnes již neexistujícím Jezerem. Urbanistická struktura vsi se dochovala téměř bez narušení, rušivě jevy mají jen dílčí význam.

Rakovice

Areál barokního zámku vzniklého přestavbou staveb staršího původu

Území s urbanistickými hodnotami jiných kategorií se v památkové zóně nenacházejí.

30. Zaniklé významné komponenty či součásti s kulturně-historickými informacemi (bodové, liniové, plošné)

Paralelní alej, situovaná severně od hlavní aleje mezi zámeckým parkem v Čimelicích a budovou špýcharu Rakovického dvora.

Některá stromořadí severně od Rakovic, kde zanikla jak starší stromořadí po hranicích pozemků, tak i stromořadí podél tzv. Francouzské cesty směřující kdysi na Nerestce a na Mirovice, i novější příčná stromořadí.

Sochy z dílny Jana Hammera – přemístění a druhotné využití v území PZ (viz bod 17).

F) ZÁJMY STÁTNÍ OCHRANY PŘÍRODY V ÚZEMÍ KPZ

31. Zvláště chráněná území

přírodní památka Kopáčovská (kód podle Ústředního seznamu ochrany přírody: 986); k. ú. Čimelice; vlhká louka s výskytem chráněných druhů rostlin

32. Přírodní parky

Nejsou zastoupeny.

33. Památné stromy, skupiny stromů, aleje

Nejsou zastoupeny.

34. Registrované významné krajinné prvky

Nejsou zastoupeny.

35. Další aspekty ochrany přírody a krajiny (biosférické rezervace, biocentra, biokoridory)

regionální biocentrum – lesní porosty severně a východně od Vrábska

regionální biokoridor – tok říčky Skalice

G. LITERATURA A DOKUMENTACE

36. Literatura

Monografie:

TOMAN, Jan (úprava rukopisu BERAN, Karel – BOUČEK, Miroslav – KULAS, Ladislav – PEŠEK, Miloslav – VLČEK, Václav): *Čimelice – regionální historie*. Obec Čimelice 2000, IRES Písek.

- FRÖHLICH, Jiří: *Archeologické toulky po jižních Čechách: sto archeologických příběhů*. České Budějovice: Jihočeské nakladatelství Růže, 1990.
- VLČEK, Václav: *Orlicko*. In: PAVLÁTOVÁ, Marie, EHRLICH, Marek A KOLEKTIV: *Zahrady a parky jižních Čech*, oddíl Historické krajinné celky, s. 372–376; Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, o. s. Nebe, s. r. o. 2004; ISBN 80-902910-6-5.
- BRŮČKOVÁ, Vlasta: *Čimelice – zámecký park*. In: PAVLÁTOVÁ, Marie, EHRLICH, Marek A KOLEKTIV: *Zahrady a parky jižních Čech*, oddíl Písecko, s. 184–188; Společnost pro zahradní a krajinářskou tvorbu, o. s. Nebe, s. r. o. 2004; ISBN 80-902910-6-5.
- TOMAN, Jan: *Rakovice: historie a přítomnost jihočeské vesnice*, s. 16; Rakovice, Občanský národní výbor Rakovice, 1984.
- HLADKÝ, Jiří. *Kapličky, boží muka, výklenkové kapličky a zvoničky na Milevsku a Písecku*, s. 50; 2. vyd. Praha, Svazek obcí Milevska za podpory města Milevska, 2011.
- KUČA, Karel: *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, 1. díl A-G*. Praha, LIBRI, 1996.
- PACÁKOVÁ-HOŠŤÁLKOVÁ, Božena, PETRŮ, Jaroslav, RIEDL, Dušan, SVOBODA, Antonín Marián: *Zahrady a parky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 101-102; Praha, LIBRI, 2004; ISBN 80-85983-55-9.
- HIEKE, Karel: *České zámecké parky a jejich dřeviny*. Praha, SZN, 1984.
- KUTHAN, Jiří, MUCHKA, Ivan: *Aristokratická sídla období klasicismu*. Praha, AKROPOLIS, 1999.
- KVĚT, Radan: *Atlas starých stezek a cest na území České republiky*, Brno, VIDÍ, 2011.
- VOREL, Ivan.: *Geometrické principy prostorové skladby některých historických krajinných úprav – sborník ze semináře „Krajiny a zahrady – staré vzácné knihy“*, Klatovy, 2004.
- VOREL, Ivan, ŠVECOVÁ, Simona: *Čimelice – proměny prostorové struktury kulturní krajiny, argumenty historického vývoje*; In: ŠTRÉBLOVÁ, HRONOVSKÁ, Kateřina, KUPKA, Jiří (eds): *Ochrana kulturní krajiny – hledání cílů, možností a pravidel*. Praha, 2013.
- DRESLEROVÁ, Dagmar – STEJSKAL, Aleš – BENEŠ, Jaromír: *Historie krajiny severního Prácheňska*. Prácheňské nakladatelství Písek 2003; IRES Písek; ISBN 80-86566-19-6.
- Články:
- FETTEROVÁ, Dagmar: *Sekce pro regeneraci kulturní krajiny a památkové zóny krajinného typu*. Zahrada – park – krajina, s. 13–15; Roč. 9, č. 2, 1999.
- KUČOVÁ, Věra: *Kulturní krajina a krajinné památkové zóny v České republice v kontextu světového kulturního a přírodního dědictví*, s. 295–30; Zprávy památkové péče, Roč. 68, č. 4, 2008.
- VLČEK, Václav: *Tomáškovy mapy Čimelického panství*, s. 28–30; Obnovená tradice, České Budějovice: Stavounion, 1990, 16/32, 2005: il.

VLČKOVÁ, Marie, SLÁDEK, Miroslav, HUBKA, Pavel: *Památková zóna při budování rychlostní komunikace neovadí*, s. 9; Českobudějovické listy, České Budějovice: Vltava-Labe-Press. Roč. 11, č. 123 (20020528).

VOREL, Ivan: *Čimelicko*. 5 obr., 3 fot. Zahrada – park – krajina. ISSN 1211-1678. Roč. 7, č. 6, 1997.

37. Písemné, mapové a ikonografické prameny a informace o jejich uložení

Tomášek, J.: Tomáškovy mapy panství Wratislava z Mitrovic, 1802, SOA Třeboň
Anonym: Vyobrazení Čimelic a Rakovic z 1. poloviny 18. století, olej na plátně, zámek Orlík

Postl, K.: Pohled na Čimelice a Rakovice od Hulšů kapličky, kolem roku 1810, akvarel, zámek Orlík

Lochman, A. L.: Pohled na Čimelický a Rakovický zámek z vrchu Chlum, v pozadí dvůr Bisingrov, kolem roku 1830, kvaš na papíře, zámek Orlík

Otisk mapy Stabilního katastru, 1830

SÚPPOP. Čimelice, zámek (o. Písek) – fotografická dokumentace. Archiv NPÚ

Geodesie Písek. Čimelice, kat. území Čimelice (o. Písek) plastika sv. Anny, mapový list č. ZS-I-25/(2).1978. Archiv NPÚ

Geodesie Písek. Čimelice, kat. území Rakovice (o. Písek) památník „Vintíř“ v lese, mapový list č. ZS-I-25/(1).1978. Archiv NPÚ

KNV Č. Budějovice. Čimelice, zámek, čp. 1 – písemnosti (o. Písek) kopie katastrální mapy, obec Čimelice. 1952. Archiv NPÚ

KNV Č. Budějovice. Čimelice, zámek, čp. 1 – písemnosti (o. Písek) technický popis čp. 1. 1952. Archiv NPÚ

Storm, V.: Čimelice, zámek, čp. 1 – písemnosti (o. Písek) technické údaje o objektu. 1952. Archiv NPÚ

Javůrek. Nový Dvůr – Schwarzenberský dvůr, Kraj Jihočeský, panství Čimelice. 1910. Archiv NPÚ

Zahradní architektura Bechyně. Reorganizace zámeckého parku. 1973. Archiv NPÚ

Zahradní architektura České Budějovice. Rekonstrukce zámeckého parku. 1989. Archiv NPÚ

Staré plány. 1945. Archiv NPÚ

SÚRPMO. Stavebně historický průzkum. 1990. Archiv NPÚ

Restaurátorská dokumentace k sochám, archiv NPÚ ÚOP ČB

38. Měřická a jiná grafická dokumentace a informace o jejich uložení

VOREL, Ivan, VORLOVÁ, Jana: Krajinná památková zóna Čimelice – Rakovice vyhodnocení území z hlediska krajinářských hodnot s návrhem regulačních opatření, Praha, 1997

39. Aktuální dokumentace, koncepční materiály a informace o jejich uložení

Čimelicko – Rakovicko – návrh krajinné památkové zóny. Státní památkový ústav v Č. Budějovicích, 4/2001. Archiv NPÚ ÚOP v Č. Budějovicích

40. Fotografická, filmová a video dokumentace, historická a současná a informace o jejich uložení

Archiv NPÚ ÚOP v Č. Budějovicích

Poche, E.: [Čimelice, Sochy na mostě]. Archiv NPÚ

[Čimelice, Socha patrona sedláků, barok.] Archiv NPÚ

Šíla, Č. [Čimelice, o. Písek, zámek, část hlav. průčelí]. 1979. Archiv NPÚ

Šíla, Č. [Čimelice, o. Písek, kostel Nejsv. Trojice, pohled na jižní průčelí]. 1980. Archiv NPÚ

Šíla, Č. [Čimelice, o. Písek, kostel Nejsv. Trojice, sousoší Nejsv. Trojice: celkový pohled]. 1980. Archiv NPÚ

Šíla, Č. [Čimelice - Rakovice, o. Písek, katastrální mapa + legenda], 1983. Archiv NPÚ

Hyhlík, VI. [Čimelice, zámek, 1728–30, exteriér – hl. průčelí]. 1952. Archiv NPÚ

Fyman, VI. [Orlík, Zemědělsko lesnický archiv, detail č. 70702: půdorys dvora Čimelice s rybníky a zahradami]. 1955. Archiv NPÚ

Fyman, VI. [Orlík, Zemědělsko lesnický archiv, detail č. 70702: Krajina se stromy a chalupou, Rakovice] 1955. Archiv NPÚ

H) TECHNICKÉ A ZPRACOVATELSKÉ INFORMACE

41. Počet stran standardizovaného záznamu

33 listů

42. Zpracovatel evidenčního listu

Ing. Marie Pavlátová, Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích, 28. července 2014

Ing. Marek Ehrlich, Národní památkový ústav, Územní odborné pracoviště v Českých Budějovicích (body 1–15)

Doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc., Fakulta stavební ČVUT v Praze, Katedra urbanismu a územního plánování (spolupráce na bodech 16, 18)

Bc. Kryštof Maryško a Doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc., Fakulta stavební ČVUT v Praze, Katedra urbanismu a územního plánování (bod 19)

Ing. Jiří Dostálek, CSc., VÚKOZ, v. o. s. (body 30–34)

Ing. arch. Karel Kuča Fakulta stavební ČVUT v Praze, Katedra urbanismu a územního plánování (spolupráce na bodech 24, 25)

43. Záznam o aktualizaci evidenčního listu

(zatím bez aktualizace)

Metodika tvorby standardizovaného záznamu krajinné památkové zóny

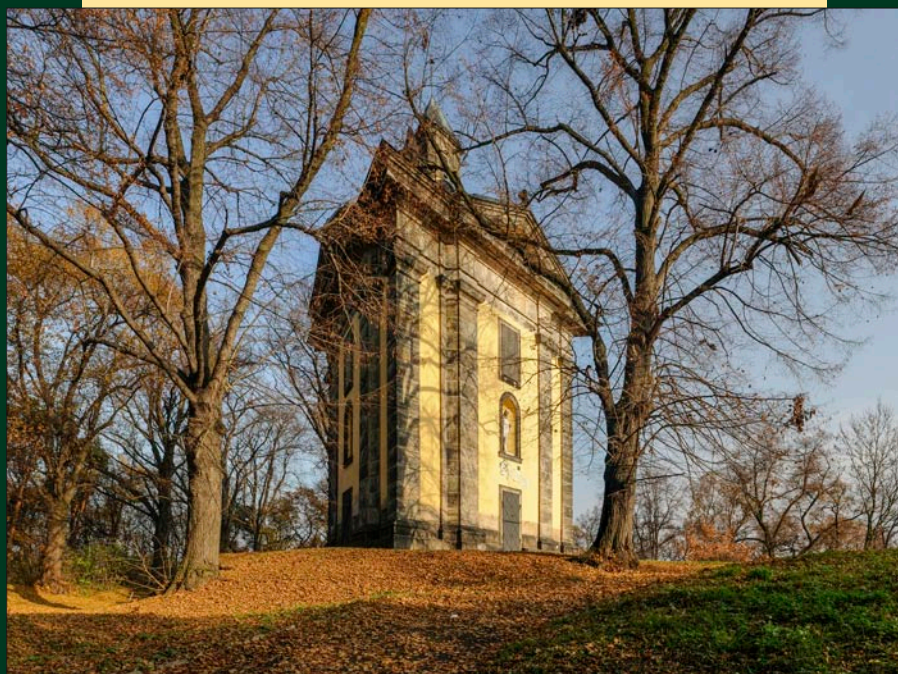
**Věra Kučová, Jiří Dostálek, Marek Ehrlich,
Karel Kuča, Božena Pacáková**

Vydal Národní památkový ústav, Valdštejnské nám 3/162, 118 01 Praha 1
v roce 2014 jako 53. svazek edice Odborné a metodické publikace
1. vydání

Odborný redaktor: Lukáš Hyřha
Grafické zpracování: Jan Šíma

Fotografie na přední straně obálky: ARÚ AV ČR, v. o. s., Martin Gojda
(KPZ Orlicko; pohled od západu s mohutnou alejí)
Fotografie na zadní straně obálky: Karel Kuča (KPZ Bojiště bitvy u Přestanova,
Chlumce a Varvažova; kaple Nejsvětější Trojice na vrchu Horka)

ISBN 978-80-7480-022-1

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

ISBN 978-80-7480-022-1